

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagar om klientens ställning och rättigheter inom socialvården samt om ändring av socialvårdslagen och av vissa lagar som har samband med dem

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås att det stiftas en lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården. Lagen innehåller de centrala rättsliga principer som gäller klienternas medbestämmande inom socialvården, bemötandet av dem samt deras rättsskydd. Lagen gäller klientens ställning och rättigheter inom både offentlig och privat socialvård. Angående skyldigheten att ordna socialvård och anvisa den resurser bestäms särskilt.

Lagen klarlägger växelverkan och samarbetet mellan klienten och socialvårdspersonalen. Ordandet av socialvård bör basera sig på ett myndighetsbeslut eller, i fråga om privat socialvård, på ett avtal mellan den som lämnar socialvård och klienten. När socialvård lämnas skall i samförstånd med klienten eller dennes företrädare göras upp en service-, vård-, rehabiliterings- eller annan plan.

Betoningen av klienternas rätt till information och deras självbestämmanderätt gör att socialvården i högre grad börjar utgå från klienten. Personalen inom socialvården skall i sitt handlings- och tänkesätt i första hand utgå från klientens behov, önskemål och förväntningar sådana klienten uttrycker dem. Målet skall i första hand vara betjäning från de utgångspunkter som klienten framför, inte de behov som hjälparen eller organisationen dikterar. Särskild uppmärksamhet bör fästas vid sådana äldres, utvecklingshämmandes och minderårigas ställning och rättigheter som behöver mycket vård och omsorg.

I propositionen föreslås att en socialvårdsklient som är missnöjd med bemötandet skall kunna framställa en anmärkning till den som är ansvarig för en verksamheten inom socialvården eller till en ledande

tjänsteinnehavare inom socialvården. Enligt förslaget kan klienten allttjämt ty sig också till de rättsskyddsmedel som nu står till förfogande.

Det föreslås att kommunerna utser en socialombudsman med uppgift att ge råd och informera. Socialombudsmannens uppgifter kan ges till en person som redan är i kommunens tjänst. Dessutom kan två eller flera kommuner ha en gemensam socialombudsman.

I propositionen ingår även sekretessbestämmelser och bestämmelser om utlämnande av sekretessbelagda uppgifter. Huvudregeln är att uppgifter ur en sekretessbelagd handling skall få lämnas ut enbart med klientens uttryckliga samtycke eller på det sätt som särskilt bestäms i lag. Man kan dock bli tvungen att utlämna sekretessbelagda uppgifter trots att samtycke inte kan erhållas eller fastän klienten uttryckligen förbjuder att de utlämnas. I propositionen klarläggs de situationer där socialvårdsmyndigheterna har rätt att få och utlämna sekretessbelagda uppgifter i handräckningssituationer och vid samarbete. Bestämmelserna om sekretess anknyter till lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet.

Det föreslås att socialvårdslagen ändras så att kommunen till sitt förfogande skall ha tjänster vilka tillhandahålls av en tjänsteinnehavare som deltar i klientarbetet och har yrkesmässig behörighet som socialarbetare.

I lagförslaget ingår också åtföljande ändringar som gäller lagen om missbrukarvård, lagen om utkomststöd, lagen om tillsyn över privat socialservice och lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda samt lagen angående vårdnad om barn och umgäng-

esrätt och lagen om verkställighet av beslut
beträffande vårdnad om barn och umgänges-
rätt.

Lagarna avses träda i kraft samtidigt med
lagen om offentlighet i myndigheternas
verksamhet, dvs. den 1 december 1999.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
ALLMÄN MOTIVERING	5
1. Inledning	5
2. Nuläge	6
2.1. Lagstiftning	6
2.1.1. Allmänt	6
2.1.2. Klientbegreppet inom socialvården	6
2.1.3. Deltagande i planeringen av tjänsterna	7
2.1.4. Vård oberoende av egen vilja	7
2.1.5. Klientens rättsskyddsmedel	7
2.1.6. Datasekretess och skyldighet att lämna upplysningar	9
2.2. Inverkan av annan lagstiftning	9
2.3. Internationella människorättskonventioner som Finland ratificerat och som inverkar på klientens ställning och rättigheter inom socialvården	11
2.3.1. Allmänt	11
2.3.2. Förenta Nationerna (FN)	11
2.3.3. Europarådet	12
2.3.4. Datasekretess	13
2.4. Praxis	13
2.5. Bedömning av nuläget	14
3. Propositionens mål och de viktigaste förslagen	14
4. Propositionens verkningar	16
4.1. Verkningar i fråga om ekonomi, organisation och personal	16
4.2. Verkningar för olika medborgargrupper	16
5. Beredningen av propositionen	17
6. Andra omständigheter som inverkat på propositionens innehåll	17
6.1. Reformen av offentlighets- och sekretesslagstiftningen samt personuppgiftslagen	17
6.2. Totalrevisionen av förmynderskapslagstiftningen	18
6.3. Samband med internationella fördrag	19
DETALJMOTIVERING	20
1. Lagförslagen	20
1.1. Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården	20
1 kap. Allmänna bestämmelser	20
2 kap. Klientens rättigheter och skyldigheter	21
3 kap. Sekretess, tystnadsplikt och utlämnande av sekretessbelagda uppgifter	32
4 kap. Socialvårdsmyndighetens rätt att få sekretessbelagda uppgifter och handräckning	38
5 kap. Anmärkning och socialombudsman	42
6 kap. Särskilda bestämmelser	43
7 kap. Ikraftträdelsebestämmelser	46

1.2. Socialvårdslag	46
1.3. Lag om missbrukarvård	48
1.4. Lag om utkomststöd	48
1.5. Lag angående specialomsorger om utvecklingsstörda	49
1.6. Lag om tillsyn över privat socialservice	49
1.7. Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt	49
1.8. Lag om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt	49
2. Ikraftträdande	50
3. Lagstiftningsordning	50
LAGFÖRSLAGEN	52
1. Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården	52
2. Lag om ändring av socialvårdslagen	59
3. Lag om ändring av 8 och 12 § lagen om missbrukarvård	60
4. Lag om upphävande av 25 § lagen om utkomststöd	60
5. Lag om upphävande av 78 § lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda	61
6. Lag om upphävande av 14 och 19 § lagen om tillsyn över privat socialservice	61
7. Lag om ändring av 16 § lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt	61
8. Lag om ändring av 8 § lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt	62
BILAGA	
Parallelltexter	63

ALLMÄN MOTIVERING

1. Inledning

Denna proposition handlar om klientens ställning och rättigheter inom socialvårdens olika verksamhetsformer. Syftet med den föreslagna lagen är att lagstifta om vissa centrala principer som ansluter sig till bemötandet av klienterna inom socialvården. Andamålet med lagen är att klarlägga och för- enhetliga samarbetet och växelverkan mellan klienten och den som lämnar socialvård. Klienten har inom socialvården blivit en allt viktigare individ, som deltar i det beslutsfat- tande som gäller klienten själv och vars be- hov, åsikter och erfarenheter måste beaktas.

Målet är att trygga klientens ställning och rättigheter när han eller hon använder sig av socialvård. Den föreslagna lagen innehåller inga bestämmelser om skyldighet att ordna socialvård eller hur socialvården skall an- visas resurser eller om klientens rättigheter att få olika tjänster och förmåner.

Ansvar för ordnandet och verkställighe- ten av lagstadgad social- och hälsovård an- kommer på kommunerna och samkommun- nerna. Genom lagstiftningen reglerar staten kommunernas och samkommunernas uppgif- ter samt klienternas ställning. Staten deltar också genom statsandelar i finansieringen av verksamheten. Kommunens skyldighet att ordna socialvård och klientens rättigheter regleras särskilt i den speciallagstiftning som gäller socialvården. Angående statsandelarna och det därtill anslutna planeringssystemet samt kommunens skyldighet att anvisa resur- ser för socialvården bestäms i lagen om pla- nering av och statsandel för social- och häl- sovården (733/1992), nedan planerings- och statsandelslagen. Vidare bestäms i barn- skyddslagen (ändr. 123/1999), lagen angäen- de specialomsorger om utvecklingsstörda (ändr. 124/1999) och planerings- och stats- andelslagen (ändr. 125/1999) om ett system för utjämning av kostnader som barnskydd- såtgärder åsamkar kommunerna. Reformen trädde i kraft den 1 mars 1999.

Inom socialvårdens olika verksamhetsfor- mer betonas i synnerhet större autonomi för klienterna, starkare ställning för klienterna när de utträttar sina ärenden, bättre möjlig- heter att råda över sig själv och större själv- bestämmanderätt för klienter som befinner

sig på anstalter eller annars behöver särskild vård och starkare rättsskydd för i synnerhet sådana klientgrupper som själva har dåliga förutsättningar att slå vakt om sina egna rät- tigheter. Sådana grupper är i synnerhet de- menta åldringar, utvecklingshämmande samt barn och ungdomar som behöver speciellt mycket vård och omsorg.

Människorna har blivit mera intresserade än tidigare av sina egna rättigheter samt av sin ställning som klienter inom social- och hälsovården. Grunden för personalens hand- lings- och tänkesätt bör vara klientens be- hov, önskemål och förväntningar sådana kli- enten uttrycker dem. Målet bör vara att be- tjäna klienten med utgångspunkt i vad klien- ten själv framför och inte utgående från de behov som hjälparen eller organisationen dikterar.

Klienternas utbildningsnivå har stigit och deras kunskaper om social- och hälsovården ökar hela tiden. De klienter som anlitar tjänsterna blir allt mera krävande och klien- ternas aktivering inverkar i framtiden mera än tidigare på hurdana avgöranden servicep- roducenterna träffar. Klienten vill bli hörd och ställa krav på de tjänster han eller hon anlitar.

Den enskilda människans ställning och rättigheter påverkas också av den reform av de grundläggande fri- och rättigheterna (969/1995) som trädde i kraft i augusti 1995. Ur den enskilda människans synvinkel är det viktigt att hon oftare än tidigare direkt kan åberopa sina grundläggande fri- och rät- tigheter. En klar definition av de grundläg- gande fri- och rättigheterna hjälper också annars människan att gestalta sina rättigheter och sin ställning i förhållande till det all- männa, samhället och sin omgivning.

När det gäller den nuvarande lagstiftning- en är bestämmelserna om klientens ställning och rättigheter inom socialvården spridda i socialvårdslagstiftningen. Någon separat en- hetlig lagstiftning om klientens ställning och rättigheter finns inte. När rättigheterna och ställningen för en klient inom socialvården behandlas gäller det att beakta också den allmänna förvaltningsrättsliga lagstiftningen, som reglerar förvaltningsförfarande, offent- lighet och sekretess samt ändringssökande (lagen om förvaltningsförfarande 598/1982,

lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet 621/1999, förvaltningsprocesslagen 586/1996, personuppgiftslagen 523/1999, språklagen 148/1922, lagen om delgivning i förvaltningsärenden 232/1966).

I 39 § socialvårdslagen (710/1982), en paragraf som gäller lämnande av socialvård, konstateras att vid lämnande av socialvård skall särskild uppmärksamhet ägnas klientens egna önskemål och möjligheter att delta i planeringen av den vård som gäller honom. Även i socialvårdsförordningen (607/1983) ingår bestämmelser om klientens deltagande samt om beaktande av individuella förhållanden och specialbehov. För bedömning av klientens behov av socialvård och för säkerställande av att han erhåller hjälp skall vid behov en vårdplan uppgöras tillsammans med honom. I speciallagarna gällande socialvårdens olika klientgrupper ingår dessutom bestämmelser bl.a. om klientens och klienten närstående deltagande i planeringen av tjänsterna eller om intagande för vård oberoende av egen vilja och om de förfaranden som då tillämpas samt om integritetsskydd (barnskyddslagen 683/1983, lagen om missbrukarvård 41/1986, lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda 519/1977). Om åldringsvården finns inga separata bestämmelser, utan verksamhetsprinciperna och förfarandena härleds ur den allmänna lagen om socialvården, socialvårdslagen.

Inom hälso- och sjukvården trädde patient-skadelagen (585/1986) i kraft i maj 1987 och lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992), nedan patientlagen, i mars 1993. Patientlagen gäller patientens ställning och rättigheter inom både privat och offentlig hälso- och sjukvård. Där bestäms om bl.a. hur patienterna skall bemötas, patientens och patienten närståendes rätt till information, självbestämmanderätt, minderåriga patienters ställning, förfarandet med anmärkning samt journalhandlingar. Även tjänster som tillhandahålls i socialvårdsinrättningar av läkare, sjukskötare, fysioterapeuter, psykologer och andra yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården hör till patientlagens tillämpningsområde.

Klientens ställning och rättsskydd inom socialvården är delvis sämre reglerade än patientens ställning och rättigheter inom hälso- och sjukvården. Avsikten med propositionen är att öka klienternas aktivitet och självbestämmanderätt inom socialvården, att

säkerställa klientens rätt till god vård, service och information samt att garantera ett tillräckligt rättsskydd.

2. Nuläge

2.1. Lagstiftning

2.1.1. Allmänt

Socialvårdslagstiftningen gäller i huvudsak ordnandet, förvaltningen och övervakningen av socialvården samt socialvårdspersonalens ställning. Bestämmelser som säkerställer klientens ställning och rättigheter inom socialvården finns i socialvårdslagen, speciallagstiftningen om socialvården samt den allmänna lagstiftningen. Bestämmelserna bildar en helhet som det är svårt att få grepp om. Det är nödvändigt att göra helheten tydligare och då i synnerhet beakta det stora antalet anställda inom socialvården och deras utbildningsbakgrund samt det rådande läget att personalen i situationer som lämnar rum för tolkning och som kan uppträda i arbetet till och med dagligen inte har möjlighet att konsultera jurister. Detta gäller särskilt frågor inom integritetsskyddets område, vilka är centrala på grund av att uppgifter som anknyter till socialvården är känsliga.

2.1.2. Klientbegreppet inom socialvården

Begreppet klient definieras inte i socialvårdslagen. Indirekt kan en definition av klientskap dock härledas ur socialvårdslagen. Enligt 13 § socialvårdslagen skall kommunen såsom till socialvården hörande skyldigheter sörja för att socialservice anordnas för kommunens invånare och att utkomststöd ges personer som vistas i kommunen. I 14 § socialvårdslagen definieras vem som är kommunens invånare och har rätt till de tjänster och förmåner som det hör till kommunens skyldighet att ordna. Beträffande brådskande fall och situationer som på grund av omständigheterna kan jämföras med dem bestäms särskilt om kommunens skyldighet att ordna socialvård även för andra än kommunens invånare (15 §).

Begreppet klient inom socialvården kan också härledas ur 1 §, som gäller socialvårdens tillämpningsområde. Med socialvård avses socialservice, utkomststöd, sociala understöd och med dessa sammanhängande funktioner som är avsedda att främja och

upprätthålla enskild persons, familjs och samfunds sociala trygghet och handlingsförmåga.

I de speciallagar som gäller socialvården ingår definitioner av klientbegreppet. Klient-skap definieras i speciallagarna genom att där bestäms vem som får de tjänster eller förmåner som lagen avser. Till exempel enligt 2 § lagen om barndagvård (36/1973) kan sådana barn komma i åtnjutande av barndagvård som ännu icke nått läropliktsåldern, samt om särskilda omständigheter det påkallar, även äldre barn, för vilka vård icke ordnats på annat sätt. Enligt 11 a § i samma lag kan barnets föräldrar eller andra vårdnadshavare få en sådan av kommunen anordnad dagvårdsplats för barnet som avses i 1 § 2 eller 3 mom. efter utgången av föräldrapenningsperioden tills barnet börjar i grundskolan eller motsvarande skola. Dagvården skall om möjligt anordnas i den form som barnets föräldrar eller andra vårdnadshavare önskar.

Enligt 1 § lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda är en i lagen avsedd klient en person som på grund av medfödd eller i utvecklingsåldern erhållen sjukdom, defekt eller skada hämmats eller störts i sin utveckling eller sina psykiska funktioner och som icke med stöd av annan lag kan erhålla de tjänster han behöver.

I barnskyddslagen ingår inte någon egentlig klientdefinition. I 10 § 3 mom. förpliktas dock den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter att övervaka att barnets bästa tillgodoses, och 9 och 16 § förpliktar socialvårdsmyndigheterna att i fråga om familje- och individinriktat barnskydd handla så att barnets bästa beaktas i första hand. Enligt 12 och 16 § är socialnämnden skyldig att vidtaga åtgärder om förhållandena i hemmet äventyrar eller inte tryggar barns eller en ung persons hälsa eller utveckling eller om barn eller ung person genom sitt beteende äventyrar sin hälsa eller utveckling. Utöver barnet är också dess föräldrar och andra som har hand om barnet klienter inom barnskyddet, och man försöker skydda barnet i första hand genom att stöda dessa personer.

2.1.3. Deltagande i planeringen av tjänster-na

Enligt 39 § socialvårdslagen skall vid lämnande av socialvård särskild uppmärksamhet

ägnas klientens egna önskemål och möjligheter att deltaga i planeringen av den vård som gäller honom. Klienten skall betjänas och service för honom anordnas även med beaktande av hans modersmål.

Enligt 6 § socialvårdsförordningen skall klientens personliga förhållanden och särskilda behov beaktas när socialvård lämnas. Dessutom skall klientens relationer till honom närstående personer och tryggheten av dem beaktas. För bedömning av klientens behov av socialvård och för säkerställande av att han erhåller hjälp skall vid behov en vårdplan uppgöras i samråd med honom.

I speciallagstiftningen om socialvården finns flera bestämmelser om att en service-, vård- eller rehabiliteringsplan bör uppgöras tillsammans med klienten eller dennes företrädare, bl.a. 27 a och 27 b § socialvårdslagen, 4 § 2 mom. familjevårdarlagen (312/1992), 10 § 2 och 3 mom. lagen om utkomststöd (1412/1997) och 11 § barnskyddslagen.

Enligt 5 § socialvårdsförordningen skall socialvårdsklienterna ges möjlighet att på ett ändamålsenligt sätt deltaga i och påverka planeringen och genomförandet av den vård som lämnas inom socialvården och dess olika verksamhetsenheter.

2.1.4. Vård oberoende av egen vilja

Med vård oberoende av egen vilja avses åtgärder som vidtas mot en persons uttryckliga vilja eller oberoende av den i de situationer där hans åsikt inte kan klarläggas. Som exempel kan nämnas omhändertagande enligt barnskyddslagen och ordination för vård enligt lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda.

2.1.5. Klientens rättsskyddsmedel

Ändringssökande

Enligt 45 § socialvårdslagen får ändring i ett beslut som har fattats av en tjänsteinnehavare som är underställd ett kollegialt organ som sköter verkställigheten av socialvården inte sökas genom besvär.

Den som är missnöjd med beslutet kan dock få tjänsteinnehavarens beslut behandlat i det kollegiala organet, om han yrkar detta inom 14 dagar efter det han fick del av beslutet. Till beslutet skall fogas anvisningar om hur det kan föras till behandling i orga-

net. Förfarandet överensstämmer med lagen om förvaltningsförfarande.

Enligt 46 § socialvårdslagen får ändring i ett beslut som fattats av ett kollegialt organ sökas genom besvär hos länsrätten inom 30 dagar efter delfäendet. Besvärsmått enligt 46 § 1 mom. socialvårdslagen föreligger inte då om sökande av ändring stadgas något annat eller då det har förbjudits, inte heller då ett beslut enligt kommunallagen (365/1995) kan föras till behandling i kommunstyrelsen.

Enligt 47 § socialvårdslagen kan ett beslut trots att ändring har sökts verkställas, om det är sådant att det inte kan uppskjutas eller om det av orsaker som har samband med socialvårdsåtgärderna inte kan uppskjutas. Besvärsmyndigheten kan förordna att verkställigheten skall avbrytas eller förbjuda verkställigheten.

Enligt 48 § socialvårdslagen skall ändring i en statlig myndighets beslut i ett ärende som rör socialvård sökas i den ordning som är stadgad i lagen om förvaltningsförfarande.

Enligt 49 § socialvårdslagen får ändring inte sökas genom besvär i länsrättens utslag eller beslut som gäller lämnande av socialservice eller beloppet av en avgift som fastställts för socialservice. Däremot får ändring sökas genom besvär i länsrättens utslag eller beslut som gäller betalande av utkomststöd som avses i lagen om utkomststöd eller utkomststödet belopp eller som gäller oenighet mellan kommuner om skyldighet att lämna anstaltsvård eller ersättande av kostnaderna för anstaltsvård, om högsta förvaltningsdomstolen beviljar besvärstillstånd.

I speciallagstiftningen finns dessutom sådana bestämmelser om ändringsökande som kompletterar socialvårdslagen.

Justitiekanslerns och riksdagens justitieombudsmans tillsyn

Riksdagens justitieombudsman och justitiekanslern i statsrådet är de högsta laglighetsövervakarna. Riksdagens justitieombudsman utövar tillsyn över att domstolar och övriga myndigheter samt tjänstemän i sina uppgifter liksom även offentligt anställda arbetstagare och andra vid skötseln av offentliga uppdrag följer lag samt fullgör sina skyldigheter (49 § Regeringsformen för Finland, 94/1919).

Också till justitiekanslerns uppgifter hör allmän laglighetsövervakning. Justitiekanslern övervakar att myndigheter och

tjänstemän i sina uppgifter samt offentligt anställda arbetstagare och andra personer vid skötseln av offentliga uppdrag följer lag och fullgör sina skyldigheter så att ingens lagliga rättigheter kränks (RF 46 §).

Genom reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna ändrades 46 och 49 § regeringsformen så att justitiekanslern och justitieombudsmannen i sitt uppdrag också skall övervaka att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna respekteras. Övervakningen av de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna i myndigheternas verksamhet hänför sig på ett naturligt sätt till justitiekanslerns och justitieombudsmannens lagtillsynsuppgifter. En betydande del av t.ex. klagomålen till justitieombudsmannen innehåller dimensioner som rör de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna. Bestämmelserna i regeringsformen utvidgade i sig inte justitieombudsmannens eller justitiekanslerns tillsynsuppgifter och de förändrade inte heller uppgiftsfördelningen mellan justitieombudsmannen och justitiekanslern, men de framhäver den andel övervakningen av de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna har av övervakningen som helhet.

Övervakningen av traditionell offentlig service hör till de högsta laglighetsövervakarnas behörighet, oavsett vem som producerar servicen. Privatiseringen av servicen har således inte försvagat klienternas rättskydd.

År 1998 övergick justitieombudsmannens kansli till ett system med två biträdande justitieombudsmän. Den ena biträdande justitieombudsmannens särskilda uppgiftsområde utgörs av uppföljning och övervakning av att konventionen om barnets rättigheter iaktas.

Riksdagens justitieombudsman har i sina avgöranden ingripit bl.a. i barnskyddsklienters, utkomststöds-klienters, utvecklingshämmandes och åldringars ställning och rättigheter.

Socialvårdsmyndigheternas styrning och tillsyn

Den allmänna planeringen, styrningen och övervakningen av social- och hälsovården ankommer på social- och hälsovårdsministeriet samt i länen på länsstyrelserna (3 § 1 och 2 mom. socialvårdslagen, 2 § 1 mom.

kommunallagen). Enligt länsstyrelselagen (22/1997) sköter länsstyrelsen uppgifter i anslutning till social- och hälsovårdsförvaltningen och enligt länsstyrelseförordningen (120/1997) uppgifter inom olika ministeriers förvaltningsområden enligt vad som bestäms särskilt. Länsstyrelserna styr och övervakar också privata socialserviceproducenter (lagen om tillsyn över privat socialservice, 603/1997).

I planerings- och statsandelslagen ingår en möjlighet att pröva ändamålsenligheten i kommunens servicesystem i fråga om den nödvändiga basservicen. I anslutning till social- och hälsovårdsministeriet finns grundskyddsnämnden (35 och 36 § planerings- och statsandelslagen). Ministeriet kan låta grundskyddsnämnden pröva servicesystemets ändamålsenlighet, om kommunen inte har ordnat sådan service för sina invånare som avses i speciallagarna och så att den nödvändiga basservicen motsvarar allmänt godkänd nivå i Finland. Grundskyddsnämnden skall då utreda ändamålsenligheten i kommunens servicesystem. Om nämnden konstaterar att servicesystemet har allvarliga brister av orsaker som beror på kommunen, kan nämnden ge kommunen rekommendationer om hur och inom vilken tid bristerna i servicesystemet skall korrigeras.

2.1.6. Datasekretess och skyldighet att lämna upplysningar

Enligt 40 § socialvårdslagen skall en socialvårdsklient och dennes förmyndare ge en tjänsteinnehavare och nämnden sådana upplysningar som är nödvändiga för lämnande av socialvård. Innan upplysningar ges har klienten och dennes förmyndare rätt att få kännedom om varför upplysningarna behövs, för vilket ändamål de används samt till vilken myndighets eller vilka tjänsteinnehavares kännedom de bringas eller kan bringas. En socialvårdsklient har rätt att få uppgift om handlingar och annat material som en tjänsteinnehavare inom socialvården eller organet förfogar över och som har betydelse i hans ärende. Detsamma gäller även förmyndare, då befogat skäl därtill föreligger. I lagen om allmänna handlingars offentlighet (nedan handlingsoffentlighetslagen, 83/1951) bestäms dessutom om part tillkommande rätt till handling (19 §) och om undantag från denna. Bestämmelsen motsvarar till betydande delar 11 § i den nya offentlighetsla-

gen. Trots att 40 § socialvårdslagen inte innehåller några hänvisningar till den nämnda bestämmelsen har den i vedertagen rättspraxis tillämpats i situationer där det har varit nödvändigt att inskränka en socialvårdsklients eller dennes lagliga företrädares rätt att i enlighet med 40 § 3 eller 4 mom. socialvårdslagen få uppgift om handlingar och annat material som en socialvårdsmyndighet förfogar över.

I 56 § socialvårdslagen bestäms om skyldigheten för statlig och kommunal myndighet samt annat offentligt rättsligt samfund, folkpensionsanstalten, pensionsskyddsentralen, pensionsstiftelse och annan pensionsanstalt, försäkringsanstalt samt samfund eller institution som bedriver vårdverksamhet eller sjukvårdsverksamhet att på begäran lämna socialvårdsmyndigheterna för utförandet av deras uppgifter erforderliga upplysningar och utredningar.

I 57 § bestäms åter om tystnadsplikt gällande upplysningar om klienten. Om sanktioner för brott mot skyldigheten att lämna upplysningar och tystnadsplikten bestäms i 58 §.

Om klientens rätt att granska uppgifter om honom eller henne själv i socialvårdens personregister och rätt att yrka rättelse av uppgifter bestäms i personuppgiftslagen (523/1999).

2.2. Inverkan av annan lagstiftning

Den allmänna förvaltningsrättsliga lagstiftningen som reglerar förvaltningsförfarande, handlingars offentlighet och skyldigheten att iaktta sekretess samt ändringssökande måste också beaktas när klientens ställning och rättigheter inom socialvården behandlas, till den del särskilda bestämmelser om omständigheter som hör till området för de berörda lagarna inte ingår i socialvårdslagstiftningen. Den allmänna lag som gäller myndigheternas tillvägagångssätt är lagen om förvaltningsförfarande. Delgivning regleras för närvarande av lagen om allmänna handlingars offentlighet, som kommer att ersättas av lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet, vilken träder i kraft den 1 december 1999, och förordningen om delgivning i förvaltningsärenden (232 och 662/1966). Offentlighet och sekretess regleras av offentlighetslagen samt personuppgiftslagen. Den allmänna lag inom förvaltningsrätten som reglerar ändringssökande är förvaltningspro-

cesslagen. Om sökande av ändring i folkpensionsanstaltens och andra försäkringsanstalters beslut bestäms särskilt.

I kommunallagen ingår bestämmelser om bl.a. kommuninvånarnas allmänna möjligheter att delta och påverka, initiativrätt samt sökande av ändring i kommunala organs beslut.

Konsumentskyddslagen (38/1978) tillämpas inte på lagstadgade offentliga tjänster. Däremot har man ansett att lagen kan tillämpas på privat socialservice.

En persons ställning och rättigheter som klient inom socialvården påverkas av reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna, som trädde i kraft den 1 augusti 1995. Det viktigaste målet för reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna är att utvidga och befästa det grundlagsstadgade skyddet för individens rättigheter. Genom de nya bestämmelserna vill man förbättra individens rättsskydd även på området för sociala rättigheter samt skapa förutsättningar för att människorna mera än tidigare kan påverka saker som gäller dem själva. Ur den enskilda människans perspektiv är det viktigt att hon oftare än tidigare direkt kan åberopa sina grundläggande fri- och rättigheter.

I 5 § 1 mom. regeringsformen garanteras att alla är lika inför lagen. Bestämmelsen uttrycker huvudprincipen om likställdhet och jämställdhet. Den allmänna principen om likställdhet inbegriper förbud mot godtycklighet och krav på lika behandling i liknande fall. I 5 § 2 mom. ingår dessutom ett särskilt förbud mot diskriminering. Ingen får utan godtagbart skäl ges en annan ställning på grund av kön, ålder, ursprung, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd eller handikapp eller av någon annan orsak som hänför sig till hans person. I regeringsformen uppräknas vissa förbjudna diskrimineringsgrunder på samma sätt som i diskrimineringsförbuden i de internationella överenskommelserna om mänskliga rättigheter. Med dessa grunder jämföras även andra skäl som hänför sig till personen.

I 5 § 3 mom. regeringsformen ingår en särskild bestämmelse om jämlikt bemötande av barn. Barnen skall ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva. Genom bestämmelsen vill man betona att barn bör bemötas likvärdigt också i förhållande till den vuxna befolkningen. Varje barn bör bemötas som en individ, inte enbart som ett passivt objekt för

verksamheten.

I 14 § 1 och 2 mom. regeringsformen bestäms att Finlands nationalspråk är finska och svenska och att envar har rätt att hos domstol och andra myndigheter i egen sak använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska. Samernas ställning som urfolk nämns också särskilt i 14 § regeringsformen. Om samernas rätt att använda samiska hos myndigheter bestäms separat. Dessutom tryggas romernas och andra gruppers språkliga och kulturella rättigheter i en bestämmelse. Även ett omnämnande av tryggnad av rättigheterna för dem som använder teckenspråk intogs i regeringsformen.

Om rätten till personlig frihet, integritet och säkerhet bestäms i 6 § regeringsformen. Personlig frihet har karaktären av en allmän grundläggande rättighet, som vid sidan av den fysiska friheten också skyddar den fria viljan och självbestämmanderätten. Ett förbud mot behandling som kränker människovärdet ingår bland regeringsformens rättigheter till frihet. Regeringsformens 8 § innehåller skydd för privatlivet och bestämmelser om skydd för heder och hemfrid. Utgångspunkten för skydd av privatlivet är att individen har rätt att leva sitt eget liv utan att myndigheter eller andra utomstående instanser godtyckligt eller utan anledning befarar sig med hans privatliv. Privatlivet omfattar bl.a. individens rätt att bestämma över sig själv. Även familjelivet ingår i det skydd för privatlivet som avses i bestämmelsen. I 8 § konstateras dessutom att om skydd för personuppgifter stadgas närmare i lag. Enligt 2 mom. är brev- och telefonhemligheten samt hemligheten i fråga om andra förtroliga meddelanden okränkbara. Bestämmelsen syftar till att skydda innehållet i förtroliga meddelanden så att det inte når utomstående. Bestämmelsen försöker däremot inte ordna relationerna mellan kommunikationsparterna eller deras beteende. Frågan om kommunikationsparternas rätt att offentliggöra ett meddelande som är avsett att vara förtroligt måste således avgöras på andra grunder.

I 9 § regeringsformen tryggas religions- och samvetsfriheten. Dessutom preciseras räckvidden för dessa friheter. Paragrafen har ett mera övergripande innehåll än den tidigare paragrafen, eftersom den vid sidan av den traditionella religionsfriheten också tryggar andra än religiösa övertygelser.

Viktiga är också bestämmelserna i 10 § regeringsformen om yttrandefrihet och of-

fentlighetsprincipen, rätten att ta del av ofentliga handlingar samt i 11 § 3 mom. om deltagande, enligt vilket den enskildes möjligheter att påverka beslut som gäller honom själv bör utökas. Tillsammans med 5 § 3 mom. förutsätter bestämmelsen att också barn garanteras möjlighet till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva.

De viktigaste grundläggande bestämmelserna om social trygghet har samlats i 15 a §. Genom bestämmelsen garanteras var och en rätt till sådan utkomst och omsorg som är oundgänglig för ett människovärdigt liv, och den har därmed ett samband med lagens 6 §, som tryggar var och en rätten till liv. Med oundgänglig utkomst och omsorg avses en sådan inkomstnivå och sådan service som säkerställer betingelserna för ett människovärdigt liv. Det allmänna skall också, enligt vad som närmare stadgas genom lag, tillförsäkra var och en tillräckliga social- och hälsovårdstjänster samt främja befolkningens hälsa.

Enligt regeringsformens 16 § skall det allmänna se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna förverkligas. Genom reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna försökte man stärka ställningen i det finländska rättssystemet för sådana överenskommelser om mänskliga rättigheter som är bindande för Finland.

Den föreslagna lagens bestämmelser om klientens rättigheter konkretiserar de ovan beskrivna grundläggande friheter och mänskliga rättigheter som tryggas i regeringsformen och i människorättskonventionerna.

2.3. Internationella människorättskonventioner som Finland ratificerat och som inverkar på klientens ställning och rättigheter inom socialvården

2.3.1. Allmänt

Finland har ratificerat flera internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter och andra överenskommelser som medför förpliktelser att garantera alla medborgare vissa bestämda rättigheter i förhållande till staten. Utgångspunkten för de internationella överenskommelserna är att trygga individens rättigheter. Dessutom binder Förenta Nationernas generalförsamlings olika deklara-

tioner Finland politiskt och moraliskt.

Överenskommelser om mänskliga rättigheter som är förpliktande för Finland är bl.a. internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (FördrS 6/1976) och internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 8/1976), vilka antagits av FN, samt konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (FördrS 19/1990, även kallad den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna) och Europeiska sociala stadgan (FördrS 44/1991), vilka antagits av Europarådet.

2.3.2. Förenta Nationerna (FN)

Till det internationella skyddet för de mänskliga rättigheterna hör den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, som har antagits av FN:s generalförsamling den 10 december 1948. Förklaringen innehåller rättigheter till frihet samt även några ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Enligt artikel 1 i förklaringen är alla människor födda fria och lika i värde och rättigheter. Envar har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet (artikel 3). I artikel 19 konstateras att envar har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet.

Utgångspunkten för den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna är frihet och jämlikhet. Förklaringens principer är viktiga med tanke på klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

FN:s generalförsamling antog den 16 december 1966 två centrala överenskommelser om de mänskliga rättigheterna. Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter innehåller sociala rättigheter. Utgångspunkten för konventionen är tryggnad av individens rättigheter inom social- och hälsovården. I konventionen har avtalats om positiva rättigheter, med andra ord om att konventionsstaterna genom sitt handlande bör skapa sådana villkor att människorna kan leva ett gott liv. I Finland trädde konventionen i kraft 1976.

En annan central överenskommelse om de mänskliga rättigheterna som antogs 1966 är internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. I Finland trädde konventionen i kraft 1976. Enligt artikel 2 punkt 3 förpliktar sig varje konventionsstat att säkerställa att envar, vars i denna

konvention inskrivna fri- och rättigheter kränkts, skall ha effektiv möjlighet att utföra talan härom och detta även i det fall att kränkningen förövats av ämbetsman i tjäns-
teutövning. Dessutom förpliktar sig konventionsstaten att säkerställa att den som väcker sådan talan skall få sina rättigheter avgjorda av behöriga judiciella, administrativa eller lagstiftande myndigheter eller av annan enligt statens rättsordning behörig myndighet, samt att utveckla möjligheterna för talans prövning på rättslig väg. Konventionsstaten förpliktar sig också att säkerställa att de behöriga myndigheterna verkställer sådana av-
göranden som meddelats på grund av talan.

Artiklarna 9 och 10 i konventionen är centrala med tanke på vård oberoende av egen vilja. Enligt artikel 9 har envar rätt till frihet och personlig säkerhet. Ingen får utsättas för godtycklig häktning eller godtyckligt anhållande. Ingen får berövas sin frihet utom av skäl och i den ordning som stadgas i lag. Enligt artikel 10 skall alla personer, som är berövade sin frihet, behandlas humanit och med aktning för människans inneboende värde.

I artikel 19 bestäms att envar skall äga rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att söka, mottaga och sprida upplysningar och tankar av varje slag. Denna rättighet kan inskränkas endast i den ordning som stadgas genom lag, bl.a. om det är nödvändigt för att respektera andra personers rättigheter eller anseende.

I artikel 26 ingår ett diskrimineringsförbud, enligt vilket alla är lika inför lagen och har rätt till samma skydd av lagen utan åtskillnad av något slag. I detta avseende skall lagen förbjuda all åtskillnad och garantera alla personer ett likvärdigt och effektivt skydd mot varje åtskillnad på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, förmögenhet, börd och ställning i övrigt. Vid övervakningen av konventionen har konstaterats att diskrimineringsförbudets inverkan inte begränsas sig endast till de rättigheter som nämns i konventionen, utan det skall även tillämpas på sociala rättigheter som regleras i den nationella lagstiftningen.

År 1984 antog FN:s generalförsamling konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (FördrS 60/1989). I Finland trädde konventionen i kraft 1989. Konventionen förbjuder tortyr och grym, omänsklig

eller förnedrande behandling på alla områden. Konventionsstaterna har förbundit sig att vidta effektiva legislativa, administrativa, rättsliga eller andra åtgärder för att förhindra handlingar som förbjuds i konventionen. Konventionsstaterna skall bl.a. systematiskt se över sina metoder och rutiner för förvar och behandling av personer som blir föremål för frihetsberövande inom dess territorium. Även säkerställande av besvärsmätt hör till denna konvention.

År 1989 antogs konventionen om barnets rättigheter (FördrS 60/1991), som i Finland trädde i kraft 1991. Det centrala syftet med konventionen är att trygga barnets bästa och självbestämmanderätt. I artikel 3.1 i konventionen om barnets rättigheter betonas att domstolar, administrativa myndigheter och lagstiftande organ vid alla åtgärder som rör barn skall låta barnets bästa komma i främsta rummet. Artikel 12 medför skyldighet att höra barnet och att beakta barnets åsikter i förhållande till barnets ålder och mognad i alla rättsliga och administrativa förfaranden som rör barnet. Artikel 16 skyddar barnets rätt till privatliv.

Mänskliga rättigheter definieras också i konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (FördrS 68/1986), konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (FördrS 37/1970), förklaringen om barnets rättigheter (FN:s generalförsamling 20.11.1959), förklaringen om handikappades rättigheter (FN:s generalförsamling 9.12.1975) och förklaringen om utvecklingsstördas rättigheter (FN:s generalförsamling december 1971).

2.3.3. Europarådet

Finland anslöt sig den 5 maj 1989 till Europarådet och samma dag undertecknades även konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna och tilläggsprotokollen 1 - 8 till den, dvs. den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. Finland ratificerade konventionen 1990. I Europarådet antogs konventionen den 4 november 1950. Konventionen om de mänskliga rättigheterna koncentrerar sig på att garantera medborgerliga rättigheter, politiska rättigheter och grundläggande friheter. Konventionsstaterna förbinder sig att garantera alla som befinner sig under deras jurisdiktion dessa rättigheter och friheter. Konventionen påminner i

många avseenden om FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter. Europarådets konvention innehåller också en artikel som gäller rätt till frihet och personlig säkerhet (artikel 5). Likaså förbjuder konventionen tvångsarbete. Dessa artiklar är av betydelse för åtgärder som vidtas oberoende av egen vilja även inom socialvården.

Artikel 6 gäller rätt till en rättvis rättegång. Artikel 8 skyddar privatliv, familjeliv, hem och korrespondens. Konventionens artiklar ålägger myndigheterna inte bara att i sin verksamhet avhålla sig från att kränka de rättigheter om vilka bestäms i konventionen utan också att aktivt skydda enskilda mot rättskränkningar. Dessutom innehåller konventionen ett övervakningssystem till vilket de stater som antagit konventionen om de mänskliga rättigheterna och tilläggsprotokollet till den kan ansluta sig.

Finland antog Europeiska sociala stadgan, som utarbetats inom Europarådet, och den trädde i kraft i Finland den 29 maj 1991. År 1988 antogs ett tilläggsprotokoll till den sociala stadgan, vilket Finland ratificerade 1991. Tilläggsprotokollet trädde i kraft i Finland den 4 september 1992 (FördrS 84/1992). Enligt tilläggsprotokollet skall äldre som bor på institutioner tillförsäkras lämpligt stöd, med hänsyn tagen till deras privatliv samt delaktighet i beslut rörande levnadsförhållandena på institutionen. Övervakningen av stadgan baserar sig på rapporter som staterna gör upp på bestämda tider. Tillsynssystemet som baserar sig på rapporter kompletteras av tilläggsprotokollet från november 1995 angående kollektivt klagomålsförfarande. Tilläggsprotokollet angående ett kollektivt klagomålsförfarande trädde för Finlands vidkommande i kraft den 1 september 1998 (FördrS 76/1998). När Finland ratificerade tilläggsprotokollet avgav det en förklaring enligt artikel 2 om att Finland tillerkänner representativa nationella icke-statliga organisationer inom sin jurisdiktion, vilka har särskild sakkunskap i frågor som regleras i stadgan, rätten att anföra klagomål mot den.

Den europeiska konventionen om förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (Europarådet 26.6.1987, FördrS 17/1991) trädde för Finlands vidkommande i kraft 1991. I konventionen ingår ett övervakningssystem av ny typ enligt vilket den europeiska kommittén till förhindrande av tortyr och omänsklig

eller förnedrande behandling eller bestraffning har rätt att granska konventionsstaternas fängelser och andra institutioner där en myndighet har berövat personer deras frihet. Exempel på dylika inom social- och hälsovården är psykiatriska anstalter och anstalter för missbrukare.

2.3.4. Datasekretess

Finland är bundet av konventionen om skydd för enskilda vid automatisk databehandling av personuppgifter, dvs. Europarådets datasekretesskonvention (FördrS 36/1992). Europarådet har också antagit rekommendationer som gäller datasekretess: rekommendationen som gäller skydd för personuppgifter som används för vetenskaplig forskning eller statistik R(83) 10, rekommendationen som gäller skydd för personuppgifter som används inom socialskyddet R(86) 1 och en rekommendation som gäller utlämnande till utomstående av personuppgifter som finns hos offentliga organ R(91) 10. I den sistnämnda rekommendationen förutsätts bl.a. att när individer frivilligt ger personuppgifter till myndigheterna, skall de beredas möjlighet att påverka användningen av uppgifterna.

I Europeiska unionen har utfärdats Europaparlamentets och rådets direktiv om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter (95/46/EG), nedan EU:s datasekretessdirektiv. Andamålet med direktivet är att trygga både ett fritt flöde av personuppgifter mellan EU:s medlemsstater genom harmonisering av den nationella datasekretesslagstiftningen och skydd för enskilda personers integritet med avseende på behandling av personuppgifter. EU:s datasekretessdirektiv genomförs genom den nya personuppgiftslagen, som trädde i kraft den 1 juni 1999.

2.4. Praxis

Klientens ställning och rättigheter inom socialvården har i praktiken utformats inte bara av lagstiftningen utan också av rätts- och förvaltningspraxis samt av socialvårdsmyndigheternas rekommendationer, anvisningar och föreskrifter.

Till den del vårdarbetet inte styrs av lagstiftningen inverkar även vårdarbetets etik samt personalens värderingar och attityder

bl.a. på hur principen om socialvårdsklienternas självbestämmanderätt iakttas, t.ex. när det gäller äldre människor i anstaltsvård. Också socialvårdens och socialarbetarnas etiska principer kommer till synes i praktiska situationer.

Socialvårdsklienterna har historiskt sett haft rollen som passiva vårdtagare. Klienten har ofta setts som föremål för tjänsterna medan socialvårdspersonalen uppfattats som den aktiva vårdgivaren och förmånsbeviljaren. Klienten har då i första hand styrts ur myndighetssynvinkel.

Trots att den gällande lagstiftningen innehåller ett flertal bestämmelser om uppgörande av olika vård- eller omsorgsplaner samt om klientens deltagande i uppgörandet av dem, har sådana i praktiken inte gjorts upp i den omfattning som författningarna förutsätter. Det ökade utbudet av privata tjänster under de senaste åren har också ökat brokigheten i fråga om socialvårdsklienternas ställning.

2.5. Bedömning av nuläget

Socialvårdslagen är en allmän lag som reglerar den kommunala socialvårdens servicesystem och vars utgångspunkt är skyldigheten att tillhandahålla tjänster. Bestämmelserna gällande förvaltning och tillvägagångssätt är riktade till de kommunala myndigheter som tillhandahåller tjänsterna. Bestämmelser som ansluter sig till klientens ställning ingår huvudsakligen i 4 kap., som reglerar förfarandet då socialvård lämnas. Även dessa bestämmelser utgår framför allt från myndigheternas synvinkel, inte från klientens. I de allmänna lagarna och speciallagarna om socialvården finns mera detaljerade bestämmelser där klienternas synvinkel har förts fram.

Bestämmelserna om klientens ställning och rättigheter inom socialvårdslagstiftningen och den allmänna lagstiftningen bildar en helhet som det är svårt att få grepp om. Stiftandet av en separat lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården skulle klarlägga situationen och stärka klientcentreringen samt beaktandet av klienternas åsikter och behov inom socialvårdens alla sektorer.

Socialvårdsklienternas och hälso- och sjukvårdsklienternas ställning i lagstiftningen avviker från varandra också till den del detta inte kan motiveras med skillnader som föranses av verksamhetens olikartade karaktär.

Skiljaktigheterna i lagstiftningen följer emellertid delvis av skillnader som gäller verksamheten inom socialvården respektive hälso- och sjukvården. På hälso- och sjukvårdens område trädde patientlagen, som gäller patientens ställning och rättigheter, i kraft 1993. På socialvårdens område finns det inte någon sådan enhetlig lag. De nuvarande bestämmelserna gällande klientens ställning och rättigheter inom socialvården täcker inte alla de frågor som regleras i patientlagen. Ofta anlitar klienten socialvårdens samt hälso- och sjukvårdens tjänster samtidigt eller så ingår de jämsides med eller efter varandra i klientens service- och vårdkedja, varvid det är viktigt att klientens ställning inte skiljer sig åt kraftigt beroende på om han eller hon är klient inom socialvården eller hälso- och sjukvården. Socialvården samt hälso- och sjukvården samarbetar ofta. För att samarbetet skall fungera bättre i praktiken bör lagstiftningen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården närma sig motsvarande bestämmelser för hälso- och sjukvården.

Bestämmelserna i de nuvarande socialvårdslagarna är inte tillräckligt klara för att framhäva klientens självbestämmanderätt. Minderårigas och omyndigas rättigheter som klienter garanteras inte tillräckligt i de nuvarande bestämmelserna. Uppgörandet av lagstadgade service-, vård- och omsorgsplaner tillsammans med klienten skulle stärka hans eller hennes möjligheter att utöva sin självbestämmanderätt. Även bestämmelserna om utlämnande av sekretessbelagda uppgifter behöver preciseras.

För närvarande kan det vara så i kommunerna att en person som inte äger tillräcklig yrkeskompetens inom socialvården svarar för de beslut och åtgärder som gäller socialvården för enskilda personer. Skyldigheten att utse en socialdirektör eller socialsekreterare slopades i socialvårdslagen vid ingången av 1993. I lagen kvarstod dock förpliktelser att det i kommunen skall finnas yrkesutbildad personal inom socialvården. Bestämmelser om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården ingår i förordning 804/1992.

3. Propositionens mål och de viktigaste förslagen

I denna proposition föreslås att det stiftas en lag om klientens ställning och rättigheter

inom socialvården. Lagen innehåller de centrala rättsliga principer som gäller klienternas medbestämmande inom socialvården, bemötandet av dem samt deras rättsskydd. Lagen gäller klientens ställning och rättigheter inom både offentlig och privat socialvård. Angående kommunens skyldighet att ordna socialvård och anvisa den resurser bestäms särskilt.

Syftet med lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården är att stärka klientens ställning samt att betona klientens självbestämmanderätt och rätt att råda över sig själv. Ett mål för propositionen är också att klienterna inom socialvården skall ges en så likvärdig ställning som möjligt jämfört med klienterna inom hälso- och sjukvården. Detta gagnar möjligheten att inom social- och hälsovården åstadkomma en obruten vård- och servicekedja som utgår från klienten. På grund av skillnaderna mellan innehållet i socialvården och hälso- och sjukvården avläts ett separat lagförslag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården. Socialvården har ett synnerligen vidsträckt verksamhetsfält och dit hör också många sådana verksamheter som inte har någonting gemensamt med hälso- och sjukvården. Bestämmelserna i förslaget avviker därför delvis från patientlagen.

Rätten att delta i planeringen av sådant som gäller en själv och att få information hör till individernas centrala grundläggande rättigheter. De ökade möjligheterna till medbestämmande och information bidrar till att främja den allmänna utvecklingen av hela samhället i riktning mot öppen växelverkan och kan förbättra kvaliteten på olika beslut. Å andra sidan är integritetsskydd och skydd för förtroendet i klientrelationer i synnerhet inom socialvården absolut nödvändigt för att servicen skall lyckas och personernas rättsskydd respekteras. Undantag från detta kan göras bara när ännu viktigare skäl så oundgängligen kräver under de förutsättningar om vilka bestäms i lag.

Förslaget betonar klientens rätt till gott och människovärdigt bemötande samt respekten för klientens övertygelse och personliga integritet i socialvårdens verksamheter.

För att klientens självbestämmanderätt och medbestämmande skall tillgodoses ingår i förslaget bestämmelser som tryggar socialvårdsklienternas självbestämmanderätt i så stor utsträckning som möjligt. I situationer

där klienten själv inte förmår besluta om och ge uttryck för sin egen vilja angående vård- eller omsorgsarrangemangen kan klientens lagliga företrädare eller en anhörig eller närstående ge uttryck för klientens förmodade åsikt eller vilja. Även i dessa situationer bör klientens önskemål och åsikter utredas och beaktas så noga som möjligt.

Förslaget innehåller också bestämmelser om klientens rätt till information, sekretess i fråga om handlingar och utlämnande av sekretessbelagda uppgifter. Bestämmelser om dessa saker ingår också i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet, personuppgiftslagen samt lagen om förvaltningsförfarande. Det har ändå ansetts nödvändigt att ta in de centrala principerna för gott förvaltningsförfarande samt de viktigaste datasekretessbestämmelserna även i detta lagförslag för att garantera förtroendefulla klientrelationer inom socialvården och för att klarlägga myndighetssamarbetet.

I förslaget ingår sådana bestämmelser om tystnadsplikt för dem som ordnar och lämnar socialvård, skyldighet att iakttä sekretess i fråga om handlingar samt rätt att få och utlämna sekretessbelagda uppgifter som är primära i förhållande till offentlighetslagen. Inom socialvården behövs för dessa frågors vidkommande särskilda bestämmelser på grund av den förtroendefullhet som verksamheten förutsätter. Meningen är att det med hjälp av dem skall skapas förutsättningar för samarbete mellan flera myndigheter och serviceproducenter på ett sätt som är ändamålsenligt med tanke på vården av och omsorgen om klienten och samtidigt fungerande med tanke på klientens rättsskydd. Bestämmelserna i offentlighetslagen, personuppgiftslagen och lagen om förvaltningsförfarande tillämpas på socialvården till den del inget annat uttryckligen bestäms, enligt lagförslaget.

I lagförslaget ingår som en huvudregel en bestämmelse om att socialvårdshandlingar som innehåller uppgifter om en klient eller någon annan enskild skall hållas hemliga. Uppgifter ur en sekretessbelagd handling skall få lämnas ut med klientens uttryckliga samtycke eller på det sätt som särskilt bestäms i lag.

Inom socialvården förekommer situationer där också sekretessbelagda uppgifter bör kunna utlämnas trots att samtycke inte kan erhållas eller fastän klienten uttryckligen förbjuder att uppgifterna utlämnas. För dessa

eventualiteter har i lagförslaget i syfte att säkerställa klienternas rättsskydd införts detaljerade bestämmelser om i hurdana fall sekretessbelagda uppgifter kan lämnas ut utan klientens samtycke. I dessa bestämmelser ingår också primära rättsnormer som gäller förundersökning och rättegång.

I syfte att främja klientens ställning och rättsskydd inom socialvården finns dessutom behov av att skapa ett socialombudsmannasystem i kommunerna. Syftet är att socialvårdsklienterna skall ha tillfälle att vid behov vända sig till en person som ger dem råd. Socialombudsmannen skall ge klienterna råd i angelägenheter som gäller tillämpningen av denna lag, bistå klienterna vid framställandet av anmärkningar, informera om klientens rättigheter, också i övrigt arbeta för att klientens rättigheter främjas och respekteras samt följa hur klienternas rättigheter och ställning utvecklas i kommunen.

I syfte att förbättra klientens rättsskydd innehåller lagförslaget dessutom ändringar av socialvårdslagen. Enligt förslaget skall varje kommun till sitt förfogande ha tjänster som tillhandahålls av en tjänsteinnehavare som deltar i klientarbetet och har yrkesmässig behörighet som socialarbetare. Endast en sådan tjänsteinnehavare skall i brådskande fall kunna besluta om vård oberoende av egen vilja och om därtill anslutna åtgärder och i dessa fall föra organets talan själv eller genom ett ombud. I lagförslaget ingår också åtföljande ändringar som gäller lagen om missbrukarvård (41/1986), lagen om utkomststöd (1412/1997), lagen om tillsyn över privat socialservice (603/1996) och lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda (519/1977) samt lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983) och lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt (619/1996).

4. Propositionens verkningar

4.1. Verkningar i fråga om ekonomi, organisation och personal

Propositionen har inte några statsekonomiska verkningar och inte heller några andra betydande ekonomiska verkningar. Den kvalitativa utveckling av socialvårdens verksamheter och det säkerställande av klientens ställning och rättigheter som ingår i reformen sker inom ramen för de nuvarande re-

surserna. Propositionen utgår från att socialvårdsklienternas rättsskydd kan utvecklas närmast med hjälp av den nuvarande socialvårdsorganisationen. I propositionen förutsätts varken några betydande organisatoriska arrangemang eller inrättande av nya tjänster.

Det är möjligt att socialombudsmannens uppgifter läggs till befattningsbeskrivningen för en person som redan tjänstgör inom kommunens socialvård. Efter det att systemet blivit vedertaget kan det i de största kommunerna finnas behov av att inrätta en socialombudsmannatjänst eller en socialombudsmannabefattning. Målet är så smidiga arrangemang som möjligt så att dels klienternas behov, dels kommunens storlek och de andra praktiska möjligheterna att tillhandahålla sådana tjänster som en socialombudsman erbjuder kan sammanjämkas i kommunen. Detta bidrar också till att behörighetsvillkor inte fastställs för socialombudsmannen.

Socialombudsmannasystemet inverkar inte på myndigheternas nuvarande befogenheter.

Förslaget om tjänster som tillhandahålls av tjänsteinnehavare som deltar i klientarbetet och har yrkesmässig behörighet som socialarbetare har inga statsekonomiska verkningar. För vissa kommuner kan förslaget medföra merkostnader, om de hittills inte till sitt förfogande har haft en enda tjänsteinnehavare som skött socialarbetet yrkesmässigt. Kostnaderna är emellertid så små att reformen inte inverkar på statsandelarna till kommunerna. Förslaget föranleder åtgärder i ungefär 40-50 kommuner, som måste genomföra arrangemang för att vid behov ha tillgång till dylika tjänster. De uppskattade kostnaderna väntas dock vara förhållandevis små. Uppskattningen om antalet kommuner baserar sig på enkätmaterial gällande socialarbetare som insamlats i samarbete mellan social- och hälsovårdsministeriet, länsstyrelserna, Stakes, Finlands Kommunförbund och Sosiaalityöntekijäin Liitto - Socialarbetarnas Förbund ry (Sosiaalityöntekijät Suomessa 1998 - tehtävät, koulutus, määrä ja riittävyys, STM:n monisteita 1998:21).

4.2. Verkningar för olika medborgargrupper

Förslagen i propositionen påverkar klienternas ställning allmänt genom att de förbättrar klienternas möjligheter att påverka och

delta samt deras ställning när de anlitar socialvård. Förslagen i propositionen gagnar i synnerhet god omsorg, vård och rättsskydd för sådana klientgrupper som själva har dåliga förutsättningar att slå vakt om sina rättigheter. Förslaget leder också till att klienterna inom socialvården samt hälso- och sjukvården kommer att bemötas mera enhetligt.

Att förslaget utgår från klienten ökar också jämlikheten, eftersom valet mellan alternativen måste ske utgående från klientens behov, önskemål och förväntningar.

5. Beredningen av propositionen

Social- och hälsovårdsministeriet gjorde 1993 en grundläggande utredning där behovet av att revidera lagstiftningen om social- och hälsovårdsservice klarlades.

Utgående från utlåtandena om utredningen konstaterades att det är nödvändigt att bereda en lag gällande klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

Under beredningen ordnades diskussionsmöten med klient-, serviceproducent- och arbetsmarknadsorganisationerna samt Finlands Kommunförbund och länsstyrelserna.

I de olika beredningsskedena begärdes utlåtande om lagutkastet hos olika myndigheter och organisationer. Vid den fortsatta beredningen har synpunkterna i utlåtandena beaktats i mån av möjlighet.

Lagförslaget innehåller bestämmelser om rätt till information samt sekretess och därför kopplades beredningen samman med propositionerna gällande en totalreform av offentlighetslagstiftningen och gällande personuppgiftslagen, vilka har beretts vid justitieministeriet. Lagförslagets paragrafer gällande rätt att få uppgifter, sekretess och utlämnande av sekretessbelagda uppgifter har beretts i samarbete med justitieministeriet, undervisningsministeriet och inrikesministeriet samt dataombudsmannens byrå.

Den arbetsgrupp som social- och hälsovårdsministeriet tillsatt för att utreda specialkunnandet inom socialvården föreslog i den arbetsgruppspromemoria som överlämnades i april 1997 (SHM arbetsgruppspromemorior 1997:4) att varje kommun skulle utse en tjänsteinnehavare med ansvar för socialvården.

Dessutom tog Sosiaalityöntekijäin Liitto - Socialarbetarnas Förbund ry i mars 1998 ett initiativ gällande ansvariga tjänsteinnehavare för socialvården.

Till riksdagen avläts hösten 1998 en proposition med förslag till lagar om klientens ställning och rättigheter inom socialvården samt om ändring av socialvårdslagen (RP 228/1998 rd). Propositionen hann dock inte bli slutbehandlad före riksdagsvalet i mars 1999. Riksdagens social- och hälsovårdsutskott avgav till social- och hälsovårdsministeriet ett utlåtande enligt 53 § riksdagsordningen enligt vilket utskottet konstaterade att propositionen till sina riktlinjer och principavgöranden i stor utsträckning uppfyller de mål som bör ställas på lagstiftning i ärendet. Utskottet ansåg det dock vara nödvändigt att lagstiftningen utvecklas så att den motsvarar de behov som klienterna inom socialvården och hälso- och sjukvården har ännu mångsidigare än vad som angavs i propositionen.

Under beredningen har detaljerna i förslaget diskuterats med olika intressegrupper. Utkastet till proposition har beretts som tjänsteuppdrag utgående från ovannämnda utlåtanden och diskussioner samt utgående från utskottets utlåtande och utlåtanden av de sakkunniga som utskottet hört.

6. Andra omständigheter som inverkat på propositionens innehåll

6.1. Reformen av offentlighets- och sekretesslagstiftningen samt personuppgiftslagen

I februari 1999 godkände riksdagen regeringens proposition med förslag till lag om offentlighet i myndigheternas verksamhet samt till lagar som har samband med den (RP 30/1998 rd) Lagen kommer att träda i kraft den 1 december 1999. Lagstiftningen om offentlighet och sekretess i fråga om myndigheternas handlingar revideras i sin helhet. Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet ersätter 1951 års lag om allmänna handlingars offentlighet. Lagens syfte är att öka öppenheten i myndighetsverksamheten, stärka offentlighetsprincipen vid utförandet av offentliga uppgifter, förbättra möjligheterna att få uppgifter om ärenden som myndigheterna behandlar och därmed öka såväl de enskildas som sammanslutningarnas möjligheter att delta i den offentliga diskussionen.

Lagen syftar också till tydligare sekretessgrunder. Lagen föreslås gälla alla som utför en offentlig uppgift, oberoende av om

de är organiserade som myndigheter eller inte. Enligt lagen påverkas handlingsoffentligheten inte av att myndigheterna köper tjänster av den privata sektorn. Vid beredningen av offentlighets- och sekretesslagstiftningen har social- och hälsovårdsministeriets synpunkter beaktats väl. Justitieministeriets lagberedare har också deltagit i beredningen av de specialbestämmelser som gäller utlämnande av sekretessbelagda uppgifter inom socialvården.

Reformen av offentlighets- och sekretesslagstiftningen erbjuder enhetliga utgångspunkter för en utveckling av lagstiftningen om utlämnande av myndigheters uppgifter även i det för socialvården aktuella förslaget till lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

För genomförandet av EU:s datasekretessdirektiv godkände riksdagen regeringens proposition med förslag till personuppgiftslag och till vissa lagar som har samband med den (RP 96/1998 rd). Personuppgiftslagen ersatte personregisterlagen från 1987. Personuppgiftslagen trädde i kraft i början av juni 1999.

Reformen syftar huvudsakligen till att ändra den nationella lagstiftningen så att den motsvarar datasekretessdirektivet, dock med beaktande av det nationella handlingsutrymme som direktivet möjliggör. Ändringar som föranletts av reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna gjordes också i bestämmelserna om behandling av personuppgifter.

Såväl EU:s datasekretessdirektiv som reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna innebär att de enskildas grundläggande fri- och rättigheter framhävs allt mera också vid behandlingen av personuppgifter. Reformen syftar också till att öka den rätt till information som den enskildes självbestämmanderätt förutsätter och på så sätt förbättra människornas möjligheter att övervaka hur uppgifter om dem själva används.

Syftet med EU:s datasekretessdirektiv är å ena sidan att garantera skydd för enskilda personers integritet med avseende på behandling av personuppgifter och å andra sidan ett fritt flöde för personuppgifter mellan medlemsstaterna i Europeiska unionen. Direktivet tillämpas på behandling av personuppgifter som sker både med hjälp av automatisk databehandling och manuellt.

Båda de lagar som nämns ovan har beaktats vid beredningen av förslaget till lag om klientens ställning och rättigheter inom soci-

alvården.

6.2. Totalrevisionen av förmynderskapslagstiftningen

Riksdagen godkände i december 1998 en totalreform av förmynderskapslagstiftningen (RP 146/1998 rd). Lagen angående förmynderskap (34/1898) ersätts med lagen om förmyndarverksamhet (442/1999), och lagen om anordnande av förmynderskap i vissa fall (14/1971) ersätts med lagen om ordnande av intressebevakningstjänster i förmyndarverksamheten (443/1999). Dessutom företogs åtföljande ändringar i 20 olika lagar. Reformen träder i kraft den 1 december 1999.

Genom lagen om förmyndarverksamhet ordnas intressebevakningen för dem som på grund av omyndighet eller sjukdom eller av någon annan orsak inte själva kan bevaka sina intressen och rätt. Syftet med lagen om ordnande av intressebevakningstjänster i förmyndarverksamheten är att säkerställa tillgången till ett tillräckligt antal behöriga personer för intressebevakningsuppdrag. Omyndigförklarande ersätts med bestämmelser om begränsning av handlingsbehörigheten. En persons handlingsbehörighet kan begränsas om denne inte förmår sköta sina ekonomiska angelägenheter och hans eller hennes förmögenhetsställning, utkomst eller något annat viktigt intresse på grund av detta äventyras. Ingens handlingsbehörighet får dock begränsas om personens intressen kan tryggas på annat sätt, t.ex. genom att till stöd förordna en intressebevakare. Begränsningens innehåll fastställs av en domstol utgående från behoven i det enskilda fallet. Handlingsbehörigheten får inte begränsas mer än vad som är nödvändigt för att skydda vederbörande.

Förmyndarverksamhet utgör huvudsakligen intressebevakning i ekonomiska angelägenheter. Till intressebevakarens uppgifter fogas dock en skyldighet att se till att en myndig huvudman får sådan vård, omvårdnad och rehabilitering som med tanke på huvudmannens förhållanden samt med beaktande av huvudmannens önskemål skall anses lämplig.

Vanligen är det inte nödvändigt att utsträcka intressebevakarens representationsbehörighet till ärenden som gäller huvudmannens person, eftersom huvudmannen själv kan fatta beslut i sådana ärenden, förutsatt

att han eller hon kan förstå sakens betydelse. Om huvudmannens tillstånd däremot är sådant att han eller hon inte kan förstå sakens betydelse, behöver huvudmannen en intressebevakare också i ärenden som gäller sin person. Därför kan domstolen ge intressebevakaren rätt att företräda huvudmannen också i ärenden som rör dennes person, om huvudmannen inte kan förstå sakens betydelse. En intressebevakare får inte företräda sin huvudman i ett ärende där deras intressen står eller kan stå i strid med varandra. En minderårigs vårdnadshavare är med stöd av lagen också den minderåriges intressebevakare, om inte något annat uttryckligen bestäms i ett enskilt fall. Förordnandet kan gälla ett enskilt ärende eller såtillvida vara av allmän karaktär att det täcker sådana i ett senare skede aktuella ärenden gällande hu-

vudmannens person i samband med vilka det konstateras att huvudmannen inte kan förstå sakens betydelse. En intressebevakare får inte företräda sin huvudman i ett ärende där deras intressen står eller kan stå i strid med varandra. En minderårigs vårdnadshavare är med stöd av lagen också den minderåriges intressebevakare, om inte något annat uttryckligen bestäms i ett enskilt fall.

Förvaltningen av förmyndarverksamheten verfsrs till staten.

6.3. Samband med internationella fördrag

De internationella överenskommelser om de mänskliga rättigheterna som relateras i punkt 2.3. utgör vid sidan av reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna en viktig grund för att klientens ställning och rättigheter betonas i lagstiftningen.

DETALJMOTIVERING

1. Lagförslagen

1.1. Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården

1 kap. Allmänna bestämmelser

1 §. *Lagens syfte.* Målet för det främjande av klientmedverkan som nämns i 1 § i den föreslagna lagen om klientens ställning och rättigheter, nedan klientlagen, är att socialvårdsklientens självbestämmanderätt skall realiseras mera än tidigare vid bemötandet av klienter och att klientens behov, önskemål och åsikter skall beaktas i den form klienten själv uttrycker dem. Målet bör vara att klienten betjänas i enlighet med de utgångspunkter klienten själv för fram, inte utifrån behov som hjälparen eller organisationen dikterar. Syftet med lagen är att socialvårdsklienterna skall bli mera aktiva och bemötas bättre. Ett klarläggande av bestämmelserna om växelverkan och samarbetet mellan klienten och socialvårdspersonalen främjar också förtroendefulla klientrelationer.

2 §. *Lagens tillämpningsområde och samband med annan lagstiftning.* Den föreslagna lagen är en allmän lag som kompletterar den övriga socialvårdslagstiftningen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

Enligt 1 mom. tillämpas lagen både på socialvård som ordnas av myndigheter och på socialvård som ordnas av privata, om inte något annat bestäms.

Med socialvård som ordnas av en myndighet avses socialvård som ordnas av staten, en kommun eller en samkommun. Även socialvård som ordnas på uppdrag av en offentlig sammanslutning, t.ex. med stöd av ett avtal om köptjänster, betraktas som socialvård som ordnas av en myndighet. Socialvård som ordnas privat består av socialvårdsfunktioner som baserar sig på ett avtal mellan den helt privata klienten och den som lämnar privat socialvård.

Skyldigheten att ordna socialvård ankommer på kommunen. De sociala rättigheterna skyddas i grundlagen genom 15 a § regeringsformen. Var och en garanteras en rätt till sådan oundgänglig utkomst och omsorg som ett människovärdigt liv förutsätter. Förutsättningarna för att få hjälp utreds från fall till fall genom behovsprövning. Vidare

skall det allmänna, enligt vad som närmare stadgas genom lag, tillförsäkra var och en tillräckliga social- och hälsovårdstjänster samt främja befolkningens hälsa. Av bestämmelsen följer att det genom lagstiftning skall ses till att tjänsterna är tillräckliga. Det allmänna skall därmed trygga tillgången till och tillräckligheten hos social- och hälsovårdstjänster. Sättet att ordna tjänsterna och tillgången till tjänster påverkas indirekt också av andra bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter, såsom jämlikhet och förbud mot diskriminering, rätten till liv samt personlig integritet och säkerhet, skyddet för privatlivet samt religions- och samvetsfriheten. När tjänsternas tillräcklighet bedöms kan man som utgångspunkt betrakta en sådan nivå på tjänsterna som ger alla människor förutsättningar att fungera som fullvärdiga medlemmar i samhället (RP 309/1993 rd s. 75 - 76).

Enligt 2 mom. bestäms angående skyldigheten att ordna socialvårdstjänster och socialvårdsförmåner och anvisa socialvården resurser separat i de allmänna lagarna och speciallagarna om socialvården. Bestämmelser om detta ingår bl.a. i socialvårdslagen, lagen om utkomststöd, barnskyddslagen, lagen om service och stöd på grund av handikapp (380/1987), lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda, lagen om missbrukarvård samt lagen om planering av och statsandel för social- och hälsovården. I lagstiftningen ingår bestämmelser om olika förmåner och tjänster samt om förutsättningarna och förfarandet i samband med erhållande av dem.

3 §. *Definitioner.* Med klient avses enligt 1 punkten i den föreslagna lagen en person som ansöker om eller anlitar socialvård eller som är föremål för socialvård. Inom socialvården har begreppet klientskap många dimensioner och det är nödvändigt att ge det ett omfattande innehåll. Klientskap omfattar alla dem som ansöker om och anlitar socialvårdstjänster eller får socialvårdsförmåner. Klienter är också de som t.ex. får handledning eller rådgivning i fråga om tjänster och förmåner.

Klientskapet aktualiseras genom en viss åtgärd, en ansökan, ett beslut, en anmälan eller en tjänst. Definitionen täcker också sådana klientrelationer där klienten blir del-

aktig av socialvård oberoende av egen vilja.

Definitionen på socialvård i 2 punkten följer i huvudsak 1 § 1 mom. socialvårdslagen. Till detta lagförslag har emellertid fogats underhållsstöd. Däremot har övriga sociala understöd utelämnats ur definitionen i detta lagförslag, eftersom de sociala understöd som beviljas av i synnerhet folkpensionsanstalten inte hör till tillämpningsområdet för denna lag. Vad beträffar Folkpensionsanstaltens verksamhet bereds särskilda bestämmelser om rätt till information och utlämnande av sådan information som anstalten förfogar över.

Till socialvården hör t.ex. barndagvården, vården av barn och ungdomar, specialomsorgerna om utvecklingsstörda, den service och de stöd som ordnas på grund av handikapp, åldringsvården samt missbrukarvården. Åtgärder som hänför sig till socialvården kan vara tjänster, stödåtgärder och andra förmåner.

I 17 § socialvårdslagen definieras som socialservice socialarbete, rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor, hemservice, boendeservice, anstaltsvård, familjevård och stöd för närståendevård. Socialservice är också barndagvård och annan specialservice inom socialväsendet såsom barnskydd, handikappservice, specialomsorger om utvecklingsstörda och service i anslutning till missbrukarvård. Denna service rymms också i den definition som används i den föreslagna lagen.

Med handlingar avses enligt 3 punkten i den föreslagna lagen handlingar som ansluter sig till socialvård och som används, upprättats eller erhållits i samband med ordnandet och lämnandet av socialvård och som innehåller uppgifter om klienten eller om någon annan enskild. Genom den hänvisning till 5 § 1 och 2 mom. lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet som förekommer i detta lagförslag vill man förenhetliga begreppet handling också inom socialvården. I 5 § offentlighetslagen definieras begreppet myndighetshandling på ett heltäckande sätt. Definitionen täcker såväl traditionella handlingar som elektroniska dokument och andra handlingar som kan uppfattas endast med hjälpmedel. Målet har varit en så stor instrumentneutralitet som möjligt, vilket innebär att bestämmelserna kan tillämpas oavsett på hurdant underlag och med vilka metoder informationen har bevarats och med vilka metoder den kan återvinnas. I lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet defi-

nieras begreppet myndighetshandling särskilt, vid sidan av begreppet handling.

I detta lagförslag avses med handling även handlingar i anknytning till sådan socialvård som ordnas privat. Socialvårdstjänster ordnas i framtiden i allt större utsträckning även helt privat, varvid klienterna köper tjänster som tillhandahålls av en verksamhetsenhet (en institution eller en enhet inom öppenvården) eller en enskild som de själva valt. För klienten är det dock nödvändigt att de handlingar som gäller honom definieras på enahanda grunder oberoende av om det är fråga om socialvård som ordnas av myndigheter eller socialvård som ordnas av privata organisationer och enskilda.

2 kap. Klientens rättigheter och skyldigheter

4 §. *Rätt till gott bemötande.* Enligt bestämmelsen har klienten rätt till gott bemötande utan diskriminering från den som lämnar socialvård.

Rätten till gott bemötande förutsätter att klienterna bemöts jämlikt. Genom paragrafen vill man understryka den princip som uttrycks i 5 § Regeringsformen för Finland och som anger att alla människor är lika inför lagen och att ingen utan godtagbart skäl får ges en annan ställning på grund av kön, ålder, ursprung, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd eller handikapp eller av någon annan orsak som hänför sig till hans person. Förteckningen över förbjudna grunder för åtskillnad i förbudet mot diskriminering är inte avsedd att vara uttömmande. Avsikten med den är att med hjälp av exempel visa på några grunder för åtskillnad som skall betraktas som diskriminering. Den grundläggande rättigheten är att människorna är jämlika oberoende av social, kulturell eller religiös bakgrund, förmågor eller förutsättningar. Regeringsformens grundläggande fri- och rättigheter skall tillämpas på alla människor som hör under finsk jurisdiktion.

Jämlikhetsprincipen och förbudet mot diskriminering utgör tillsammans en av de mest centrala rättsprinciperna i vår rättsordning. De är ett uttryck för att alla människor är likställda. Men alla människors likställdhet betyder ändå inte att alla skall ha samma rättigheter och samma skyldigheter. Jämlikhetsprincipens rättsliga kärna ligger däri att i likadana situationer skall människorna be-

mötas på samma sätt och i olika situationer på olika sätt. Jämlikhetsprincipen och förbudet mot diskriminering inte bara förutsätter samma bemötande, utan de kan också förutsätta olika bemötande när omständigheterna så kräver. Människornas faktiska likställdhet kan vara så bristfällig på vissa av livets områden att man måste vidta stödåtgärder för att förbättra förhållandena för sådana individer eller grupper som har det dåligt ställt. Positiv särbehandling betraktas inte som diskriminering.

Gott bemötande förutsätter bl.a. att klientens människovärde inte kränks och att människan under alla förhållanden kan behålla sin mänskliga värdighet och att hennes behov, önskemål och förväntningar uppfylls så väl som möjligt. Klienten har rätt till gott bemötande också när det är fråga om vård oberoende av egen vilja, så att syftet är att respektera klientens mänskliga värdighet trots att åtgärder vidtas mot klientens vilja.

Respekterande av övertygelse betyder att ställningstaganden som baserar sig på klientens övertygelse av religiöst, socialt eller annat slag beaktas inom socialvården. Klientens övertygelse får emellertid inte leda till att andra människors grundläggande fri- och rättigheter eller de etiska och moraliska principer som är allmänt accepterade i samhället kränks eller lagarna överträds. Respekten för andra personers eller sammanslutningars övertygelse får inte heller äventyras.

Klientens rätt till respekt för den personliga integriteten framhäver för sin del skyddet för privatlivet i 8 § regeringsformen. Begreppet privatliv innefattar även den personliga integriteten. Utgångspunkten bör vara att varje individ har rätt att leva sitt eget liv utan att myndigheterna eller andra utomstående godtyckligt eller utan anledning blanda sig i hans eller hennes privatliv. Det är emellertid svårt att exakt definiera vad som avses med privatliv och personlig integritet.

Bestämmelsen om att klientens modersmål skall beaktas när tjänster ordnas och klienter betjänas motsvarar 39 § 3 mom. i den nuvarande socialvårdslagen, vilket i samband med de ändringar av socialvårdslagen som ingår i detta lagförslag föreslås bli upphävt. Bestämmelsens sakinnehåll överförs till denna lag. I 14 § 1 och 2 mom. regeringsformen regleras de finskspråkigas och de svenskspråkigas rätt att använda sitt eget språk i egen sak. I 14 § 3 mom. regeringsformen ingår samhällelig rätt även för andra

språkgrupper än de finsk- och de svenskspråkiga att upprätthålla och utveckla sitt eget språk och sin kultur. I bestämmelsen nämns särskilt två traditionella minoritetsgrupper i det finländska samhället, samerna och romerna. Övriga grupper vore i första hand nationella och etniska minoriteter. Utöver andra språkliga minoriteter finns det i Finland dessutom hörselskadade som använder teckenspråk. Teckenspråket kan som språkligt system jämföras med talade språk. I 14 § regeringsformen nämns också att rättigheterna för dem som använder teckenspråk skall tryggas i lag.

5 §. *Klientens rätt att få en utredning om åtgärdsalternativen.* Socialvårdspersonalen föreslås vara skyldig att reda ut för klienten de olika alternativ som kommer i fråga för klientens del och deras verkningar samt de andra omständigheter som är av betydelse för klientens sak. En viktig förutsättning och metod när det gäller att förbättra möjligheterna för klienten att utöva medbestämmande är att trygga rätten till information. Bestämmelsen hör således samman med klientens självbestämmanderätt. För att klienten skall kunna delta i och påverka behandlingen och avgörandet av sin sak, måste klienten dessförinnan ha tillräckligt med information om olika alternativ och deras verkningar.

Tillgången till information spelar också en viktig roll för att förtroende skall uppstå mellan klienten och den socialvårdspersonal som behandlar och avgör klientens sak. Personalen skall ge klienten utredningen öppet och på eget initiativ och inte bara på klientens begäran.

Enligt 2 mom. skall informationssättet vara sådant att klienten kan förstå innehållet och betydelsen tillräckligt. När utredningen ges bör klientens ålder, utbildning, modersmål, kulturella bakgrund och andra personliga egenskaper tas i betraktande. När utredningen ges klienten bör man se till att skyldigheten att iaktta sekretess uppfylls och att klientens integritet skyddas så att uppgifter om klienten inte avslöjas för utomstående.

Enligt 3 mom. skall tolkning ordnas och en tolk skaffas, om möjligt, ifall socialvårdspersonalen inte behärskar det språk som klienten använder eller om klienten på grund av en sinnesdefekt eller ett talfel eller av någon annan orsak inte kan göra sig förstådd. Som exempel på den nuvarande lagstiftningen kan nämnas tolkservice enligt lagen om service och stöd på grund av han-

dikapp och enligt motsvarande förordning (759/1987), i vilken tolkservice ingår också tolkning på teckenspråk. Myndigheten skall dock dra försorg om tolkning och översättning om personen i fråga i ett ärende som kan anhängiggöras av en myndighet inte behärskar det språk som enligt språklagen skall användas hos myndigheten eller på grund av en sinnesdefekt eller ett talfel inte kan göra sig förstådd (22 § lagen om förvaltningsförfarande).

6 §. *Beslut eller avtal om ordnande av socialvård.* Enligt paragrafen skall ordnande av socialvård basera sig på ett beslut av en myndighet eller, när privat socialvård ordnas, på ett skriftligt avtal mellan den som lämnar socialvård och klienten.

Genom bestämmelsen har man velat framhäva myndigheternas skyldighet att fatta ett förvaltningsbeslut enligt lagen om förvaltningsförfarande när en klient ansöker om socialvårdstjänster eller andra förmåner. Fat-tandet av förvaltningsbeslut tjänar framför allt individens fördelar och rättigheter.

Syftet med bestämmelsen är att förbättra klientens rättsskydd särskilt genom att fästa uppmärksamhet vid det förfarande genom vilket socialvårdsmyndigheterna, också de som är i klientarbete vid socialkanslier och andra serviceställen, bör reagera på krav som ställs av en klient som ansöker om en tjänst eller en förmån.

I praktiken har man inom den kommunala socialvården ofta de facto bara vidtagit på lag eller andra normer baserade socialvårds-åtgärder utan att fästa uppmärksamhet vid att myndigheternas verksamhet också inom socialvården styrs av den allmänna lagstiftningen vid sidan om den speciallagstiftning som gäller socialvården. Central med tanke på socialvårdsklienternas rättsskydd är lagen om förvaltningsförfarande, som reglerar anhängiggörandet och utredningen av ärenden samt beslutsfattandet. Dessa bestämmelser är av särskilt stor betydelse i situationer där klienten slutligen antingen inte alls eller inte fullt ut får en sådan tjänst eller förmån som han har krävt att få.

Klienten kan anhängiggöra en ansökan om en tjänst eller förmån antingen skriftligen, vilket är den huvudregel som förutsätts i 7 § lagen om förvaltningsförfarande, eller muntligen, om myndigheten samtycker till det. I praktiken anhängiggörs en mycket stor del av ärendena inom socialväsendet muntligen, när klienten besöker socialkansliet eller läg-

ger fram sin sak per telefon. Vid muntligt anhängiggörande skall tjänsteinnehavaren, i praktiken ofta kommunens socialarbetare, enligt 20 § lagen om förvaltningsförfarande anteckna sökandens alla yrkanden i en handling som gäller klienten. Om man inte samtycker till muntligt anhängiggörande, skall klienten i enlighet med 4 § lagen om förvaltningsförfarande ges råd om hur en skriftlig ansökan görs.

När ärendet anhängiggjorts blir den myndighet som beslutar om förmånen eller tjänsten skyldig att behandla ansökan utan dröjsmål och att ge ett beslut som gäller den. Detta förutsätts redan i 16 § 1 mom. rege-ringsformen, enligt vilket var och en har rätt att på ett tillbörligt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag.

Det myndighetsbeslut som avses i den för-
eslagna bestämmelsen bör, med tanke på kli-
entens rättsskydd, i regel vara ett sådant
skriftligt beslut som avses i lagen om för-
valtningsförfarande. I alla klientkaps-situa-
tioner skulle dock kravet på ett sådant beslut
inte vara motiverat eller ändamålsenligt. I
saken bör dock alltid fattas ett i lagen om
förvaltningsförfarande avsett skriftligt beslut,
ifall klienten ber om det. Av rådgivnings-
skyldigheten enligt 4 § lagen om förvalt-
ningsförfarande följer att klienten bör infor-
meras om sin rätt att få ett beslut skriftligen
på nämnda sätt samt om sin möjlighet att
söka ändring i det. Till ett skriftligt beslut
skall fogas besväransvisning eller upplysning
om besvärsförbud (45 § 2 mom. socialvårds-
lagen samt 14 och 15 § förvaltningspro-
cesslagen).

Om de yrkanden som klienten framför i
sin ansökan inte bifalls i sin helhet eller om
de bifalls bara delvis, skall beslutet särskilt
till denna negativa del motiveras så väl som
möjligt i enlighet med 24 § lagen om för-
valtningsförfarande.

Helt privat socialvård skall enligt bestäm-
melsen alltid basera sig på ett skriftligt avtal
mellan den som lämnar socialvård och klien-
ten. Eftersom en privat serviceproducent inte
sköter en offentlig uppgift eller utövar of-
fentlig makt, fattas varken några förvalt-
ningsbeslut eller andra beslut i fråga om den
som är klient. Den privata serviceproducen-
ten och klienten skall ingå ett uttryckligt
skriftligt avtal som definierar villkoren för
produktion och ordnande av tjänsten, klien-

tavgifterna samt de skyldigheter och rättigheter som dels serviceproducenten, dels klienten har vid respektive tillfälle. Detta är av betydelse med tanke på inte bara respekterandet av den enskilda klientens rättigheter utan även tillsynen över den privata socialvården.

7 §. *Service- och vårdplan.* Genom bestämmelsen har man velat framhäva att när socialvård lämnas skall det alltid utarbetas en service-, vård-, rehabiliterings- eller någon annan motsvarande plan. I speciallagstiftningen gällande socialvården finns flera bestämmelser om att en plan skall utarbetas tillsammans med klienten eller dennes företrädare eller de delaktiga. Ett viktigt mål är att få klienten och arbetstagaren att engagera sig i den gemensamma processen. Genom planen främjas syftet att bättre än förr beakta klientens önskemål och åsikter i en sak som berör klienten själv. I planen kan man i samförstånd med klienten komma överens om vart man vill komma med verksamheten och hur man skall gå till väga för att nå målet. Planen skulle, när verksamheten framskrider, smidigt kunna ändras när klientens behov eller omständigheterna i övrigt förändras. Växelverkan mellan klienten och den som lämnar socialvård bör vara förtroendefull. Bestämmelser om olika planer ingår bl.a. i 27 a och 27 b § socialvårdslagen, 4 § 2 mom. familjevårdslagen, 10 § 2 och 3 mom. lagen om utkomststöd och 11 § barnskyddslagen samt 4 § barnskyddsförordningen (1010/1983). Bestämmelserna i dessa lagar om planens innehåll och delaktiga i planen förblir i kraft.

Särskilt med en klient som behöver sakkunskap av flera olika slag bör man diskutera hur klienten själv vill att hans eller hennes ärenden skall skötas. En samarbetsplan förutsätter ofta också att flera experter deltar, och till expertgruppen kan då höra bl.a. socialvårdspersonal och hälso- och sjukvårdspersonal från olika verksamhetsenheter samt anställda vid arbetskrafts- och undervisningsmyndigheter. Att planerna görs upp gemensamt i en grupp som består av olika experter sparar på sikt både tid och kostnader. Med hjälp av samarbete och växelverkan får klienten och personalen en fullständigare bild av klientens hela situation och av vilka alternativ som bäst tjänar klientens intresse. Klientens självbestämmanderätt och medbestämmande samt det yrkesövergripande samarbetet främjar en rätt inriktning av resurser-

na. Målet är att ge klienten den allsidiga servicehelhet som lämpar sig bäst för honom eller henne i stället för flera löstryckta parallella tjänster.

Justitiekanslern har i sin tillsynspraxis betonat att i den vårdplan som avses i socialvårdsförordningen bör beaktas klientens individuella omständigheter och specialbehov och att även planens realiseringsdel skall vara tillräckligt individualiserad (Jk 14.6.1991 D 562/1/89).

Man har ofta velat jämställa klienten med en konsument. Det är emellertid viktigt att fästa uppmärksamhet vid den speciella karaktären hos klientskapet inom socialvården. Klienterna har nödvändigtvis inte faktiska möjligheter att välja mellan olika alternativ, om alternativa tjänster inte finns att tillgå. Inom socialvården finns också funktioner där det inte är nödvändigt och inte ens alltid möjligt att göra upp en serviceplan tillsammans med klienten. Sådana situationer är t.ex. tillfällig rådgivning och handledning. När socialvård lämnas kan det också uppstå situationer där en service- och vårdplan måste utarbetas mot klientens vilja, t.ex. inom barnskyddet.

Omdömesförmågan hos dem som anlitar socialvårdstjänster är inte heller alltid tillräcklig, och i synnerhet då bör service- och vårdplanen kompletteras med bedömningar som görs av klientens anhöriga, närstående och företrädare.

8 §. *Självbestämmanderätt och medbestämmande.* Vid lämnande av socialvård bör klientens rätt att själv bestämma om sina egna angelägenheter beaktas i så stor utsträckning som möjligt.

Med självbestämmande avses i denna bestämmelse att man bestämmer över sitt eget liv och att de beslut man fattar om sitt eget liv verkställs. Människans inre självbestämmanderätt förutsätter att personen har förutsättningar och förmåga att råda över sig själv samt förmåga till övervägda, självständiga beslut och gärningar. A andra sidan innebär självbestämmanderätt förmåga att handla utan att yttre faktorer förhindrar viljebildningen. En person är självbestämmande med avseende på en sak när han eller hon förstår olika alternativ, kan bedöma eventuella följder av dem och förmår sluta sig till vilken lösning som behövs.

De mänskliga rättigheterna och självbestämmanderätten baserar sig på den rådande människouppfattningen. Syftet med självbe-

stämmanderätten är att skydda individen mot andra individers och sammanslutningars ogrundade inblandning när individen försöker bestämma över sig själv och sitt eget liv.

Realiseringen av klientens självbestämmanderätt förutsätter samarbete och växelverkan mellan klienten och den som ordnar socialvården, bl.a. erhållande av information om olika alternativ och klientens deltagande i beslutsfattandet. I förslaget vill man stärka självbestämmanderätten jämfört med vad som sägs i de allmänna förvaltningsrättsliga bestämmelserna. Även enligt 11 § 3 mom. regeringsformen bör man främja individens möjligheter att påverka beslutsfattande som gäller honom själv.

Särskilda bestämmelser om socialvård oberoende av egen vilja existerar i fråga om utvecklingshämmade, missbrukare av rusmedel och barn (lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda, lagen om missbrukarvård och barnskyddslagen).

Ordination av vård oberoende av egen vilja och de åtgärder som då vidtas innebär ett kraftigt ingrepp i klientens frihet, självbestämmanderätt och integritet. Vid vård oberoende av egen vilja är det fråga om att människans grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter kringskärs för att man i stället skall kunna trygga andra grundläggande fri- och rättigheter som bedöms vara ännu starkare. I speciallagstiftningen regleras förutsättningarna, de föreskrivna tiderna, rättsskyddsmedlen och myndigheternas beslutsförfarande i dessa situationer.

Också vid vård oberoende av egen vilja skall klienten bemötas på ett människovärdigt sätt. Klientens önskemål och åsikter skall även i dessa situationer beaktas i mån av möjlighet. Huvudregeln i alla situationer skall vara respekt för klientens självbestämmanderätt.

9 §. *Självbestämmanderätt i speciellsituationer.* Huvudregeln för självbestämmanderätt och medbestämmande finns i lagens 8 §. Den skall följas i alla situationer. Det finns emellertid speciellsituationer där klienten själv inte förmår besluta och ge uttryck för sin egen vilja angående hur vården eller omsorgen skall arrangeras. Sådana klienter kan vara bl.a. åldringar som lider av demenssyndrom, utvecklingshämmade, personer med rusmedelsproblem och personer med psykiska problem. Då måste självbestämmanderätten tillämpas enligt 9 § 1 mom. så att klien-

tens lagliga företrädare (t.ex. vårdnadshavaren eller intressebevakaren) eller en anhörig eller någon annan närstående skall höras utöver klienten för att klientens vilja skall kunna uttrönas. Med klientens anhöriga avses i första hand make, maka, barn, föräldrar och syskon. En annan närstående kan bl.a. vara klientens sambo eller en annan person som varaktigt bor tillsammans med klienten eller en i övrigt nära vän.

Även i dessa situationer bör emellertid klientens önskemål och åsikter uttrönas så noggrant som möjligt. Då kan samarbetet mellan klienten, de klienten närstående, myndigheterna och serviceproducenten på bästa sätt leda till en lösning som ligger i klientens intresse.

I 2 mom. framhävs lagens centrala syfte, att man vid socialvårdsåtgärder av de alternativ som står till buds bör välja det som motsvarar klientens behov bäst. Enligt bestämmelsen skall ett ärende som gäller en klient behandlas och avgöras så, att klientens bästa beaktas i första hand. Så bör i regel alltid ske, men särskilt i de situationer där klientens egna önskemål och åsikter avviker från företrädarens, de anhörigas eller de andra närståendes åsikter.

I 3 mom. ingår en rättsnorm med tanke på situationer där en socialarbetare konstaterar att hans eller hennes klient saknar förmåga att i tillräcklig utsträckning sköta sina personliga eller ekonomiska angelägenheter. Enligt bestämmelsen skall den socialarbetare som svarar för klientens ärende då göra en anmälan enligt 91 § lagen om förmyndarverksamhet till förmyndarmyndigheten om förordnande av en intressebevakare för klienten. Enligt 8 § i den nämnda lagen kan domstolen förordna en intressebevakare för en myndig, om denne på grund av sjukdom, störningar i de psykiska funktionerna, försvagat hälsotillstånd eller av någon annan motsvarande orsak saknar förmåga att sköta sådana personliga eller ekonomiska angelägenheter som kräver åtgärder.

När man prövar om det är skäl att göra anmälan skall man bedöma om klienten är kapabel att själv träffa grundade avgöranden i angelägenheter som är av betydelse för klientens rättsskydd, försörjning, välfärd och välbefinnande, omsorg och vård. Särskilt betydelsefulla ur socialvårdssynvinkel är situationer där klienten samtidigt behöver service som olika instanser kan ge. För att en fungerande service- och vårdplan som

samordnar den service som olika instanser ger skall kunna göras upp för klienten är det nödvändigt att olika serviceproducenter utbyter konfidentiell information om klienten. Principen är att så kan ske bara med klientens uttryckliga samtycke. I 17 § i denna lag föreslås visserligen bestämmelser med stöd av vilka klientens oundgängliga fördel och rättigheter kan tryggas också i sådana situationer. Med stöd av paragrafen är det dock inte möjligt att handla tillfredsställande exempelvis i situationer där behovet av intressebevakning är långvarigt, t.ex. i fall där klienterna är utvecklingshämjade eller dementa.

Enligt 91 § lagen om förmyndarverksamhet kan den som har fått vetskap om att någon uppenbarligen är i behov av intressebevakning utan hinder av tystnadsplikt anmäla detta till förmyndarmyndigheten. Anmälan skall göras till den förmyndarmyndighet inom vars verksamhetsområde den person som anmälan gäller har hemkommun eller, om han eller hon inte har hemkommun i Finland, till den förmyndarmyndighet inom vars område han eller hon huvudsakligen vistas. Efter att förmyndarmyndigheten mottagit anmälan skall den vidta åtgärder för att utreda behovet av intressebevakning och vid behov göra en ansökan till tingsrätten om förordnande av en intressebevakare.

10 §. *Minderåriga klienters ställning.* Ett centralt syfte med konventionen om barnets rättigheter är att trygga barns bästa och självbestämmanderätt. I artikel 3.1 i konventionen om barnets rättigheter betonas att myndigheterna skall sätta barnets bästa i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Artikel 12 medför skyldighet att höra barnet samt att tillmäta barnets åsikter betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad i alla rättsliga och administrativa förfaranden som rör barnet. Artikel 16 skyddar barnets rätt till personlig integritet. Konventionen om barnets rättigheter fäster på ett nytt sätt uppmärksamhet vid att barn och ungdomar är tänkande individer och subjekt i sitt eget liv och inte enbart passiva objekt för vuxnas verksamhet och omsorg.

Redan på 1980-talet blev de bärande principerna för Finlands lagstiftning gällande barn att barnets fördel skall komma i främsta rummet samt att barn skall ha själv- och medbestämmanderätt. Inom socialvården och det juridiska beslutsfattandet har det i praktiken dock ofta visat sig problematiskt att fö-

lja dessa principer. Tydligast kommer problemen till synes i tvister gällande vårdnad om och umgängesrätt med barn samt i barnskyddsverksamheten.

Problemet är att en minderåriga ofta inte har någon faktisk möjlighet att delta i uppgörandet av en vårdplan som gäller honom eller henne. Framför allt små barn blir lätt åsidosatta när man utreder vårdnads- och umgängesvister eller barnets fördel inom barnskyddet. I konventionen om barnets rättigheter är skyldigheten att höra barnet inte förknippad med någon viss åldersgräns. Ett praktiskt problem är att inte alla som hör barn har tillräckligt med kunskaper, färdigheter och tid att höra och tolka barnets känslor på rätt sätt. Socialarbetarna spelar en viktig roll när barns åsikter och fördel utreds för myndighetsavgöranden. Med hjälp av utbildning kan man utöka deras beredskap att höra barnet och tolka barnets bästa. Det är kommunernas sak att se till att personer med adekvat yrkesutbildning för uppgiften svarar för socialvårdsåtgärder som gäller barn. De enheter som svarar för utbildningen inom socialvården bör också se till att det i utbildningsprogrammen ingår tillräckligt med sådan utbildning som förbereder de studerande på att utvärdera och bedöma barnets bästa.

Den föreslagna paragrafen kompletterar de rättigheter för klienten om vilka bestäms i 4–8 § och betonar betydelsen av minderårigas egen vilja när avgöranden träffas inom socialvården och att deras vilja skall utvärderas på det sätt som deras ålder och utveckling förutsätter.

Enligt 4 § lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983) bestämmer barnets vårdnadshavare om barnets vård och uppfostran samt i övriga personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren företräder också barnet i dess personliga angelägenheter, om inget annat är stadgat. Enligt 16 § lagen om förvaltningsförfarande förs talan för en omyndigs räkning i allmänhet av den omyndiges förmyndare. En omyndig som har fyllt 15 år har likvärdig talan med förmyndaren i ett ärende som gäller den omyndiges person eller personliga fördel eller rättighet. Enligt 50 § 3 mom. lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt skall på barnets vårdnadshavare tillämpas vad som i lag eller förordning är stadgat om de uppgifter som ankommer på förmyndare för barn och om förmyndares rätt att företräda

barnet i angelägenheter som rör dess person eller underhåll.

Barnets och vårdnadshavarens åsikter och intressen kan stå i strid med varandra i en enskild sak som gäller barnets person. Sådana situationer förekommer typiskt bl.a. vid barnskyddsåtgärder som vidtas mot barnets egen vilja och vid tvister som gäller vårdnad om barn och umgängesrätt.

Barnets integritet måste vid behov också skyddas mot vårdnadshavarna. Enligt 3 mom. har en minderårig klient av grundad anledning rätt att förbjuda att upplysningar som gäller den minderårige ges till vårdnadshavaren eller till någon annan laglig företrädare för den minderårige, om detta inte klart strider mot den minderåriges fördel. Genom bestämmelsen vill man betona att minderåriga klienters självbestämmanderätt skall respekteras också i praxis inom socialvården. För tydlighetens skull kan det nämnas att en minderårig givetvis inte kan upphäva socialvårdsmyndigheternas rätt att få eller utlämna sekretessbelagda uppgifter som gäller den minderårige på det sätt som bestäms i de föreslagna 3 och 4 kap. Detta tryggar bl.a. den omständigheten att barnskyddsmyndigheterna vid behov kan vidta ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att en minderårig får tillräcklig omsorg och tillräckligt skydd i situationer där vårdnadshavarens rätt att få uppgifter om den minderårige inskränks på den minderåriges egen önskan.

Bestämmelsen upptar ingen åldersgräns, men det är klart att barnet bör vara tillräckligt utvecklad och mogen för att motivera behovet av ett förbud och förstå förbudets innebörd. Barnets uttryckliga vilja skulle enligt bestämmelsen kunna förbigås i situationer där ett förbud mot lämnande av upplysningar kan bedömas klart strida mot barnets fördel. Situationer som klart strider mot en minderårigs intresse skulle kunna uppstå när en minderårig förbjuder att upplysningar om honom eller henne ges och vårdnadshavarna, som ansvarar för att vård och omsorg ordnas för den minderårige, på grund av brist på information inte kan vidta de åtgärder för att trygga vården av och omsorgen om barnet som bedöms ligga i barnets intresse.

Också i 9 § 2 mom. lagen om patientens ställning och rättigheter ingår en bestämmelse, enligt vilken en minderårig patient som med beaktande av ålder och utveckling kan

fatta beslut om vården har rätt att förbjuda att uppgifter om hans hälsotillstånd och vård ges till hans vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare. I patientlagen är förbudsrätten å ena sidan bunden till den minderåriges förmåga att själv bestämma om vården, å andra sidan är den absolut. I vartdera avseendet har den kategoriska förbuds-rätten lett till problem med avseende på barnets bästa. För att motsvarande problem skall undgås ingår i 3 mom. i den föreslagna bestämmelsen möjligheten att pröva barnets bästa som en helhet.

I 4 mom. föreslås att för en minderårig vid behov bör förordnas en sådan intressebevakare som avses i lagen om förmyndarverksamhet för att utöva den beslutanderätt som annars tillkommer vårdnadshavaren i ett sådant enskilt ärende i anknytning till socialvård där en intressekonflikt råder eller sannolikt kan råda mellan barnet och vårdnadshavaren i en angelägenhet som rör barnets person.

Intressekonflikter mellan ett barn och en vårdnadshavare som rör barnets person behandlas bl.a. i den barnpolitiska redogörelse av statsrådet som överlämnats till riksdagen 1995, "Från barnskydd mot barnpolitik" (SRR 2/1995 rd) samt i den svarsskrivelse som riksdagen avfattat med anledning av redogörelsen.

I redogörelsen sägs följande: "För att poängtera barnets jämlika ställning borde för barnet alltid förordnas en egen företrädare när barnets och föräldrarnas intressen eventuellt står i konflikt med varandra i ärende gällande barnet som person, t.ex. i situationer då barnet blivit utsatt för våld eller vid tvister som rör barnets intimitetsskydd. Detta är möjligt ifall systemet med god man utvecklas och utvidgas på så sätt att barnets ställning vid rättsliga och förvaltningsförfaranden stärks."

Det ställningstagande till frågan som ingår i redogörelsen lyder som följer: "Barnets bästa och vårdnadshavarens fördel kan stå i konflikt med varandra i ärende gällande barnet som person. Barnets ställning kunde stärkas genom att man t.ex. utvecklar systemet med god man så, att för barnet och den unga lätt kunde förordnas en företrädare eller ett biträde i och för administrativa eller rättsliga beslut."

I social- och hälsovårdsutskottets betänkande (ShUB 3/1996 rd) som avläts med anledning av den barnpolitiska redogörelsen

ingick följande uttalande: "För att bevaka barnets intresse i enskilda fall och stödja barnet självt bör det finnas lättare administrativa procedurer att tillsätta en god man i det fall att barnets intresse står i strid med vårdnadshavarens intresse eller att barnet annars behöver en representant eller ett bi-träde inför en domstol eller en myndighet. Utskottet stödjer förslaget i redogörelsen om att utveckla ett system med gode män."

Riksdagen godkände utlåtandet i social- och hälsovårdsutskottets betänkande och sände det till statsrådet i form av en skrivelse (RSk 3/1996 rd-SRR 2/1995 rd). I sin skrivelse förenade sig riksdagen med social- och hälsovårdsutskottets motiveringsuttalande och förutsatte bl.a. att regeringen i samband med lagstiftningsberedningen ser till att ställningen för barn och ungdomar utvecklas rättvist.

I de bestämmelser som ingår i den nya lagen om förmyndarverksamhet och i motiveringen till den dryftas inte de ovan relaterade ställningstaganden som ingått i den barnpolitiska redogörelsen och de som riksdagen avgett, inte heller lösandet i allmänhet av intressekonflikter gällande person i fråga om minderåriga. Av bestämmelserna och motiveringen framgår inte direkt om förordnande av en intressebevakare i situationer av det ovan angivna slaget där intressekonflikter som rör person råder mellan barn och vårdnadshavare eller i fråga om minderåriga skulle kunna komma i fråga över huvud taget. Inte heller har det entydigt konstaterats att så inte kunde vara fallet. Enligt 32 § 2 mom. i den nämnda lagen får en intressebevakare inte företräda sin huvudman, när motparten är intressebevakaren själv, intressebevakarens make eller någon annan intressebevakare närstående person eller någon som intressebevakaren företräder. Om syskon har en gemensam intressebevakare är denne dock behörig att företräda syskonen vid arvskifte, om inte syskonens intressen är motstridiga på grund av yrkanden som har framställts vid skiftet eller andra omständigheter som har samband med dem.

Enligt 3 mom. i samma paragraf skall det som bestäms i 2 mom. också iakttas då intressebevakarens och huvudmannens intressen av någon annan orsak kan bli motstridiga.

När lagen om förmyndarverksamhet behandlades i riksdagen kom frågan upp på basis av många utlåtanden. Riksdagens soci-

al- och hälsovårdsutskott ansåg i sitt utlåtande om propositionen (ShUU 13/1998 – RP 146/1998 rd) att förfarandena i lagen om förmyndarverksamhet måste kunna tillämpas på förordnandet av en intressebevakare för minderåriga också när den minderåriges fördel och rättigheter står i strid med vårdnadshavarens på grund av omständigheter som gäller vårdnaden. Också förvaltningsutskottet fäste i sitt utlåtande (FvUU19/1998 rd) uppmärksamhet vid intressebevakningen i fråga om barn i ovan nämnda situationer. I lagutskottets betänkande (LaUB 20/1998 rd – RP 146/1998 rd) konstateras att fastän lagen om förmyndarverksamhet inte gäller vårdnad om minderåriga hindrar lagen dock inte från fortsatt iakttagande av den praxis som uppkommit under den lag angående förmynderskap som ännu är i kraft och från att tillämpa också den nya lagen analogt i situationer där en intressekonflikt mellan en minderårig och dennes vårdnadshavare, en eller flera, avgörs.

För att undanröja tolkningssvårigheter och styra praxis i avsedd riktning bör dessa omständigheter dock framgå tydligt av lagens bestämmelser. Under riksdagsbehandlingen av lagen om förmyndarverksamhet konstaterades det att sådana intressekonfliktssituationer mellan minderåriga och vårdnadshavare som rör den minderårigas person typiskt uppträder inom vissa förvaltningsområden, t.ex. social- och hälsovården samt utbildningsväsendet, och att bestämmelserna om intressebevakning i samband med dem bör placeras i speciallagar som gäller de nämnda områdena, inte i den allmänna lagen om förmyndarverksamhet som främst gäller ekonomiska frågor.

Det nu föreslagna 10 § 4 mom. lämpar sig för användning bl.a. i situationer där ett barn ännu inte har uppnått den ålder och utvecklingsnivå som förutsätts i 3 mom. och på basis av vilken barnet skulle vara tillräckligt mogen att motiverat kunna förbjuda utlämnandet av uppgifter om sig själv till vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare. Bestämmelsen skulle kunna tillämpas också i situationer där det är nödvändigt för vårdnadshavaren att i egenskap av part i en rättegångsprocess kunna utlämna känsliga uppgifter om den minderåriga, fastän den minderåriga skulle vara tillräckligt mogen att förbjuda utlämnandet med stöd av det föreslagna 3 mom. Exempelvis i samband med tvister som gäller vårdnad av barn och um-

gängesrätt och barnskyddsåtgärder kommer socialmyndigheternas handlingar ofta att innehålla känsliga uppgifter om barnet. Om föräldrarna utlämnar sådana uppgifter till utomstående eller till massmedierna kränker detta barnets integritetsskydd och skadar barnet. Motiverad misstanke om sådant skulle kunna vara en anledning att överföra den rätt att besluta om sekretessbelagda uppgifter som gäller barnet som i princip tillkommer vårdnadshavaren till en intressebevakare, fastän det övriga beslutsfattande som gäller barnet fortfarande skulle tillkomma vårdnadshavaren på det sätt som bestäms i 4 § lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt. Bestämmelsen skulle vara tillämplig också bl.a. vid utredning av beslut om barnskydd som fattats mot de berörda vilja och våld som riktats mot barn och vid rättsprocesser som socialvårdsmyndigheterna deltar i.

11 §. *Lämnande av uppgifter till klienten eller dennes företrädare.* Enligt 1 mom. har klientens lagliga företrädare eller en anhörig eller någon annan närstående i fall som avses i 9 och 10 § i den föreslagna lagen rätt att få de uppgifter och den utredning om klientens situation som behövs för att företrädaren, den anhörige eller den närstående skall kunna höras. Ett förbud som en minderårig klient utfärdar av grundad anledning hindrar dock lämnande av uppgifter om honom eller henne till den lagliga företrädaren. Också en sådan intressekonflikt som avses i 10 § 4 mom. skulle kunna hindra utlämnandet av uppgifter om en minderårig till dennes företrädare. Enligt 1 moment kan ingen utredning heller ges till en sådan laglig företrädare, anhörig eller närstående på vilken de inskränkingsgrunder som avses i 11 § 2 mom. offentlighetslagen är tillämpliga. Klienten kan med stöd av de ovan nämnda begränsningsgrunderna ha större rätt till information än klientens företrädare. (RP 30/1998 rd s. 66-69)

Enligt 2 mom. gäller angående klientens och dennes lagliga företrädares rätt att ta del av uppgifter i handlingar som gäller klienten vad som därom bestäms i 3 kap. offentlighetslagen. I det nämnda kapitlet ingår bestämmelser om rätt att ta del av en sekretessbelagd handling (10 §), en parts rätt att ta del av en handling (11 §) och rätt att ta del av en handling som gäller en själv (12 §).

En socialvårdsklient och dennes lagliga

företrädare har i regel rätt att ta del av alla sådana socialvårdshandlingar som gäller klienten. Sådana handlingar inom socialvården är bl.a. klientjournaler som gäller klienten, vård- och serviceplaner, beslut som gäller patienten och bilagehandlingar till dem samt utlåtanden och utredningar om patienten som inhämtats hos andra myndigheter och som gäller klienten. En allmän bestämmelse om detta ingår i 12 § offentlighetslagen. Den nämnda paragrafen gäller bara sådana myndighetshandlingar som definieras i den. Med stöd av 3 § 3 punkten i denna lag gäller en socialvårdsklients rätt att ta del av uppgifter om sig själv också handlingar som uppkommit inom sådan socialvård som ordnas privat.

Med stöd av 11 § offentlighetslagen har en socialvårdsklient dessutom i regel rätt med stöd av sin ställning som part att ta del också av sådana sekretessbelagda handlingar som gäller andra och som kan eller har kunnat påverka behandlingen av klientens sak. Ställningen som part uppstår när socialvårdsmyndigheterna behandlar ett ärende som gäller klientens rättigheter, skyldigheter eller förmåner. Som exempel kan nämnas beslut med anledning av ansökan om utkomststöd eller om barnskydd som ofta på ett betydande sätt gäller flera personer och har samband med rättigheter och förmåner som är viktiga för dem alla.

Den rätt att ta del av uppgifter som regleras i offentlighetslagen är dock inte absolut. På de grunder och under de förutsättningar som bestäms i 19 § 2 mom. handlingsoffentlighetslagen, vilken lag fortfarande gäller, har det också hittills varit möjligt att inskränka en parts rätt att ta del av sekretessbelagda uppgifter. De nämnda inskränkingsgrunderna har tillämpats också på socialvårdsklienters och dessas lagliga företrädares rätt att ta del av handlingar som socialvårdsmyndigheterna förfogar över. Bestämmelser om rätten ingår för närvarande i 40 § 3 och 4 mom. socialvårdslagen. Dessa bestämmelser i socialvårdslagen föreslås bli upphävida i detta sammanhang, eftersom motsvarande bestämmelser ingår i 3 kap. i den nya offentlighetslagen.

Den bestämmelse i den nya offentlighetslagen som inskränker en parts rätt till information är 11 § 2 mom. I bestämmelsen uppräknas de grunder på vilka en myndighet kan vägra att lämna en klient sådana uppgifter som klienten enligt 1 mom. annars skulle

ha rätt att få på grund av sin ställning som part. Central med tanke på socialvården är 2 mom. 1 punkten, enligt vilken en part, hans ombud eller hans biträde inte har rätt att ta del av en handling när utlämnande av uppgifter ur handlingen skulle strida mot ett synnerligen viktigt allmänt intresse, ett barns intresse eller ett annat synnerligen viktigt enskilt intresse. Samma inskränkingsgrunder tillämpas också på den i lagens 12 § föreskrivna rätten att ta del av en handling som gäller en själv.

I praktiken har de inskränkingsgrunder som ingår i den gällande handlingsoffentlighetslagen tillämpats socialvården närmast när lämnandet av uppgifter till en part skulle ha stridit mot en annan persons synnerligen viktiga privata intresse. Inom socialvården är det särskilt med tanke på minderåriga klienters rättigheter av vikt att 11 § 2 mom. i den nya offentlighetslagen nämner ett barns synnerligen viktiga intresse som en ny inskränkingsgrund.

Viktiga i det praktiska socialvårdsarbetet är motiveringen till 2 mom., som utgör tolkningsanvisningar vid den praktiska tillämpningen av bestämmelsen. I propositionen med förslag till offentlighetslagen motiveras 11 § 2 mom. på följande sätt:

”Bevarandet av statens säkerhet och skötseln av de utrikespolitiska relationerna är exempel på synnerligen viktiga allmänna intressen. Att utlämna uppgift t.ex. om vem som till övervakningsmyndigheten har riktat begäran om utredning eller gjort en sådan anmälan som avses i 40 § 2 mom. barnskyddslagen (683/1983) om barn som är i behov av barnskydd kan i enskilda fall strida mot det allmänna intresset, om utlämnande av uppgiften kan äventyra den för övervakningsmyndigheten viktiga tillgången till uppgifter eller förverkligandet av barnskyddets syfte. I rättspraxis har det ansetts att bl.a. upplysning om vem som undertecknat en begäran om utredning som inlämnats till dataombudsmannen skall hållas hemlig för den part som utredningsbegäran gällde (HFD 13.1.1992 T 44).

Ett synnerligen viktigt enskilt intresse kan gälla skydd av privatlivet eller trygghet av individens säkerhet. Enligt bestämmelsen kan en myndighet vägra lämna ut en handling som gäller någon annans hälsotillstånd eller ekonomiska ställning. Ett synnerligen viktigt enskilt intresse äventyras, om yppande av vissa uppgifter medför fara för upp-

giftslämnaren.

I undantagsfall kan partens eget intresse äventyras, om en handling som gäller honom själv lämnas ut. Till exempel ett läkarintyg kan i vissa undantagsfall allvarligt äventyra hans mentala hälsa.

I punkten föreslås särskilt nämnas ett viktigt intresse för ett barn som begränsning när det gäller tillgången till uppgifter för en part. Utan att det särskilt nämns bör det anses viktigt att fästa myndigheternas uppmärksamhet vid barnets ställning speciellt i sådana situationer där en omyndigs intressen kan stå i konflikt med hans lagliga företrädare, t.ex. i barnskyddsfrågor. Bestämmelsen kan motiveras också ett barns rätt enligt 5 § 3 mom. regeringsformen till att bemötas om jämlika individer och med principerna om jämlikt bemötande samt om med ålder och utveckling ökande självbestämmanderätt i de internationella konventionerna om barnets rättigheter. Enligt denna punkt skall man enligt förslaget på grundval av helhetsbedömning från fall till fall kunna skydda t.ex. identiteten hos den som har gjort anmälan i barnskyddsfrågor, om anmälaren är person som står barnet nära, t.ex. en far eller morförälder, och om utlämnande av uppgiften skulle kunna leda till att en för barnets välbefinnande viktig vuxenrelation bryts.

Att klarlägga huruvida utlämnandet av upplysningar ur en handling står i strid med ett särskilt viktigt allmänt eller enskilt intresse, kräver alltid värdering från fall till fall. Vid en myndighets helhetsbedömning från fall till fall bör eftersträvas att sammanjämka det för individens rättsskydd centrala kravet att få reda på grunderna för ett avgörande som gäller en själv och viktiga intressen som gäller andra och å andra sidan att centrala samhälleliga målsättningar och syften med regleringen förverkligas.

I 4 kap. offentlighetslagen ingår bestämmelser om utlämnande av uppgifter ur en handling. I kapitlet finns bestämmelser om begäran om att få ta del av en handling (13 §), beslut om att en handling lämnas ut (14 §), överföring till en annan myndighet av en begäran om att få ta del av en handling (15 §) och hur en handling skall lämnas ut (16 §).

Enligt 3 mom. i denna paragraf skall angående klientens rätt att kontrollera uppgifter om honom eller henne som ingår i socialvårdshandlingar och klientens rätt att yrka

att uppgifter i handlingen rättas gälla vad som därom bestäms i personuppgiftslagen. Enligt 26 § personuppgiftslagen har var och en rätt att, sedan han meddelat de fakta som behövs för att söka en uppgift, få veta vilka uppgifter om honom som har registrerats i ett personregister eller att personregistret inte innehåller uppgifter om honom. I 27 § bestäms om inskränkningar i rätten till insyn och i 28 § om utövande av rätten till insyn. I 29 § bestäms om rättelse av en uppgift.

I 28 § 3 mom. personuppgiftslagen regleras separat hur rätten till insyn utövas i fråga om register inom hälso- och sjukvården. Uppgift om de anteckningar som gäller personen ges på personens begäran av en läkare eller någon annan som är yrkesutbildad inom hälso- och sjukvården. För socialvårdens vidkommande bestäms bl.a. i 26 § barnskyddslagen om lämnande av uppgifter till barn. Också inom socialvården kan det förekomma situationer där det skulle finnas behov av närmare reglering av hur en registrerad kan utöva sin rätt till insyn, såsom det i 28 § 3 mom. i förslaget till personuppgiftslag föreslås i fråga om registren inom hälso- och sjukvården. Detta gäller t.ex. barnskyddsverksamheten samt fostrings- och familjerådgivningsverksamheten. Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte den 15 september 1998 en arbetsgrupp med uppdrag att bereda lagstiftning om yrkesutövningen inom socialvården. I samband med beredningen eller utifrån de förslag som arbetsgruppen lägger fram skulle man kunna utreda också i vilka socialvårdsfunktioner det skulle finnas behov av yrkesutbildade personer inom socialvården för lämnande av uppgifter som ingår i socialvårdsregistren.

Möjligheten att utöva den kontrollrätt om vilken bestäms i personuppgiftslagen varierar enligt om kontrollrätten utövas av parten eller av en företrädare för denne. Den kontrollrätt som ingår i personuppgiftslagen skulle inte kunna utövas av den som med stöd av andra bestämmelser förvägras rätten att få ta del av en sekretessbelagd handling. Utövandet av den föreskrivna kontrollrätten kan därmed hindras av inskränkingsgrunder om vilka bestäms i 11 § 2 mom. offentlighetslagen eller i denna lag.

12 §. *Klientens och företrädarens skyldighet att lämna uppgifter.* Bestämmelser om klientens och dennes lagliga företrädarens skyldighet att lämna myndigheterna uppgifter som är nödvändiga för lämnandet av so-

cialvård ingår för närvarande i 40 § 1 mom. socialvårdslagen. Motsvarande skyldighet föreslås i 1 mom. i denna paragraf.

Enligt 2 mom. skall klienten upplysas om vilka andra uppgiftskällor som kan användas för att inhämta upplysningar om honom eller henne oberoende av samtycke. I 4 kap. i lagförslaget ingår bestämmelser om var och under vilka förutsättningar uppgifter kan inhämtas.

För säkerställande av klientens rättsskydd ingår i lagförslaget dessutom en 28 §, enligt vilken den som ordnar eller lämnar socialvård skall göra en anteckning i handlingarna, om uppgifter inhämtas hos utomstående. Klienten har därmed alltid möjlighet att få reda på vilka uppgiftskällor som har använts när uppgifter om honom eller henne har inhämtats.

13 §. *Information om behandling av uppgifter.* Paragrafen innehåller bestämmelser om att klienten och dennes lagliga företrädare skall underrättas om anledningen till att de uppgifter som de lämnar behövs och vilket användningsändamålet är samt för vilka ändamål uppgifterna normalt utlämnas. Syftet med informationen är att säkerställa att klienten när han eller hon lämnar uppgifter är på det klara med om de uppgifter som han eller hon lämnat till socialvårdsmyndigheten vanligtvis går vidare också till andra och om avsikten är att använda dem också för andra ändamål än det som klienten lämnar dem för.

I 2 mom. åläggs en registeransvarig som registrerar uppgifter om en klient att på eget initiativ berätta för klienten och dennes lagliga företrädare vilken den instans är i vars register klientuppgifterna om honom eller henne registreras och hur klienten kan utöva sina rättigheter vid behandlingen av de uppgifter som den registeransvarige registrerat. Inom socialvården är sådana uppgifter som införts i personregister den akthelhet som består av klientjournalen och därtill hörande andra handlingar, bl.a. beslutshandlingar som gäller klienten och bilagor till dem samt utredningar och utlåtanden som klienten överlämnat eller socialvårdsmyndigheten på eget initiativ inhämtat.

Enligt 3 § 4 punkten personuppgiftslagen avses med registeransvarig en eller flera personer, sammanslutningar, inrättningar eller stiftelser för vilkas bruk ett personregister inrättas och vilka har rätt att förfoga över registret eller vilka enligt lag ålagts skyldig-

het att föra register. I 24 § personuppgiftslagen finns bestämmelser om den registeransvariges skyldighet att vid insamling av personuppgifter se till att den registrerade kan få information om behandlingen av personuppgifterna. I 6 kap. personuppgiftslagen ingår bestämmelser om den registrerades rättigheter, bl.a. utövande av rätten till insyn (28 §) och rättelse av en uppgift (29 §). I motiveringen till 11 § 3 mom. i detta lagförslag relateras de bestämmelser i personuppgiftslagen med stöd av vilka klienten kan utöva sina rättigheter vid behandlingen av uppgifter som den registeransvarige registrerat.

3 kap. Sekretess, tystnadsplikt och utlämnande av sekretessbelagda uppgifter

I detta lagförslag ingår bestämmelser om sekretess i fråga om handlingar, tystnadsplikt och utlämnande av sekretessbelagda uppgifter. Bestämmelser om handlingssekretess, skyldighet att iaktta sekretess och tystnadsplikt samt förbud mot utnyttjande av sekretessbelagda uppgifter ingår också i 6 kap. offentlighetslagen. Offentlighetslagen innehåller allmänna bestämmelser om myndighetsverksamhetens offentlighet och om sekretess i fråga om handlingar. Offentlighetslagen träder i kraft den 1 december 1999. I sitt svar gällande offentlighetslagen (RSv 303/1998 rd – RP 30/1998 rd) yttrade riksdagen bl.a. att riksdagen förutsätter att regeringen drar försorg om att inställningen i framtiden är restriktiv till att bestämmelser om myndigheternas hemlighållande av uppgifter skrivs in i speciallagstiftningen.

I detta förslag ingår bestämmelser som skulle vara primära i förhållande till offentlighetslagen och som gäller tystnadsplikten för dem som ordnar och lämnar socialvård, skyldigheten att iaktta sekretess i fråga om handlingar samt rätten att få och utlämna sekretessbelagda uppgifter. Inom socialvården behövs för dessa frågor del specialbestämmelser på grund av den förtroendefullhet som verksamheten förutsätter. Bestämmelserna i offentlighetslagen tillämpas till den del inget annat uttryckligen bestäms i denna lag.

Skyddet för förtroendet å ena sidan och behovet av samarbete med andra myndigheter å andra sidan är centrala vid lämnande av god socialvård. Syftet är att med hjälp av

de föreslagna bestämmelserna skapa förutsättningar för samarbete mellan flera myndigheter och serviceproducenter på ett sätt som är ändamålsenligt med tanke på värden av och omsorgen om klienten och samtidigt fungerande med tanke på klientens rättsskydd. Av dessa orsaker gäller det att fästa särskild uppmärksamhet vid att de rättsnormer genom vilka det föreskrivs om sekretess, erhållande och utlämnande av uppgifter samt myndigheternas inbördes relationer utgör en ändamålsenlig helhet. Bestämmelserna bör samtidigt skydda den personliga integriteten tillräckligt och å andra sidan ge myndigheterna en möjlighet till ändamålsenligt informationsutbyte för klientens bästa samt att förebygga oegentligheter och situationer där förmåner återkrävs.

Verkställigheten av socialvården sköts till största delen av anställda som inte med stöd av sin utbildning är vana vid att tillämpa flera lagar parallellt. Lagen tillämpas i praktiken huvudsakligen av personer som inte har juristutbildning. Därför ingår i lagen om klientens ställning och rättigheter de viktigaste bestämmelserna om sekretess, tystnadsplikt samt utlämnande av sekretessbelagda uppgifter. Utformningen av adekvat handlingspraxis förutsätter dock att de som arbetar inom socialvården och deras samarbetspartner är på det klara med inte bara de allmänna lagar och de speciallagar som reglerar deras egen verksamhet utan också med de allmänna lagar och de speciallagar som reglerar andras verksamhet.

14 §. *Handlingssekretess.* I 1 mom. ingår en bestämmelse enligt vilken de uppgifter om en klient eller någon annan enskild som ingår i socialvårdens handlingar skall hållas hemliga. Eftersom redan uppgiften om att en person är klient inom socialvården kan avslöja en känslig omständighet sträcker sig sekretessen till alla uppgifter om klienten. I socialvårdstjänsterna är det också fråga om sådant beslutsfattande och sådan faktisk verksamhet som utomstående inte har rätt att delta i och som utomstående därför i allmänhet inte har ett tillräckligt intresse av information om.

Också i 24 § 25 punkten offentlighetslagen ingår bestämmelser om socialvårdens sekretessbelagda handlingar. Sekretessbelagda är enligt bestämmelsen handlingar som innehåller uppgifter om en klient hos socialvården och de förmåner eller stödåtgärder eller den socialvårdsservice denne erhållit samt om

en persons hälsotillstånd eller handikapp, den hälsovård eller rehabilitering som denne har erhållit eller om någons sexuella beteende eller inriktning. Beträffande sekretessens räckvidd har det ansetts viktigt att också i den allmänna lagen skriva in en sekretessbestämmelse som gäller socialvårdsklienter och de förmåner och stödåtgärder samt den socialvårdsservice som dessa har erhållit. Med stöd av den är uppgifterna om de nämnda omständigheterna sekretessbelagda oberoende av vilken myndighet som förfogar över uppgifterna. Skyldigheten att iaktta sekretess i fråga om dessa uppgifter är ovillkorlig.

I 2 mom. definieras innehållet i skyldigheten att iaktta sekretess. En sekretessbelagd handling eller en kopia av den får inte företes för eller lämnas ut till utomstående eller med hjälp av en teknisk anslutning eller på något annat sätt företes för eller lämnas ut till utomstående. Med kopia avses också en kopia som ättadkommit elektroniskt, såsom lagring av ett elektroniskt dokument på en datordiskett eller överföring av handlingar till mikrofilm.

15 §. *Tystnadsplikt och förbud mot utnyttjande.* Den som ordnar eller producerar socialvård, liksom den som är anställd hos eller de facto arbetar hos och den som handlar på uppdrag av denne, är enligt förslaget skyldiga att inte röja vad de i denna sitt uppdrag har fått veta om socialvårdsklienter. På de handlingar som uppstår när köpta tjänster anlitas tillämpas bestämmelserna om myndighetshandlingar på det sätt som bestäms i 5 § offentlighetslagen. I 6 kap. offentlighetslagen finns bestämmelser om tystnadsplikt och förbud mot utnyttjande (23 §) som styr myndigheternas verksamhet. Till sitt sakinnehåll motsvarar 15 § i lagförslaget 23 § offentlighetslagen. Lagförslaget 15 § utsträcker tystnadsplikten och förbudet mot utnyttjande att gälla också socialvård som ordnas privat och dem som de facto arbetar där.

Offentlighetslagens 23 § innehåller bestämmelser om grunderna för tystnadsplikt och om vilka som omfattas av tystnadsplikt samt om förbud mot utnyttjande. Tystnadsplikten och handlingssekretessen har ett väsentligt samband med varandra. Enligt offentlighetslagen innefattar skyldigheten att iaktta handlingssekretess ett förbud mot att förete en hemlig handling eller ta en kopia av den. En uppgift som omfattas av tystnadsplikt kan härröra ur handlingar eller ha

fått t.ex. muntligen. Tystnadsplikten är därmed mera omfattande än skyldigheten att iaktta handlingssekretess (en närmare redogörelse för innehållet i de bestämmelser om skyldighet att iaktta sekretess som ingår i 6 kap. offentlighetslagen finns i regeringens proposition 30/1998, s. 82 - 101).

Enligt 2 mom. gäller tystnadsplikten också praktikanter och andra som de facto verkar i uppgifter hos den som ordnar eller producerar socialvård liksom den som verkar på uppdrag av denne och den som är anställd hos någon som utför ett myndighetsuppdrag. Tystnadsplikt har bl.a. civiltjänstgörare och sådana studerande som utför praktik samt sådana som utför frivilligt arbete.

Paragrafens 3 mom. motsvarar till sin ordalydelse 23 § 3 mom. offentlighetslagen. Det behövs i denna lag på grund av sin informativa karaktär samt för att bestämmelsen i denna lag utsträcker förbudet mot utnyttjande också till sekretessbelagda uppgifter som innehas av privata som ordnar och producerar socialservice.

16 §. *Samtycke till lämnande av uppgifter.* Huvudregeln inom socialvården, oavsett om den ordnas av myndigheter eller enskilda, är att utlämnandet av uppgifter om klienten skall basera sig på klientens uttryckliga samtycke. Denna bestämmelse stärker också klientens självbestämmanderätt. Klientens samtycke medför också rätt att lämna ut sekretessbelagda uppgifter som gäller socialvården. När klienten inte själv förmår bedöma betydelsen av samtycket, får samtycke ges av klientens lagliga företrädare, dvs. vårdnadshavare, intressebevakare eller någon annan laglig företrädare.

Den lagliga företrädaren får emellertid inte ge sitt samtycke, om en minderårig med stöd av 10 § 3 mom. klientlagen har förbjudit lämnandet av uppgifter till sin lagliga företrädare. En minderårigs vårdnadshavare eller annan laglig företrädare kan inte heller besluta om utlämnande av sekretessbelagda uppgifter som gäller klienten, om den minderåriges och vårdnadshavarens eller någon annan laglig företrädarens fördelar står eller sannolikt skulle kunna stå i strid med varandra på det sätt som avses i 10 § 4 mom. Då bör ett organ som avses i 6 § socialvårdslagen göra en ansökan eller anmälan enligt 10 § 4 mom. om förordnande av en intressebevakare för den minderåriges fördel. Om en intressebevakare som

är behörig att besluta om uppgifter som gäller den minderårige har förordnats för en minderårig i fall som avses i 10 § 4 mom., kan endast intressebevakaren vid sidan av den minderårige ge behörigt samtycke till utlämnande av sekretessbelagda uppgifter som gäller den minderårige.

17 §. *Lämnande av sekretessbelagda uppgifter för tryggnad av vården av och omsorgen om klienten.* I paragrafen föreslås bestämmelser om situationer i vilka sekretessbelagda uppgifter inom socialvården kan utlämnas till utomstående oberoende av klientens eller dennes företrädares samtycke, dvs. i situationer där deras åsikt inte kan utronas eller där klienten eller dennes lagliga företrädare uttryckligen förbjuder utlämnandet av uppgifter. Bestämmelserna iakttas, fränsett 4 mom., i fråga om sekretessbelagda uppgifter inom både socialvård som ordnas av myndigheter och socialvård som ordnas privat. Uppgifterna kan därmed i fall som avses i 1—3 mom. lämnas ut av både en myndighet och en privat serviceproducent som ordnar eller lämnar socialvård.

Syftet med paragrafen är att säkerställa klientens rättsskydd också när sekretessbelagda uppgifter om klienten lämnas till olika instanser. I bestämmelsen har man beaktat de behov av utlämnande av uppgifter som är nödvändiga med tanke på lämnandet av socialvård. I gällande lagstiftning har inte på ett tillräckligt sätt beaktats de olika situationer där uppgifter måste lämnas ut för utredning av behovet av socialvård eller behovet av hälso- och sjukvård eller behovet av stödåtgärder inom utbildningen och undervisningen, behovet av specialundervisning eller motsvarande behov eller för vidtagande av åtgärder som hänför sig till dem också i strid med ett uttryckligt förbud av klienten. I 17 och 18 § har inskrivits den befintliga myndighets- och rättspraxis som råder vid lämnandet av socialvård. Eftersom dessa utlämningsituationer inte regleras närmare i gällande lagstiftning, måste saken anses vara otillfredsställande från både klienternas och utlämnarnas synpunkt. Dessutom har socialvårdsmyndigheternas rätt och skyldighet att lämna ut uppgifter för utredande av brott tidigare reglerats ytterst bristfälligt och rentav motstridigt. Därför är det motiverat, när man dessutom beaktar de principer som följts vid beredningen av offentlighetslagen samt regeringsformens bestämmelser, att på lagnivå så noggrant och

klart som möjligt reglera utlämnarnas rättigheter och, å andra sidan, skyldigheter att utlämna uppgifter. De föreslagna 17 och 18 § kompletterar de allmänna utlämnandebestämmelsesituationer som regleras i offentlighetslagen samt de rättsnormer med avseende på speciellsituationer som givits i 4 kap. i denna lag och annanstans i socialvårdslagstiftningen och är därmed tillämpliga utöver bestämmelserna i dem.

I avsikt att ordna en ändamålsenlig vård och tjänster utförs samarbete i praktiken mellan de sociala myndigheterna, social- och hälsovårdsmyndigheterna och andra myndigheter samt bl.a. sådana enskilda serviceproducenter som har åtagit sig att svara för att tjänster ordnas för klienten. I dessa situationer måste det också vara möjligt att utlämna sekretessbelagda uppgifter, trots att inget samtycke står att få. Det kan därvid också vara fråga om att personen, t.ex. på grund av att droger eller andra rusmedel gjort honom eller henne omtöcknad eller av någon motsvarande orsak, inte i själva verket är kapabel att bedöma samtyckets betydelse och inte har någon laglig företrädare. Uppgifter ur en sekretessbelagd handling får lämnas också om klienten eller dennes lagliga företrädare motsätter sig utlämnandet. Då är det alltså fråga om utlämnande av uppgifter oberoende av klientens vilja.

I 17 § 1 mom. föreslås att skyldigheten att iakttä sekretess inte skall hindra att det ur handlingar lämnas ut sådana uppgifter som är nödvändiga för att behovet av vård av, omsorg om och utbildning för klienten skall kunna utredas eller för att vården, omsorgen och utbildningen skall kunna ordnas och genomföras eller för att förutsättningarna för försörjningen skall kunna tryggas.

I momentet ingår tre olika punkter som gäller situationer där uppgifter får lämnas utan hinder av skyldigheten att iakttä sekretess.

Enligt 1 punkten skulle utlämnande vara tillåtet om den som handlingen gäller är i uppenbart behov av vård eller socialvård på grund av att hans eller hennes hälsa, utveckling eller säkerhet äventyras och det inte annars går att utreda behovet av vård eller omsorg eller vidta åtgärder inom hälso- eller socialvården. Bestämmelsen kan tillämpas t.ex. när specialomsorger om utvecklingsstörda ordnas samt vård oberoende av egen vilja ordinerar inom missbrukarvården. Bestämmelsen kan tillämpas både när klienten

eller dennes lagliga företrädare inte ger sitt samtycke till att uppgifter lämnas ut och när deras åsikt inte kan utredas. Genom bestämmelsen möjliggörs i de i den nämnda exceptionella eller särskilda situationerna nödvändiga obrutna service- och vårdkedjor för socialvårdens del också i de situationer där klientens eller dennes lagliga företrädarens samtycke inte fås.

Enligt 2 punkten hindrar sekretessen inte att uppgifter utlämnas, om uppgifterna behövs på grund av ett barns fördel. Bestämmelsen har ansetts nödvändig för att vårdnadshavaren genom att förvägra samtycke inte skall kunna förhindra att barnets fördel utreds och tillgodoses. Sådana situationer kan uppstå i synnerhet när föräldrarnas och barnets intressen står i strid med varandra t.ex. i samband med att behovet av barnskyddsåtgärder bedöms eller sådana åtgärder vidtas eller incestmisstankar utreds. Inom barnskyddet och omsorgerna om utvecklingsstörda kan bestämmelsen tillämpas när myndigheterna tillsammans skall ordna ändamålsenlig vård och omsorg för ett barn. Socialmyndigheterna måste också bl.a. diskutera med skolmyndigheterna under vilka förutsättningar och hur barnets skolgång kan tryggas. Inom barnskyddet måste uppgifter utlämnas i synnerhet när ändamålsenlig vård utom hemmet skall ordnas för ett barn.

Enligt 3 punkten skall det vara tillåtet att lämna ut uppgifter, om uppgifterna behövs för att skydda klientens oundgängliga fördelar och rättigheter och klienten själv saknar förutsättningar att bedöma sakens betydelse. Bestämmelsen kan tillämpas t.ex. när man i en akut situation behandlar frågor som gäller åldringar som lider av demens eller utvecklingshämmande. Om det framgår att t.ex. en åldring eller en utvecklingshämmande behöver en intressebevakare som sköter hans eller hennes angelägenheter, bör den som lämnar socialvård göra en sådan anmälan för förordnande av en intressebevakare som avses i det föreslagna 9 § 3 mom.

I 2 mom. ingår en regel för till vilka instanser uppgifter kan lämnas ut när de villkor som anges i 1 mom. uppfylls. Sådana instanser är framför allt en socialvårdsmyndighet samt en enskild eller en sammanslutning som på uppdrag av socialvårdsmyndigheten sköter uppgifter inom socialvården. Med en person eller sammanslutning som på uppdrag sköter uppgifter avses närmast en

sådan serviceproducent hos vilken kommunen skaffar socialvårdstjänster i form av köptjänster. Dessutom får uppgifter lämnas till andra myndigheter, enligt förslaget. Den föreslagna bestämmelsen innehåller inte någon närmare definition av till vilka myndigheter uppgifter får lämnas ut. Kretsen av myndigheter är emellertid snäv i praktiken, eftersom de allmänna förutsättningarna för utlämnande av uppgifter är strama. Exempelvis myndigheter inom hälso- och sjukvården eller förmyndar-, skol- eller polismyndigheter kan komma i fråga.

I 3 mom. regleras de särskilda förutsättningar under vilka uppgifter kan lämnas ut också till en någon som helt privat ordnar socialvård eller hälso- och sjukvård. Utan samtycke får uppgifter ur en sekretessbelagd handling lämnas endast om det behövs för ordnande av omedelbar vård av och omsorg om klienten eller om det är nödvändigt av någon annan särskild orsak som kan jämföras med detta. Sådana situationer är närmast lämnande av uppgifter som är oundgängliga med avseende på klientens liv eller hälsa.

I 4 mom. föreslås en specialbestämmelse om utlämnande av uppgifter i samband med socialvård som ordnas av en myndighet. En socialvårdsmyndighet kan lämna ut uppgifter, ifall det är fråga om att utreda behovet av socialvård som myndigheten ordnar eller lämna sådan socialvård. Uppgifter får lämnas ut endast i den utsträckning som är nödvändig med avseende på de nämnda ändamålen. Uppgifter kan lämnas exempelvis till klientens lagliga företrädare i de fall där klientens uttryckliga samtycke behövs med stöd av 16 §, men samtycke inte fås. Uppgifter skulle dessutom få lämnas också till andra enskilda eller sammanslutningar. I bestämmelsen har man inte försökt specificera dessa instanser, men den omständigheten att förutsättningarna för utlämnande av uppgifter är strama avgränsar kretsen av instanser som kan få uppgifter. I sådana situationer bör socialarbetaren framhäva tystnadsplikten betydelse. Tystnadsplikten gäller också dem i enlighet med det föreslagna 27 § 4 mom.

I liten utsträckning skulle det kunna bli nödvändigt att lämna ut uppgifter exempelvis till en disponent eller gårdskarll när den sociala myndigheten måste vinna tillträde till en persons bostad för att kunna utreda hans eller hennes behov av omsorg i situationer som avses i 41 § socialvårdslagen. I sam-

band med undersökning av en barnskyddsanmälan enligt 40 § barnskyddslagen kan en social myndighet på motsvarande sätt bli tvungen att lämna vissa uppgifter om barnet eller familjen t.ex. till grannar eller släktingar.

18 §. *Lämnande av sekretessbelagda uppgifter i vissa andra situationer oberoende av klientens samtycke.* Med bestämmelsen strävar man efter att klarlägga de situationer där det, utöver vad som föreskrivs i 17 §, är nödvändigt att avvika från skyldigheten att iakttä sekretess. Uppgifter ur en sekretessbelagd handling kan lämnas både i situationer där det inte är möjligt att be om klientens samtycke eller klienten inte på ett behörigt sätt kan ge sitt samtycke och i situationer där klienten eller dennes lagliga företrädare uttryckligen motsätter sig utlämnandet av uppgifter.

Bestämmelsens 1-3 mom. gäller uppgifter som antecknats om klienten i samband med socialvård som ordnas i privat regi eller av en myndighet. Däremot kommer 4 mom. i fråga endast när det är nödvändigt för socialmyndigheten att lämna uppgifter ur en sekretessbelagd handling med tanke på myndighetens egen verksamhet.

Paragrafens 1 mom. gäller två olika situationer. Början av momentet gör det möjligt att avvika från sekretessbestämmelserna angående en sekretessbelagd handling och från förbudet mot att vittna enligt 17 kap. 23 § 1 mom. rättegångsbalken i ett sådant ärende, som myndigheten själv med stöd av lag har rätt att anhängiggöra vid domstol eller annan myndighet. Vidare gäller bestämmelsen situationer där socialvårdsmyndigheten har lagstadgad rätt eller skyldighet att delta i behandling eller verkställande av ett ärende som är anhängigt vid domstol eller annan myndighet genom att avge utlåtande, redogörelse eller handräckning eller på något motsvarande sätt. Sådana bestämmelser är bland annat 16 § lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt, 12, 25 och 32 § lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt, 72 och 91 § lagen om förmyndarverksamhet samt 22 § lagen om utkomststöd. I de fall som avses i bestämmelsen kan uppgifter ur en sekretessbelagd handling utlämnas endast om det är nödvändigt på grund av ett barns intresse eller ett synnerligen viktigt allmänt eller enskilt intesse.

Slutet av 1 mom. gäller situationer där den

som ordnar eller lämnar socialvård i samband med verksamheten fått kännedom om sådana uppgifter, som ger grundad anledning för misstanke om oegentligheter som berör en förmån som beviljats av någon annan myndighet eller inrättning. Då kan uppgifter om misstanke meddelas till den myndighet eller inrättning som verkställer förmånen.

Paragrafens 2 och 3 mom. är primära i förhållande till 35 § polislagen och 17 kap. 23 § rättegångsbalken beträffande på vilka grunder den som ordnar eller lämnar socialvård är skyldig eller har rätt att enligt prövning lämna uppgifter ur en sekretessbelagd handling för utredning av brott. I 2 mom. uppräknas de förutsättningar under vilka den som ordnar eller producerar socialvård eller är anställd hos denne är skyldig att på begäran lämna uppgifter ur en sekretessbelagd handling till polis, åklagarmyndighet eller domstol. En förutsättning är att det föreligger misstanke om ett brott för vilket anmälningsskyldighet föreskrivs i 15 kap. 10 § strafflagen eller om ett brott för vilket maximistraffet är fängelse i minst fyra år. I dessa fall får sekretessbestämmelserna ge vika och polis, åklagarmyndighet och domstol har alltid på motsvarande sätt rätt att få uppgifter även ur sekretessbelagda handlingar.

I 3 mom. föreskrivs om rätt för den som ordnar eller lämnar socialvård att under de förutsättningar som anges i momentet till polis, åklagare eller domstol lämna en sekretessbelagd uppgift ur en handling också i sådana situationer där det föreligger misstanke om ett brott som är smärre än vad som nämns i 2 mom. Som exempel på sådana brott kan nämnas misstanke om sådant sexuellt utnyttjande av eller våld mot barn eller utvecklingsstörda för vilket maximistraffet är fängelse i mindre än 4 år. Upplysningen förutsätter dock alltid att den som ordnar eller lämnar socialvård själv bedömer att utlämnandet är nödvändigt på grund av ett barns intresse eller ett synnerligen viktigt allmänt eller enskilt intesse. I dessa fall kan polis, åklagare eller domstol dock inte kräva att uppgift ur en sekretessbelagd handling lämnas.

Av socialvårdsklienterna kan t.ex. äldre stigna föräldrar som misshandlas av sina vuxna söner samt sambor och gifta som blir illa behandlade i sin familj, utvecklingsstörda samt barn råka ut för sådana brott eller hot om brott som de på grund av sin underkuvade ställning eller sin avsaknad av mod

eller handlingskraft inte själva kan skydda sig mot. Därför har de sociala myndigheterna bl.a. lagstadgad rätt att på tjänstens vägnar anhängiggöra ett ärende som gäller besöksförbud.

Brottsliga handlingar som från offrets synpunkt föranleder ett hot som kanske upplevs t.o.m. som allvarligt eller vittgående följer uppfyller inte alltid de strama villkor som anges i 2 mom. Därför är det nödvändigt att föreskriva att de sociala myndigheterna i sådana situationer för att skydda klienten har rätt att till polisen och domstolen lämna uppgifter också i situationer där de villkor som nämns i 2 mom. inte uppfylls. En förutsättning är dock då att lämnandet av uppgifter är nödvändigt på grund av ett barns intresse eller ett synnerligen viktigt allmänt eller enskilt intresse.

Med stöd av detta moment har den som ordnar eller lämnar socialvård, inte polisen eller domstolen, rätt att bedöma om lämnandet av uppgifter är nödvändigt. Bestämmelsen ger däremot bara en möjlighet att handla, den medför ingen sådan skyldighet att lämna uppgifter som skulle kunna äventyra socialväsandets möjligheter att stödja klienten.

Det är fråga om en intresseavvägning som behövs påfallande ofta när det bedöms om en individs viktiga grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter borde skyddas också med risk för att man samtidigt blir tvungen att göra intrång i någon annan grundläggande fri- eller rättighet eller mänsklig rättighet. För att ett viktigare rättssubjekt skall kunna tryggas är det ibland nödvändigt och samtidigt berättigat att kränka ett mindre viktigt rättssubjekt. Också den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter förutsätter att myndigheterna inte bara avhåller sig från att i sin egen verksamhet kränka de mänskliga rättigheterna utan också aktivt skyddar de mänskliga rättigheter som garanteras medborgarna genom att ingripa i sådana kränkningar av de mänskliga rättigheterna som enskilda eller andra som faller inom myndigheternas jurisdiktion gör sig skyldiga till.

Bestämmelsen motsvarar till sin utformning 8 § 4 mom. lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt, sådant det föreslås bli ändrat genom detta lagförslag. Redan tidigare har de som är skyldiga att iaktta sekretess för en domstol, med stöd av momentet i fråga, bort

röja också sådana sekretessbelagda uppgifter som har varit nödvändiga i en rättegång som gällt verkställigheten. På grund av integritetsskyddet har domstolen enligt samma moment då på tjänstens vägnar bort se till att ärendet i fråga om de sekretessbelagda uppgifterna behandlas bakom lyckta dörrar och att handlingarna hemlighålls.

Motsvarande skyldighet föreslås för polisen, åklagarmyndigheterna och domstolarna i 27 § 4 mom. i denna lag. Detta garanterar att klientens integritetsskydd tryggas i den utsträckning det är möjligt i situationer där det på grund av en annan persons eller klientens eget rättsskydd är nödvändigt att röja sekretessbelagda uppgifter.

I 2 och 3 mom. ingår även rätt att på eget initiativ underrätta polis om misstanke om brott enligt de förutsättningar som nämns i dessa. Vid bedömning av ett barns intresse borde särskilt då det gäller sexuellt utnyttjande av barn beaktas möjligheten att samma gärningsman eventuellt riktar sin gärning även mot andra barn inom gärningsmannens inflytelsesfär än det barn, i vars fall misstanken om utnyttjande uppstått.

I 4 mom. föreskrivs de ändamål för vilka en socialvårdsmyndighet kan ge uppgifter ur en sekretessbelagd handling ifall det är nödvändigt i myndighetens egen verksamhet. Enligt punkt 1 får sekretessbelagda uppgifter lämnas för fastställande och återkrav av socialvårdsförmåner. Förmåner som då kan komma i fråga är särskilt fastställande och återkrav av utkomststöd eller underhållsstöd. Bestämmelsen kan tillämpas bland annat då utkomststöd som beviljats i förskott mot emotsedd förmån återkrävs av den som beviljat förmånen på det sätt som 23 § lagen om utkomststöd föreskriver, likaså när underhållsstöd som beviljats på fel grund återkrävs med stöd av 21 § lagen om underhållstrygghet (671/1998). Enligt punkt 2 i momentet kan uppgifter ur sekretessbelagda handlingar lämnas för tillgodoseende av ersättning eller något annat krav. Som exempel kan nämnas indrivning av underhållsbidrag av underhållsskyldig enligt 15 § lagen om underhållstrygghet. Punkt 3 ger för sin del rätt att utlämna uppgifter om en klient i den mån det är nödvändigt för att kontrollera de uppgifter som en klient lämnat.

19 §. *Upphörande av sekretess.* Paragrafen innehåller en hänvisning till 31 § lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet, vilket lagrum gäller upphörande av sekretess

i fråga om handlingar. Enligt lagrummet får en myndighetshandling inte hållas hemlig, när den sekretessstid som föreskrivs i lag eller med stöd av en lag har förflutit eller när den myndighet som förordnat om sekretess återkallar sitt förordnande. En myndighetshandling är sekretessbelagd i 25 år, om inte något annat föreskrivs eller förordnas. För en handling som är sekretessbelagd för skyddande av privatlivet enligt 24 § 1 mom. 24-32 punkten offentlighetslagen eller en motsvarande handling som är sekretessbelagd enligt någon annan lag eller som sekretessbelagts med stöd av någon annan lag gäller sekretess i 50 år räknat från det att den person som handlingen gäller avled eller, om uppgift om detta inte föreligger, i 100 år.

Om det är uppenbart att en handling, när den vid utgången av sekretesstiden blir offentlig, kommer att medföra betydande olägenhet för de intressen till vilkas skydd sekretess har föreskrivits, kan statsrådet förlänga sekretesstiden med högst 30 år.

Sekretesstiden för en handling som har upprättats av en myndighet räknas från den dag handlingen är daterad eller, om den inte har daterats, från den dag den blev färdig. Sekretesstiden för en handling som en enskild har lämnat in till en myndighet räknas från den dag myndigheten fick handlingen.

Offentlighetslagens 31 §, som gäller upphörande av sekretess, utsträcks med stöd av den föreslagna 3 § 3 punkten klientlagen och denna paragraf att gälla också handlingar inom sådan socialvård som ordnas av enskilda.

4 kap. Socialvårdsmyndighetens rätt att få sekretessbelagda uppgifter och handräckning

20 §. *Socialvårdsmyndighetens rätt att få sekretessbelagda uppgifter.* Det föreslås att gällande 56 § socialvårdslagen upphävs och att dess 1 mom. ersätts med den nu föreslagna 20 §. Den rättsnorm som ingår i den bestämmelse som upphävs föreslås delvis bli ändrad. I det föreslagna 20 § 1 mom. bestäms om socialvårdsmyndigheternas rätt att få sådana upplysningar och utredningar som behövs för utförande av uppgifterna. Till denna del motsvarar bestämmelsen till sina centrala delar 56 § 1 mom. i den gällande socialvårdslagen.

Det föreslås dock att yrkesutbildade perso-

ner inom hälso- och sjukvården och även andra utbildningsanordnare än staten, kommunen eller samkommuner skall bli skyldiga att lämna ut uppgifter. Uttrycket "sammanslutningar och verksamhetsenheter som bedriver vårdverksamhet" ersätts med uttrycket "producenter av socialservice", varvid skyldigheten att lämna uppgifter gäller alla producenter av socialservice oberoende av om serviceproducenten är en enskild eller ett offentligt samfund. I praktiken utsträcks kretsen av dem som är skyldiga att lämna uppgifter bara till den del en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården eller en producent av socialservice är en privat yrkesutövare eller utbildningen ordnas av någon annan än ett offentligt samfund. Skyldigheten att lämna uppgifter har hittills gällt kommunala och statliga skolor och läroanstalter samt sådana skolor och läroanstalter som drivits av samkommuner. Genom den föreslagna bestämmelsen utsträcks skyldigheten att lämna uppgifter också till sådana sammanslutningar och stiftelser som privat ordnar utbildning och som statsrådet eller undervisningsministeriet har beviljat tillstånd att ordna utbildning.

Det är nödvändigt att bredda kretsen av instanser som är skyldiga att lämna uppgifter för att förhindra problem som upprepade gånger uppträder bl.a. i situationer där behovet av barnskydd eller tvister om vårdnad av barn och umgängesrätt utreds och där barnet eller föräldrarna har anlitat privata tjänster. Då har möjligheterna att utreda frågor som är centrala med tanke på behovet av omsorg ofta varit synnerligen begränsade.

Principen om skydd för förtroendet är lika betydelsefull och central i fråga om service som ordnas av myndigheter som vid service som ordnas av privata. Likaså är intresset av att knäcka skyddet för förtroendet i undantagssituationer likadant oberoende av om tjänsten ordnas av en myndighet eller en enskild. I själva verket har respekten för barnets fördel och rättsskydd under rådande bestämmelser varit beroende av den slumpmässiga omständigheten om barnets föräldrar har anlitat offentlig eller privat service. Detta har varit särskilt betydelsefullt i sådana rättstvistsituationer där föräldrarna har lämnat in intyg av privata läkare eller serviceproducenter till sociala myndigheter och domstolar som har utrett rättstvisten. Det nu föreslagna tillägget är, bortsett från omnämmandet av utbildningsanordnare, till

sitt innehåll likadant som det tillägg som på social- och hälsovårdsministeriets initiativ gjordes i motsvarande 91 § i den nya lagen om förmyndarverksamhet i samband med riksdagsbehandlingen.

I den föreslagna bestämmelsen ingår ett uttryckligt omnämnande av att rätt att få uppgifter och utredningar föreligger utan hinder av skyldigheten att iaktta sekretess. Även hittills har 56 § socialvårdslagen i praktiken tillämpats på detta sätt, och det är alltså endast fråga om att skriva in rådande praxis i lagen. Detta förutsätts av 8 § 1 mom. regeringsformen, som skyddar privatlivet, samt av 26 § 1 mom. 1 punkten lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet, som bygger på den princip om privatlivets okränkbarhet som ingår i de internationella konventionerna om de mänskliga rättigheterna. Avvikelse från den kan göras endast genom uttryckliga bestämmelser på lagnivå.

I regeringens proposition med förslag till lag om offentlighet i myndigheternas verksamhet dryftas bl.a. på sidorna 45-47, 58 och 85-86 på ett uttömmande sätt hur skyddet för privatlivet, som är tryggt i bestämmelserna om de grundläggande rättigheterna och i konventionerna om de mänskliga rättigheterna, bör ordnas i lagstiftningen och i tillämpningspraxisen samordnas med samhällets intressen, som ofta strider mot det, eller med de rättigheter som i andra bestämmelser om de grundläggande rättigheterna och internationella överenskommelser tillförsäkras enskilda.

För att göra bestämmelsen mera informativ uppräknas i slutet av 1 mom. separat de vanligaste situationer där man behöver uppgifter och utredningar. Andra situationer än de som nämns kan inte specificeras i bestämmelsen, utan det beror på varje enskilt fall och specialbestämmelserna om det vilka i denna bestämmelse avsedda uppgifter och utredningar som kan erhållas och för vilket ändamål. Som exempel kan nämnas uppgifter och utredningar som socialvårdsmyndigheterna behöver när de utreder en barnskyddsanmälan enligt 40 § barnskyddslagen eller behovet av åtgärder inom barnskyddet på grund av ett brådskande omhändertagande enligt 18 § barnskyddslagen eller när de bereder ett beslut om omhändertagande i enlighet med 17 § barnskyddslagen eller en utredning för domstolen i enlighet med lagen angående vårdnad om barn och umgä-

esrätt (361/1983) och förordningen om vårdnad om barn och umgämesrätt (556/1994) eller lagen om faderskap (700/1975) samt lagen och förordningen om vissa blodundersökningar och andra undersökningar rörande ärftliga egenskaper (702/1975 och 674/1976). I dylika fall får den skyldighet att iaktta sekretess som följer av sekretessbestämmelser ge vika och i stället uppstår en skyldighet att lämna ut alla även känsliga uppgifter och utredningar som socialvårdsmyndigheterna behöver och som kan inverka på beslutet eller åtgärderna.

I gällande 56 § 2 mom. socialvårdslagen sägs att barnatillsyningsmannen är berättigad att ta del av medicinska undersökningar som erfordras för faderskapsutredning utan hinder av vad som stadgas om tystnadsplikt för läkare och sjukvårdspersonal. Denna rätt ingår som sådan i den nu föreslagna 20 §, och det behövs alltså ingen separat bestämmelse om saken i fortsättningen. Detta beror på två omständigheter. Å ena sidan gäller den nu föreslagna bestämmelsen alltid också sådana yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården som producerar privata tjänster. Å andra sidan definierar den nya offentlighetslagen myndighetsbegreppet på ett sätt som skiljer sig från det tidigare. Även i de situationer där en privat legitimerad läkare eller en av rättsskyddscentralen för hälsovården godkänd enskild inrättning eller sakkunnig sköter uppgifter enligt lagen och förordningen om vissa blodundersökningar och andra undersökningar rörande ärftliga egenskaper i syfte att utreda faderskap tillämpas vad som i offentlighetslagen bestäms om skyldighet att iaktta sekretess och undantag från den. Detta beror på det sätt på vilket begreppen myndighet samt myndighetshandling definieras i offentlighetslagen. Enligt 4 § 2 mom. offentlighetslagen gäller vad som sägs om en myndighet även sammanslutningar, inrättningar, stiftelser och enskilda som utövar offentlig makt och som enligt en lag eller en förordning eller en bestämmelse eller föreskrift som meddelats med stöd av en lag eller en förordning utför ett offentligt uppdrag. Enligt 5 § 2 mom. anses en handling ha blivit upprättad av en myndighet även när den har upprättats på uppdrag av myndigheten, och en handling anses ha inkommit till en myndighet även när den har inkommit till den som verkar på uppdrag av myndigheten eller i övrigt för myndighetens räkning för att

denne skall kunna utföra sitt uppdrag.

Enligt det föreslagna 20 § 2 mom. skall den i 1 mom. avsedda rätten för en socialvårdsmyndighet att få uppgifter gälla även penninginstitut av särskilda skäl. Penninginstitutet skall enligt bestämmelsen vara skyldigt att lämna uppgifter i situationer där socialvårdsmyndigheten inte får tillräckliga uppgifter och utredningar av dem som nämns ovan och om det finns grundad anledning för misstanke om att klienten eller dennes lagliga företrädare har lämnat otillräckliga eller otillförlitliga uppgifter. En sådan misstanke kan vara befogad t.ex. när klientens omständigheter och levnadssätt eller uppgifter som myndigheten i övrigt har ser ut att strida kraftigt mot de uppgifter som klienten lämnat. Inhämtandet av bankupplysningar avses inte vara någon rutinåtgärd utan en exceptionell åtgärd. I föreslagna form skulle uppgifter av penninginstitutet fås bara utgående från en skriftlig specificerad begäran, och begäran skulle framställas av en tjänsteinnehavare inom socialvården som ett organ som anges i 6 § socialvårdslagen har förordnat att sköta uppgiften eller någon som denne har bemyndigat. Avgöranden om framställande av begäran skulle träffas endast av vissa tjänsteinnehavare inom socialvården; med hjälp av detta är det möjligt att säkerställa att klienterna bemöts jämlikt. Innan begäran framställs till penninginstitutet skall klienten underrättas om den.

Syftet med bestämmelsen är att förebygga sådana oegentlighetssituationer i samband med socialvårdsförmåner där myndigheterna skulle ha befogad anledning att misstänka sanningshalten i inkomst- och förmögenhetsuppgifter som klienten har uppgett. För socialvårdens vidkommande gäller oegentligheterna till stor del erhållande av utkomststöd på oriktiga grunder. Det allmännaste slaget av oegentligheter är att inkomster inte uppges vid ansökan om utkomststöd. Det händer också att förmögenhet inte uppges och att utgifter förfalskas. (Sosiaali- ja terveystienojen tutkimus- ja kehittämissuhteiden tutkimus, Sosiaaliturvan väärinkäyttö; Aiheita 33/1999 Stakes). På så sätt skulle man också kunna förebygga återkravssituationer. Enligt lagen är det möjligt att återkräva utkomststöd som betalats på oriktiga grunder inom socialvården, men återkravet får inte äventyra den ersättningsskyldiges försörjning. Enligt 20 och 21 § lagen om utkomst-

stöd kan kommunen återkräva utkomststöd, om beviljandet av stöd har grundat sig på uppsåtliga lämnade vilseledande uppgifter eller på uppsåtlig försummelse av anmälningsskyldigheten. Återkrav kan ske till den del beviljandet av stöd har grundat sig på felaktiga uppgifter.

Vid ingången av 1999 trädde den nya 14 a § (976/1998) lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården i kraft. Enligt den är bland annat penninginstitutet skyldiga att till hälso- och sjukvårdsmyndigheterna lämna alla upplysningar om klienten som behövs för att klientavgiften skall kunna fastställas. En förutsättning för utövandet av rätten att få information är att kommunen eller samkommunen inte av klienten har fått tillräckliga och tillförlitliga uppgifter för fastställande av avgiften. Av bankerna begärs endast sådana upplysningar som inverkar vid fastställandet av avgiften enligt betalningsförmåga och endast när de uppgifter som klienten lämnat inte är tillräckliga.

Uppgifterna och utredningarna skall enligt 1 mom. ges utan hinder av sekretessbestämmelserna och avgiftsfritt.

Det föreslås att vad som i det gällande 56 § 3 mom. socialvårdslagen, vilket moment nu föreslås bli upphävt, bestäms om socialvårdsmyndighetens rätt att erhålla handräckning av andra myndigheter skall ingå i 22 § 1 mom. i denna lag. I 2 mom. i paragrafen bestäms dessutom separat om skyldigheten att avvika från skyldigheten att iakttäta sekretess i samband med handräckningsuppdrag.

21 §. *Utlämnande av uppgifter med hjälp av teknisk anslutning.* I 29 § 3 mom. offentlighetslagen regleras myndigheternas möjlighet att öppna en teknisk anslutning till sina personregister. I fråga om sekretessbelagda uppgifter kräver detta personens samtycke, om det inte uttryckligen bestäms något annat om utlämnande av sekretessbelagda uppgifter. Socialvårdsmyndigheten har enligt den föreslagna 21 § rätt att av skattemyndigheterna och folkpensionsanstalten med hjälp av teknisk anslutning få sekretessbelagda personuppgifter ur dessas personregister oberoende av klientens eller dennes lagliga företrädarens samtycke eller i strid med ett uttryckligt förbud av dem för kontroll av uppgifter.

Oegentligheter i samband med den sociala tryggheten är ett fenomen som försvagar hela den sociala trygghetens legitimitet i samhället. I de fall som kommer i dagen

råkar både myndigheterna och klienterna i otureliga situationer, om man på grund av vilseledande uppgifter som klienten lämnat måste återkräva förmåner och i ytterlighetsfall också vidta straffrättsliga åtgärder.

Enligt en färsk undersökning om oegentligheter i samband med den sociala tryggheten som Stakes har utfört är det uppenbart att den allmänaste och också den ekonomiskt sett mest betydande formen av oegentligheter är felaktigt uppgivna inkomster vid ansökan om utkomststöd. Särskilt vid ansökan om utkomststöd underlåter de sökande ofta också att uppge andra sociala förmåner.

Enligt socialkansliernas bedömningar skulle oegentligheter kunna förebyggas genom att risken för att bli avslöjad ökade. Detta skulle kunna ske genom effektivare övervakning. För närvarande är det problematiskt att bevisa oegentligheter också i sådana situationer där misstankar förekommer. Det anses vara besvärligt att få ihop tillräckliga bevis och den största orsaken till detta anses vara bestämmelserna om datasekretess, som försvårar informationsutbyte mellan myndigheterna. Som ett sätt att förebygga oegentligheter föreslås bl.a. möjligheten att köra olika myndigheters registeruppgifter i kors eller att inrätta gemensamma register.

Den föreslagna bestämmelsen kan utifrån resultaten av Stakes undersökning bedömas främja det åsyftade målet väl. Om de anställda inom socialvården hade möjlighet att med hjälp av en teknisk anslutning snabbt och behändigt kontrollera klientens inkomst- och förmögenhetsuppgifter i skattemyndigheternas och folkpensionsanstaltens register, skulle eventuella försök till oegentligheter avslöjas redan innan förmånen ens hunnit beviljas.

Det föreslagna 2 mom. tryggar skyddet för klientens personuppgifter. Enligt momentet skall en myndighet som ber om uppgifter innan en teknisk anslutning öppnas förete för den som lämnar ut uppgifter en utredning om att uppgifterna kommer att skyddas på tillbörligt sätt.

Klientens rättsskydd garanteras för sin del också av att klienten enligt det föreslagna 12 § 2 mom. i förväg, redan när han eller hon ombes lämna uppgifter, skall underrättas om vilka andra uppgiftskällor som kan användas för att inhämta upplysningar, oberoende av klientens samtycke. Likaså garanteras klientens rättsskydd av att en anteckning enligt den föreslagna 28 § alltid skall göras i hand-

lingar som gäller klienten, om uppgifter som gäller klienten har inhämtats hos utomstående.

Redan klientens medvetenhet om den större risken för att bli ertappad skulle förebygga oegentligheter. Till klientens fördel är också att en eventuell oegentlighet också om den äger rum skulle avslöjas snabbare än nu, så att de negativa påföljder som skulle drabba klienten själv i efterhand skulle vara mindre. Den vanligaste påföljden i situationer där utkomststödet missbrukas är återkrav.

22 §. *Socialvårdsmyndighetens rätt att få handräckning.* I gällande 56 § 3 mom. socialvårdslagen bestäms om socialvårdsmyndighetens rätt att erhålla handräckning av andra myndigheter. Det föreslås att bestämmelser om en motsvarande rätt, som skall vara förpliktande för andra finländska myndigheter, skall ingå i 22 § 1 mom. i denna lag. Avsikten är inte till denna del att ändra på förpliktelsen att ge handräckning, utan att klarlägga och förenhetliga myndighetspraxis. För närvarande tolkar och fullgör olika myndigheter på ett oenhetligt sätt skyldigheten att ge socialvårdsmyndigheterna handräckning och de tillämpar och bedömer skyldigheten utgående från de principer och intressen som är viktigast för det egna verksamhetsområdet.

Enligt det föreslagna 21 § 1 mom. har socialvårdsmyndigheterna rätt att av andra myndigheter erhålla den handräckning de behöver för att utföra sina lagstadgade uppgifter. Målet är att bestämmelsens ändrade ordalydelse skall få socialvårdsmyndigheterna att framställa sin begäran om handräckning på ett sätt som talar om för den myndighet som är skyldig att ge handräckning på vilka lagbestämmelser begäran baserar sig. Detta är speciellt viktigt därför att den myndighet som ger handräckningen, t.ex. anställda inom hälso- och sjukvården, vid en skola eller en annan enhet inom socialvården, i samband med handräckningsuppdraget ofta blir tvungen att röja sekretessbelagda uppgifter i strid med det egna områdets sekretessbestämmelser och sin egen yrkesetik. De bör då ha klar vetskap om att de har lagstadgad rätt och också skyldighet att avvika från dem.

Uttryckliga bestämmelser om skyldigheten att avvika från sekretessbestämmelserna när ett handräckningsuppdrag förutsätter det finns i det föreslagna 22 § 2 mom. Enligt det skall den som ger handräckning utan

hinder av sekretessbestämmelserna röja de uppgifter som krävs för att uppdraget skall kunna skötas för den socialvårdsmyndighet som begärt handräckning. Rätt till detta föreligger redan med stöd av 26 § 3 mom. offentlighetslagen. Eftersom det i praktiken är så att både den socialvårdspersonal som begär handräckning och de anställda vid de andra myndigheter som är skyldiga att ge handräckning till största delen saknar juridisk utbildning, är det emellertid i informationssyfte nödvändigt att ta in en särskild bestämmelse i socialvårdslagen om denna omständighet, som förorsakat många problem i det oundgängliga myndighetssamarbetet. De problem som datasekretessfrågorna förorsakat myndigheternas samarbete har uppmärksammat bl.a. i statsrådets redogörelse till riksdagen "Från barnskydd mot barnpolitik" (SRR 2/1995 rd) samt i det betänkande som riksdagens social- och hälsovårdsutskott avgav med anledning av redogörelsen (ShUB 3/1996 rd). Riksdagen godkände utlåtandet enligt betänkandet och sände det till statsrådet för kännedom (RSk 3/1996 rd). I dessa texter förutsätts att situationen klarläggs med hjälp av lagstiftningsändringar.

5 kap. Anmärkning och socialombudsman

23 §. *Anmärkning.* Det är möjligt att söka ändring i förvaltningsbeslut som fattas inom socialvården på det sätt som bestäms i socialvårdslagen och speciallagstiftningen. Också i de fall där ingen besvärshörs finns har klienten alltid möjlighet att med hjälp av anförande av klagomål reagera på hur hans eller hennes sak behandlats. Till förfogande står vid behov också de rättsskyddsmedel som framgår av strafflagen (39/1889) och skadeståndslagen (412/1974).

Utöver de rättsskyddsmedel som nämns ovan föreslås i paragrafen bli bestämt att den som är missnöjd med hur han eller hon bemötts har rätt att framställa anmärkning beträffande bemötandet. Anmärkning är ett snabbt och informellt sätt att reagera på socialvårdspersonalens faktiska åtgärder och på det bemötande klienten rönt. Anmärkningen görs i regel skriftligen och riktas till den som ansvarar för en verksamhetsenhet inom socialvården eller till en ledande tjänsteinnehavare inom socialvården. Kommunen bör utse de ledande tjänsteinnehavare inom socialvården till vilka anmärkningar kan riktas.

Anmärkningen riktar sig närmast till den faktiska verksamhet som gäller lämnande av socialvård och för vilken den som är ansvarig för en verksamhetsenhet, eller om ingen verksamhetsenhet finns, en ledande tjänsteinnehavare inom socialvården svarar. De bör ha möjlighet att med stöd av sina befogenheter bidra till att situationen ändras, om anmärkningen ger anledning till det. Klienten bör få råd i anknytning till framställandet av anmärkningar. Rådgivning av det slaget skulle typiskt vara en uppgift för en socialombudsman. Den närmaste rådgivande instansen skulle också kunna vara socialvårdspersonalen. Målet är att klienten har ett lätt, flexibelt och snabbt sätt att framföra sin åsikt till den som har möjligheter att bidra till att situationen snabbt rättas till.

När anmärkningen behandlas bör i tillämpliga delar bestämmelserna i lagen om förvaltningsförfarande iakttas. Svar på anmärkningen skall ges inom skälig tid efter det att anmärkningen framställdes. Klienten bör alltid få ett klart och sakligt svar på sin anmärkning. Härvid bör särskild uppmärksamhet ägnas åt att svaret är begripligt för klienten. Av svaret bör också framgå vilka åtgärder som eventuellt har vidtagits med anledning av anmärkningen eller på vilket sätt saken annars avses bli skött. Ändring i ett svar på en anmärkning får inte sökas genom besvär. Framställandet av anmärkning inskränker inte klientens rätt att anförda klagan angående sin sak hos de myndigheter som övervakar socialvården.

24 §. *Socialombudsman.* I syfte att främja rättsskyddet för socialvårdsklienter är det skäl att den allmänna information och rådgivning som gäller klientens rättigheter i fråga om socialvårdsförmåner och socialvårdstjänster samt i fråga om bemötandet av klienten har ordnats adekvat. Detta mål skulle tjänas genom ett arrangemang där klienten har möjlighet att vid behov vända sig till en opartisk person som ger honom eller henne råd i rättsskyddsfrågor.

I detta syfte föreslås att kommunen utser en socialombudsman. Målet är så smidiga arrangemang som möjligt så att dels klienternas behov, dels kommunens storlek och andra praktiska möjligheter att tillhandahålla tjänster som en socialombudsman erbjuder skulle kunna sammanjämkas i kommunen. Detta bidrar också till att inga behörighetskrav fastställs för socialombudsmannen. Socialombudsmannen skulle kunna vara en

person som redan är i kommunens tjänst och som anförtros uppdraget som socialombudsman. Utnämmandet till socialombudsman bör beaktas i de andra arrangemang som anknyter till personens arbete.

Om en klient t.ex. är missnöjd med den service eller det bemötande som han eller hon fått skulle klienten kunna be socialombudsmannen medla mellan personalen och klienten. Socialombudsmannen skulle kunna vara till hjälp och stöd för klienten, varvid klienten inte behöver driva sin sak ensam. I 10 § lagen om förvaltningsförfarande ingår bestämmelser om jävsgrunder för tjänstemän. För att socialombudsmannens opartiskhet och oberoende skall tryggas kan han eller hon inte vara med om att fatta beslut i klientarbete.

När den administrativa placeringen av socialombudsmannen dryftades i lagberedningsskedet bestod ett alternativ i att placera socialombudsmannen i samband med länsstyrelsen. I detta skede valdes ändå alternativet att i tillämpliga delar gå in för ett likartat arrangemang som det system med patientombudsmän som existerar inom hälso- och sjukvården. Alternativet valdes bl.a. för att man ville att socialombudsmannen skulle finnas nära klienterna.

Inom hälso- och sjukvården verkar patientombudsmannen inom en verksamhetsenhet inom hälso- och sjukvården (t.ex. kommunens hälsocentral, en verksamhetsenhet inom sjukvårdsdistriktet). Inom socialvården är det inte alltid möjligt att fastställa motsvarande verksamhetsenhet eller administrativa ställe, så inom socialvården finns inte motsvarande plats att placera ombudsmannen på. En kommun skulle kunna ha flera socialombudsmän, t.ex. i olika verksamhetsenheter, när verksamhetsenheten kan definieras administrativt. Små kommuner skulle också kunna ha en gemensam socialombudsman. I praktiken skulle det i en del situationer vara motiverat att socialombudsmanna- och patientombudsmanuppgifterna är gemensamma. Hur väl systemet med socialombudsmän fungerar bedöms efter några års verksamhet som en del av den allmänna styrning och övervakning av socialvården som social- och hälsovårdsministeriet utför. I samband med bedömningen utreds om socialombudsmännen även kunde placeras i samband med länsstyrelserna.

Socialombudsmannen bör vara förtrogen med sociallagstiftningen, den rättsliga ställ-

ningen för socialvårdsklienter och i allmänhet med ansvars- och rättsfrågor inom socialvården för att kunna ge socialvårdsklienter och anställda råd. Socialombudsmannen har ingen självständig beslutanderätt utan uppgifterna är av rådgivande slag. Socialombudsmannen kan också bistå klienterna vid framställande av anmärkning som avses i 23 § 1 mom. i denna lag.

Socialombudsmannen skall också informera klienter, socialvårdspersonal och eventuella övriga om klientens rättigheter. Kontakterna med exempelvis socialvårdsmyndigheter och andra myndigheter, organisationer för socialhälsovårdspersonalen och parter som företräder klienter behövs då. Vid informationen gäller det att sträva efter aktiv informationsförmedling så att brist på kunskaper inte hindrar rättigheterna för socialvårdsklienter från att tillgodoses.

Socialombudsmannen skall också följa hur klientens rättigheter utfaller och också i övrigt arbeta för att klienternas rättigheter främjas och tillgodoses. När socialombudsmannen sköter sin uppföljningsuppgift skall han eller hon följa hur klienternas rättigheter och ställning utvecklas i kommunen och årligen till kommunstyrelsen avge en redogörelse för detta. Om socialombudsmannen upptäcker missförhållanden och brister kan han eller hon påtala detta för länsstyrelsen eller grundskyddsnämnden för eventuella åtgärder. På så sätt främjar socialombudsmannens uppföljning klientens rättigheter och ställning.

6 kap. Särskilda bestämmelser

25 §. *Närmare bestämmelser.* Bestämmelsen innehåller ett bemyndigande att vid behov utfärda närmare bestämmelser om verkställigheten av lagen genom förordning.

26 §. *Behandling och förvaring av handlingar.* Vid behandlingen och förvaringen av handlingar skall den nya personuppgiftslagens och arkivlagens (831/1994) krav beaktas. I handlingarna får tas in endast sådana uppgifter som är behövliga med tanke på ändamålet med dessa handlingar, dvs. de uppgifter som behövs när klientens ärende avgörs och sköts.

Social- och hälsovårdsministeriet kan vid behov meddela allmänna anvisningar om behandlingen och förvaringen av handlingar. Meddelandet av anvisningar ger möjlighet

att skapa ett mera enhetligt system för handlingar inom socialvården. För hälso- och sjukvårdens del har social- och hälsovårdsministeriet med stöd av 12 § lagen om patientens ställning och rättigheter meddelat föreskrifter om förvaringen och behandlingen av journalhandlingar.

27 §. *Tillämpningsområde för bestämmelserna om datasekretess och handräckning.* I denna paragraf föreskrivs på vilka andra än de instanser och situationer som uttryckligen nämns i 3 och 4 kap. i lagen de rättsnormer som ingår i nämnda kapitel tillämpas. Vidare föreskrivs i paragrafen om tystnadsplikt i förhållande till handlingssekretess.

Utgångspunkten är att lagen reglerar verksamheten för den som ordnar eller lämnar socialvård när en socialvårdsklient i Finland ansöker om eller använder sig av sociala tjänster, stödåtgärder inom socialvården, utkomststöd eller underhållsstöd. Utanför lagens tillämpningsområde blir utan särskilda bestämmelser de i 3 § socialvårdslagen nämnda myndigheter som svarar för ledning och övervakning av socialvården. Enligt 1 mom. i paragrafen skulle bestämmelserna i 3 och 4 kap. i denna lag om socialvårdsmyndighets rätt att få och lämna sekretessbelagda uppgifter och handräckning även gälla de myndigheter som svarar för ledning och övervakning när dessa sköter uppgifter i anknytning till individuella fall och övervakning.

I 2 mom. föreskrivs om samarbete med utländska instanser. I den gällande lagstiftningen finns inga bestämmelser om socialvårdsmyndigheternas rätt att utan hinder av sekretessbestämmelserna ge och begära internationell handräckning eller samarbete med utländska instanser. Detta har i praktiken upplevts som en brist. Enligt etablerad praxis har emellertid internationell handräckning och konsultation både begärts och getts utan något uttryckligt författningsbemyndigande i situationer där lagstadgad rätt till samverkan föreligger mellan motsvarande finländska myndigheter och samarbetsinstanser. Enligt 30 § offentlighetslagen kan sekretessbelagda uppgifter utan den berördes samtycke lämnas ut genom internationell handräckning endast antingen om rätt därtill föreligger enligt inhemsk lagstiftning eller om det internationella samarbetet i saken baserar sig på en internationell bestämmelse eller överenskommelse.

Det föreslås att saken skall regleras i 27 §

2 mom. i denna lag, som gäller samarbete med utländska instanser. Samarbete behövs bl.a. i situationer där en internationell rättstvist som gäller vårdnad om, fostran av och omsorg om barn pågår. Samarbete kan också vara nödvändigt för trygghet av en socialvårdsklients eller någon annan persons liv, hälsa, säkerhet eller sociala situation samt på grund av motsvarande vägande skäl. Det är klart att det inte är möjligt att genom finsk lagstiftning förplikta utländska myndigheter att ge handräckning eller att samarbeta i övrigt. Av denna orsak har bestämmelsen gällande internationell handräckning och internationellt samarbete skrivits i sådan form att den finländska myndigheten får lagstadgad rätt att vid behov samarbeta med andra utländska instanser enligt egen prövning. Det beror sedan på det berörda landets lagstiftning, myndighetspraxis och vedertagna handlingspraxis om det är möjligt att få den begärda handräckningen. Det kan hända att denna möjlighet främjas av vetenskapen om att finsk lagstiftning innehåller en bestämmelse som uttryckligen berättigar till internationell handräckning och internationellt samarbete utan hinder av sekretessbestämmelserna och att den finländska parten är skyldig att iaktaga sekretess och omfattas av hot om straff vid brott mot bestämmelsen.

Trots att bestämmelsen i sig enligt ordalydelsen inte förpliktar ens finländska myndigheter att begära eller ge internationell handräckning, kan internationella överenskommelser och andra författningar innehålla en sådan förpliktelse. Bland annat principen om barnets bästa och barnets rätt till skydd även mot vårdnadshavarens vilja i konventionen om barnets rättigheter och barnskyddslagen kan förutsätta detta och åberopande av dem kan stöda även en begäran om handräckning eller samarbete som framställts till en utländsk myndighet eller någon annan utländsk aktör.

I artiklarna 8, 9, 10 och i synnerhet i artikel 13 i den nordiska konventionen om sociala tjänster förutsätts att social- och hälsovårdsmyndigheterna i de nordiska länderna skall samarbeta vid tillämpningen av konventionen, t.ex. när sociala tjänster tillhandahålls över statsgränserna. I artikel 13.2 i konventionen förutsätts att myndigheterna vid samarbete skall ägna särskild uppmärksamhet åt barnets behov, barnets möjligheter till kontakt med de personer som är av särskild betydelse för barnet och barnets egna

önskemål. Konventionen reglerar dock inte datasekretessfrågorna på något sätt i en situation där barnets behov förutsätter samarbete och utbyte av information mellan olika länder utan eller mot de berördas samtycke. Denna omständighet har på senaste tid i praktiken förhindrat faktiskt samarbete i situationer som rör barnskydd och vårdnaden om barn samt umgängesrätt. I social- och hälsovårdsministeriets föreskriftssamling har som nummer 24:1996 publicerats tillämpningsanvisningar för konventionen. I dem konstateras i fråga om artikel 8 att myndigheterna i sitt samarbete skall iaktta bestämmelserna om tystnadsplikt och den berördes eller de berördas samtycke. Inga särskilda anvisningar har meddelats angående tillämpningen av artikel 13.

En förutsättning för att internationell handräckning skall kunna begäras och ges samt för annat internationellt samarbete utan hinder av skyldigheten att iaktta sekretess är att den myndighet eller motsvarande aktör (t.ex. en organisation) som sköter motsvarande sak i hemlandet enligt finsk lagstiftning har rätt att få eller skyldighet att ge handräckning i saken eller att samarbeta med socialvårdsmyndigheterna. Avsikten är således att se till att gränserna mellan staterna inte i onödan hindrar verksamhet som den finska socialvårdslagstiftningen förutsätter. Möjligheterna till internationell samverkan skall således vara desamma som, inte större och inte mindre än, när socialvård lämnas inom Finland.

I 3 momentet bestäms hur långt tystnadsplikten sträcker sig. Enligt momentet gäller vad som i 3 kap. bestäms om sekretessbelagda handlingar eller om upphörande av sekretess i tillämpliga delar också uppgifter som omfattas av tystnadsplikt. Enligt lagförslaget täcker handlingssekretessen och tystnadsplikten i praktiken varandra nästan helt och hållet. Det som bestäms om handlingssekretess gäller därmed i allmänhet automatiskt också tystnadsplikt. Tystnadsplikten kan emellertid vara mera omfattande än handlingssekretessen, eftersom den gäller också sådana uppgifter som inte har lagrats. Med tanke på sådana situationer och för klarhetens skull också i övrigt föreslås det uttryckligen bli föreskrivet att det som bestäms om sekretessbelagda handlingar gäller också uppgifter som omfattas av tystnadsplikt. Bestämmelsen är av praktisk betydelse bl.a. i samband med upphörande av tystnadsplikt.

I 4 mom. föreskrivs att handlingssekretess, tystnadsplikt och förbud mot utnyttjande samt undantag beträffande dessa även gäller den som har fått en sekretessbelagd uppgift som gäller en annan person eller som en annan instans har i sin besittning i de fall som avses i 3 och 4 kap.

I 4 mom. ingår primära bestämmelser med avseende på situationer där polisen, åklagarmyndigheterna eller en domstol i sådana situationer som avses i 18 § får uppgifter som är sekretessbelagda enligt denna lag. Bestämmelsen avses garantera att klientens integritet skyddas så långt som möjligt utan att ett avgörande som är korrekt i sak äventyras. En parts rättsskydd tryggas genom att parten samt dennes företrädare och biträde i enlighet med 11 § offentlighetslagen har rätt att få också sekretessbelagda uppgifter som kan eller har kunnat påverka behandlingen av partens ärende.

På motsvarande sätt skyddas klientens integritet genom 4 mom. Utgående från början av momentet gäller det som bestäms om skyldighet att iaktta sekretess inom socialvården också en part som har fått en sekretessbelagd uppgift som gäller en socialvårdsklient. Handlingssekretess enligt 14 § samt tystnadsplikt och förbud mot utnyttjande enligt 15 § omfattar därmed också en person som genom sin ställning som part får kännedom om en sekretessbelagd handling som gäller en annan person och som avses i 14 § eller om en omständighet som enligt 15 § omfattas av tystnadsplikt.

Genom förordning avses bli bestämt att den som ordnar eller lämnar socialvård vid lämnande av uppgifter om en klient i enlighet med denna lag till en utomstående är skyldig att underrätta den som får uppgiften om de skyldigheter att iaktta sekretess som avses i detta moment. Samma skyldighet avses gälla domstolar och andra myndigheter när de i situationer som avses i 18 § får sådana sekretessbelagda uppgifter om en socialvårdsklient som under behandlingen av ärendet kommer till en parts eller någon annan i ärendets behandling deltagandes kännedom.

28 §. *Anteckning om inhämtande eller lämnande av uppgifter.* Enligt förslaget skall anteckning i handlingar som gäller klienten göras, om uppgifter inhämtas hos utomstående eller lämnas med stöd av 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 eller 27 §. Eftersom klienten eller dennes företrädare har rätt att ta del av an-

teckningar om klienten som gjorts i handlingar tryggar detta klientens rätt att veta vilka uppgifter om honom eller henne som har inhämtats eller utlämnats.

29 §. *Straffansvar.* Lagen föreslås innehålla en särskild bestämmelse angående vilka av denna lags bestämmelser är sådana att brott mot dem skulle leda till ett särskilt straffansvar samt hur straffet fastställs.

Enligt 1 mom. skall straff utdömas för brott mot den handlingssekretess som avses i 14 § denna lag eller mot den tystnadsplikt och det förbud mot utnyttjande som avses i 15 §. Till sitt innehåll är 1 mom. likadant som 35 § 1 mom. lagen om allmänna handlingars offentlighet. Enligt momentet utdöms straffet enligt 40 kap. 5 § strafflagen om en tjänsteman eller anställd vid ett offentligt samfund bryter mot skyldigheten att iaktta sekretess. Om en privat serviceproducent som ordnar eller lämnar socialvård eller någon annan privat person som omfattas av den skyldighet att iaktta sekretess som bestäms i denna lag däremot bryter mot sekretessbestämmelserna utdöms straffet enligt 38 kap. 1 eller 2 § strafflagen.

Brott mot den skyldighet att lämna uppgifter som nämns i denna lag är enligt 2 mom. en straffbar gärning. Enligt momentet skall den som bryter mot den skyldighet att lämna uppgifter som avses i 20 § eller 22 § 2 mom. dömas för brott mot den skyldighet att lämna uppgifter som föreskrivs i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården. Det föreslagna straffet är böter eller fängelse i högst ett år, om inte strängare straff för gärningen bestäms någon annanstans. På straffets stränghet kunde inverka bland annat den förväntade skada som påföljer av försummelsen av skyldigheten att lämna uppgifter och graden av uppsåt. Om det av försummelsen av skyldigheten att lämna uppgifter följer till exempel i ett barnskyddsfall att barnet skadas eller avlider, kan straffet även utdömas enligt bestämmelserna i strafflagen för vållande av kroppsskada eller död. Om en person som underlyder bestämmelserna om tjänstebrott gör sig skyldig till försummelse av skyldigheten att lämna uppgifter, kan eventuellt även till exempel bestämmelserna om missbruk av tjänsteställning tillämpas.

Enligt 3 mom. kan allmän åklagare inte väcka åtal för en gärning som avses i 2 mom., om inte en socialvårdsmyndighet har anmält den till åtal.

7 kap. Ikraftträdelsebestämmelser

30 §. *Ikraftträdande.* Lagen föreslås träda i kraft samtidigt med lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet, dvs den 1 december 1999.

1.2. Socialvårdslag

10 §. Enligt 10 § i den nuvarande socialvårdslagen skall kommunen för uppgifter i samband med verkställigheten av socialvården ha yrkesutbildad personal inom denna. Om behörighetsvillkor för socialarbetare och annan yrkesutbildad personal inom socialvården bestäms med stöd av 2 mom. genom den förordning om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården (804/1992) som trädde i kraft vid ingången av 1993, nedan förordningen om behörighetsvillkor.

I samband med genom den statsandelsreform som genomfördes vid ingången av 1993 ändrades 10 § socialvårdslagen. Enligt den tidigare gällande 10 § skulle kommunen ha en socialdirektör och en socialsekreterare samt tillräckligt mycket annan yrkesutbildad personal inom socialvården. Dessutom skulle kommunen ha en barn tillsyningsmannatjänst.

Kvar i lagrummet lämnades endast skyldigheten att kommunen skall ha yrkesutbildad personal inom socialvården. Lagändringen ser för sin del ut att ha försvagat socialväsendets ställning i kommunerna och rättsskyddet för enskilda klienter inom socialvården.

I syfte att trygga professionaliteten inom socialarbetet och förbättra klientens rättsskydd föreslås ett nytt 2 mom. i 10 § socialvårdslagen. Enligt förslaget skall kommunen till sitt förfogande ha tjänster vilka tillhandahålls av en tjänsteinnehavare som deltar i klientarbetet och har yrkesmässig behörighet som socialarbetare. Om kommunen själv inte har en sådan person i sin tjänst kan kommunerna med stöd av 76 § kommunallagen komma överens om att när den berörda tjänsteinnehavarens tjänster anlitas sköts uppgifterna av en annan kommuns tjänsteinnehavare under tjänstemannaansvar. Enligt den nämnda bestämmelsen i kommunallagen är detta möjligt i fråga om uppgifter där behörighet kan överföras på tjänsteinnehavaren. Kommunen får dock själv bestämma för vilka klientarbetsuppgifter inom socialarbetet

och i vilka situationer tjänsteinnehavarens föreslagna tjänster skall anlitas. Undantag från detta utgör endast en situation enligt 12 § 2 mom. socialvårdslagen. I praktiken kommer den nämnda tjänsteinnehavarens tjänster att vara särskilt viktiga också t.ex. i situationer enligt 10 § 3 mom. barnskyddslagen och 3 § barnskyddsförordningen. Nämnda bestämmelse i barnskyddslagen ålägger den socialarbetare som ansvar för barnets angelägenheter skall övervaka att barnets bästa tillgodoses, att på tjänstens vägnar hjälpa barnet och att vid behov anvisa tillräcklig hjälp för det. Enligt 3 § barnskyddsförordningen skall en socialarbetare som handhar barnskyddsuppgifter i samarbete med en annan arbetstagare som är förtrogen med värden av barn bereda ärenden som gäller omhändertagande av barn och placering av barn i vård utom hemmet samt sådan utredning beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt som skall avges till domstol. Socialarbetaren kan dock bereda ärendet ensam, om ärendet är så brådskande att det förutsätter detta eller om samarbetet av särskilda skäl är uppenbart onödigt.

Den föreslagna tjänsteinnehavaren skall ha yrkesmässig behörighet som socialarbetare. Om behörighetsvillkor för socialarbetare och annan yrkesutbildad personal inom socialvården bestäms med stöd av 10 § socialvårdslagen alltså genom förordning. De nuvarande bestämmelserna om behörighetsvillkor för socialarbetare ingår i 2 § 1 mom. förordningen om behörighetsvillkor. Vidare är behöriga alltså också de som enligt övergångsbestämmelserna i förordningen om behörighetsvillkor också nu är behöriga för uppgifter som socialarbetare.

För att man i alla situationer skall kunna garantera den föreslagna tjänsteinnehavarens yrkesmässiga behörighet bör 7 § förordningen om behörighetsvillkor ändras. I gällande 7 § ges tillfälle att avvika också från den behörighet för socialarbetare som förutsätts i förordningens 2 § 1 mom. Genom ändring av förordningens 7 § avses bli bestämt att bestämmelsen i fråga, dvs. rätten att avvika från behörighetsvillkoren för socialarbetare, inte tillämpas på sådana tjänsteinnehavare som avses i 10 § 2 mom. socialvårdslagen.

12 §. Enligt förslaget kan ett i 6 § 1 mom. angivet organs lagstadgade beslutanderätt och rätt att föra talan delegeras i en instruktion till tjänsteinnehavare som är underställda organet. Behörigheten kan dock inte dele-

geras i fråga om beslut som gäller vård oberoende av egen vilja. Beslut om utövning av administrativt tvång kan fattas endast av ett organ som avses i 6 § 1 mom., fränsett brådskande situationer.

I sak motsvarar 1 mom. det nuvarande 12 § 1 mom., även om uttrycket "som ges någon mot hans vilja" ersatts av uttrycket "oberoende av egen vilja", vilket bättre beskriver den faktiska situationen. Med socialvård oberoende av egen vilja avses en situation där socialvård lämnas mot någons vilja eller där viljan inte har kunnat utredas på ett tillförlitligt sätt. Exempelvis vid brådskande omhändertagande kanske barnets föräldrar inte alls kan nås eller så kan de t.ex. vara kraftigt berusade eller medvetlösa.

Vidare nämns separat i 1 mom. rätten att i en instruktion delegera organets rätt att föra talan till en tjänsteinnehavare, vilket i gällande 12 § uttryckligen nämns bara i 2 mom. Avsikten är att klargöra förhållandet mellan 1 och 2 mom. så, att behörighet med stöd av 2 mom. kan delegeras bara i situationer som hänföra sig till brådskande vård oberoende av egen vilja. Delegeringen av behörighet i alla andra situationer bestäms enligt 1 mom.

Enligt förslaget ändras 2 mom. så, att en tjänsteinnehavare som avses i det föreslagna 10 § 2 mom. i brådskande fall på organets vägnar kan besluta om vård oberoende av egen vilja och därtill anslutna andra åtgärder. Enligt gällande 10 § 2 mom. kan beslut i dessa fall fattas på organets vägnar av en ledande tjänsteinnehavare inom socialvården som utsetts av organet. Enligt det föreslagna 2 mom. kan beslut om dem fattas endast av en sådan tjänsteinnehavare som organet har förordnat och som i enlighet med 10 § 2 mom. deltar i klientarbetet och har yrkesmässig behörighet som socialarbetare.

Syftet med ändringen är att säkerställa att beslut om brådskande vård oberoende av egen vilja alltid fattas av en socialarbetare som handlar under tjänstemannaansvar och vars yrkesmässiga behörighet motsvarar 2 § 1 mom. förordningen om behörighetsvillkor. Målet är att förbättra rättsskyddet för dem som blir föremål för sådana åtgärder så, att den som beslutar om åtgärden alltid förutsätts ha yrkesmässig förmåga att bedöma behovet av åtgärden. I detta avseende kan den nuvarande situationen inte anses vara tillfredsställande.

I den gällande förordningen om behörig-

hetsvillkor definieras inte separat behörigheten för en sådan ledande tjänsteinnehavare inom socialvården som avses i 12 § 2 mom. Enligt 2 § 2 mom. förordningen om behörighetsvillkor är även en person som har avlagt för uppgiften lämplig högre högskoleexamen behörig för i huvudsak administrativa ledningsuppgifter inom socialvården eller social- och hälsovården. Med stöd av de gällande bestämmelserna kan beslut t.ex. om brådska omhändertagande för närvarande fattas av tjänsteinnehavare som avlagt exempelvis juridisk eller förvaltningsvetenskaplig examen eller examen i ekonomiska vetenskaper.

Av motsvarande skäl föreslås gällande 12 § 3 mom. bli upphävt i sin helhet. Enligt momentet tillämpas på organets ordförande vad som i 2 mom. bestäms om en ledande tjänsteinnehavare, om kommunen inte har en sådan tjänsteinnehavare eller denne är förhindrad eller jävig att sköta uppgiften. Den som handlar med stöd av denna bestämmelse åläggs inga behörighetsvillkor med avseende på utbildning eller yrke, eftersom sådana enligt gällande lagstiftning inte kan åläggas organets ordförande.

Den arbetsgrupp som utrett specialkompetensen inom socialvården har fäst uppmärksamhet vid de missförhållanden som finns i bakgrunden till ändringsförslagen. Enligt arbetsgruppens förslag bör till socialvårdslagen fogas en bestämmelse om att kommunen bör utse en tjänsteinnehavare som ansvarar för att socialvården verkställs och om vars behörighet bestäms särskilt i förordningen om behörighetsvillkor (Social- och hälsovårdsministeriets arbetsgruppspromemoria 1997:4). De nu föreslagna ändringarna av 12 § 2 mom. och upphävandet av 3 mom. samt det nya 10 § 2 mom. som anknyter till dem motsvarar till betydande del arbetsgruppens förslag.

39 §. Det föreslås att 3 mom. upphävs, eftersom sakinnehållet i 3 mom. i gällande paragraf ingår i 4, 7 och 8 § i den föreslagna lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

40 §. Paragrafen föreslås bli upphävd. Sakinnehållet i 1 och 2 mom. i gällande paragraf ingår i 12 § i den föreslagna lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården. Sakinnehållet i 3 mom. i gällande paragraf ingår i 5 § 1 mom. i klientlagsförslaget och i 3 kap. lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet. Vidare ingår

sakinnehållet i 4 mom. i gällande paragraf i 11 § i den föreslagna klientlagen och i 3 kap. offentlighetslagen.

56 §. Det föreslås att paragrafen upphävs. Sakinnehållet i den gällande paragrafen ingår i 20 § i den föreslagna lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

57 §. Det föreslås att paragrafen upphävs. Sakinnehållet i den gällande paragrafen ingår i 15 § i den föreslagna lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

58 §. Det föreslås att paragrafen upphävs. Sakinnehållet i den gällande paragrafen ingår i 29 § i den föreslagna lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

1.3. Lag om missbrukarvård

8 §. Det föreslås att 3 mom. upphävs. I gällande 3 mom. bestäms om tystnadsplikt. Momentet innehåller en hänvisning till bestämmelserna om tystnadsplikt i socialvårdslagen. Sakinnehållet i de nämnda paragraferna i socialvårdslagen och därmed också i 8 § 3 mom. lagen om missbrukarvård avses ingå i 3 och 4 kap. i den föreslagna lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

12 §. Det föreslås att 1 mom. ändras så att det motsvarar den föreslagna ändringen av 12 § 2 mom. socialvårdslagen. Eftersom ändringen av 1 mom. säkerställer att en tjänsteinnehavare med yrkesmässig behörighet som socialarbetare i brådska fall fattar beslut om lämnande av vård oberoende av egen vilja och om åtgärder i anslutning därtill blir det gällande 2 mom. obehövligt.

Det föreslagna 2 mom. motsvarar det nuvarande 3 mom.

1.4. Lag om utkomststöd

25 §. Det föreslås att paragrafen upphävs. I gällande paragraf ingår hänvisningar till 56, 57 och 58 § socialvårdslagen. Enligt förslaget upphävs de nämnda paragraferna i socialvårdslagen och deras sakinnehåll överförs till 15, 20 och 29 § i den föreslagna lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

1.5. Lag angående specialomsorger om utvecklingsstörda

78 §. Det föreslås att paragrafen upphävs. I gällande paragraf ingår bestämmelser om skyldighet för den som bereder specialomsorger att till påseende lämna ut specialomsorgsprogrammet för den som meddelas specialomsorger liksom även handlingar som berör honom, hans tillstånd eller hans vård i tillämpliga delar med iakttagande av vad som i handlingsoffentlighetslagen bestäms om utlämnande av handling till påseende. Paragrafens sakinnehåll ingår i 11 § i den föreslagna lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården och i 3 och 4 kap. offentlighetslagen.

1.6. Lag om tillsyn över privat socialservice

14 §. Det föreslås att paragrafen upphävs. I gällande paragraf bestäms om privat serviceproducentens tystnadsplikt. Paragrafens sakinnehåll avses ingå i 15 § i den föreslagna lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

19 §. Det föreslås att paragrafen upphävs. I gällande paragraf bestäms om brott mot tystnadsplikt. Paragrafens sakinnehåll avses ingå i 29 § i den föreslagna lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

1.7. Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt

16 §. *Inhämtande av utredning av socialnämnden.* Enligt gällande 16 § 3 mom. kan i en utredning som socialnämnden avger till en domstol även tas in uppgifter som enligt 57 § 1 mom. socialvårdslagen skall hemlighållas. Som förutsättning föreskrivs att detta är nödvändigt för barnets bästa. I den gällande socialvårdslagen ingår inga som helst bestämmelser om under vilka förutsättningar och i vilka situationer den som ordnar eller lämnar socialvård är berättigad att för andra röja sekretessbelagda uppgifter om en klient. Utifrån 17 kap. 23 § 1 mom. rättegångsbalken (/) omfattas socialvårdsmyndigheterna av förbud mot att vittna, och om ett uttryckligt undantag från detta bestäms enligt gällande lagstiftning bara i 12 § 2 mom. lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt

(619/1996). Det rådande läget har varit otillfredsställande och lett till stor förvirring. Vid rättegångar som gäller vårdnad om barn och umgängesrätt inkallas ofta till domstolen för hörande sådana personer som arbetar inom socialvården och som har varit med om att utarbeta utredningen eller har avgett utlåtande till socialnämnden med tanke på utredningen.

I den föreslagna lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården ingår bestämmelser om skyldighet att iaktta sekretess inom socialvården (14 och 15 §). De ersätter 57 § 1 mom. socialvårdslagen, vilket föreslås bli upphävt. I 17 och 18 § ingår dessutom bestämmelser om under vilka förutsättningar man inom socialvården skulle kunna göra avsteg från skyldigheten att iaktta sekretess och det i rättegångsbalken inskrivna förbudet mot att vittna. De situationer som avses i 18 § 1 mom. i den nämnda lagen täcker de situationer som avses i 16 § 3 mom. lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt, vilket nu föreslås bli ändrat. Utöver det berättigar bestämmelsen tillsammans med 27 § 3 mom. klientlagen under de förutsättningar som nämns där dem som ordnar eller lämnar socialvård att göra undantag från det förbud mot att vittna som ingår i rättegångsbalken. Klientens integritetsskydd samt det skydd för förtroendet som är centralt med tanke på socialvårdsverksamheten tryggas i sådana situationer genom 27 § 4 mom. i den föreslagna klientlagen.

De sistnämnda bestämmelserna gäller också utan särskilda hänvisningsbestämmelser situationer där de som ordnar eller lämnar socialvård deltar i rättegångar som gäller vårdnad om barn och umgängesrätt. Med tanke på informationsvärdet är det dock motiverat att ändra 16 § 3 mom. lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt till en hänvisningsbestämmelse på det sätt som föreslås.

1.8. Lag om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt

8 §. *Medlingstid, medlingsrapport och uppgifter som skall hemlighållas.* I gällande 8 § 4 mom. ingår de rättsnormer enligt vilka medlaren har rätt att få uppgifter och handräkning på det sätt som bestäms i 56 § 1 och 3 mom. socialvårdslagen. Till denna del

avses hänvisningsbestämmelserna i momentet bli ändrade så, att de riktar sig till motsvarande bestämmelser i den föreslagna klientlagen.

Enligt gällande 4 mom. kan i medlarens rapport intas också sådana uppgifter som skall hemlighållas, om detta är nödvändigt med hänsyn till barnets bästa. I syfte att trygga skyddet för förtroendet och integriteten ingår i bestämmelsen föreskrifter om till vilka sådana sekretessbelagda uppgifter som ingår i medlarens rapport kan utlämnas.

I det föreslagna 4 mom. föreskrivs meddelaren uttryckligen en skyldighet att i rapporten ta in också sådana sekretessbelagda uppgifter som medlaren bedömer vara nödvändiga med hänsyn till barnets bästa när domstolen avgör verkställighetärendet. Angående den skyldighet att iaktta sekretess som gäller medlaren, domstolen och de andra som deltar i ärendets behandling samt angående undantag från den bestäms genom en hänvisning till 3 kap. och 27 § i den föreslagna klientlagen. Detta breddar i någon mån den krets för vilken domstolen och medlaren kan röja en sekretessbelagd uppgift som de fått. Enligt gällande lag kan domstolen överlämna uppgiften bara till en part i det ärende för vars behandling uppgiften har erhållits och till en annan domstol eller myndighet som deltar i verkställigheten av samma beslut. På basis av den föreslagna hänvisningsbestämmelsen sträcker sig de undantag från skyldigheten att iaktta sekretess som ingår i 3 kap. och 27 § klientlagen också till medlaren, domstolen och de andra som deltar i verkställigheten.

2. Ikraftträdande

Lagarna föreslås träda i kraft samtidigt med lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet, dvs. den 1 december 1999.

Förslaget till ändring av socialvårdslagen innehåller bestämmelser som skall upphävas och ändras. Om det i den övriga lagstiftningen hänvisas till de upphävda bestämmelserna i socialvårdslagen, skall hänvisningen i fråga om bestämmelser som upphävs anses avse motsvarande bestämmelser i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

3. Lagstiftningsordning

Bestämmelserna om grundläggande fri-

och rättigheter i regeringsformen för Finland har varit av betydelse vid beredningen av lagförslaget bl.a. när normerna om sekretess har bedömts som en inskränkning av den föreskrivna rätten till information, som är en grundläggande rättighet, samt när skyddet för privatlivet och personuppgifter definierats i förhållande till handlingars offentlighet och individens självbestämmanderätt. Finlands grundlag (nedan grundlagen; 731/1999), som träder i kraft den 1 mars 2000, kommer att ersätta regeringsformen för Finland. Bestämmelserna om grundläggande fri- och rättigheter ingår i 2 kap. grundlagen. När de inskränkingsgrunder som gäller rätten till information bedömts har det beaktats att skyddet för privatlivet har fastställts som en grundläggande rättighet i 8 § 1 mom. regeringsformen. Bestämmelser om detta ingår också i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna (artikel 8) och i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (artikel 17).

Bestämmelser om grundläggande rättigheter som är av betydelse vid bedömning av frågan är bestämmelsen i 12 § regeringsformen (15 § grundlagen) om skydd för egendom och bestämmelsen om skydd för privatlivet i 8 § 1 mom. regeringsformen (10 § 1 mom. grundlagen), som gäller banksekretess. I fråga om banksekretessen för socialvårdsklienter är framför allt 8 § 1 mom. regeringsformen aktuell. Regeringsformens 12 § hänför sig till egendomsskyddet för bankäggare. I samband med reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna konstaterades i regeringens proposition dock att de grundläggande fri- och rättigheterna åtminstone inte generellt kan vara ovillkorliga på så sätt att de inte får inskränkas under några som helst omständigheter och i någon som helst omfattning. Graden av acceptabilitet i samband med intrång i skyddet för privatlivet har bedömts i ljuset av de allmänna förutsättningarna för inskränkning av de grundläggande fri- och rättigheterna. I synnerhet har beaktats kravet på att inskränkningen skall vara lagstadgad, kravet på att inskränkningen skall vara exakt och noga avgränsad, kravet på att inskränkingsgrunderna skall vara godtagbara och kravet på proportionalitet.

Av ordalydelsen i och motiveringen till den bestämmelse (20 § 2 mom.) som ingår i förslaget framgår klart att syftet inte är att

kontrollera bankkontouppgifterna för alla som ansöker om en förmån. Bestämmelsen avses bli tillämpad i en situation där en socialvårdsmyndighet inte får tillräckliga uppgifter av dem som nämns ovan och om det finns grundad anledning att misstänka att uppgifter som en klient eller dennes lagliga företrädare har lämnat är otillräckliga eller otillförlitliga. Grund för en sådan misstanke kan föreligga t.ex. när en klients omständigheter och levnadssätt eller uppgifter som myndigheten i övrigt har ser ut att strida kraftigt mot de uppgifter som klienten har lämnat. Inhämtandet av bankuppgifter avses inte vara en rutinåtgärd utan en exceptionell åtgärd. I föreslagen form skulle penninginstitutsuppgifter fås bara utgående från en specificerad skriftlig begäran, och begäran skulle framställas av en tjänsteinnehavare inom socialvården som ett organ som anges i 6 § socialvårdslagen har förordnat att sköta uppgiften eller någon som denne har bemyndigat. Avgöranden om framställande av begäran skulle träffas endast av vissa tjänsteinnehavare inom socialvården; med hjälp av detta är det möjligt att säkerställa att klienterna bemöts jämlikt. Innan begäran fram-

ställs till penninginstitutet skall klienten underrättas om den.

Syftet med bestämmelsen är att förebygga sådana oegentlighetssituationer i samband med socialvårdsförmåner där myndigheterna skulle ha befogad anledning att misstänka sanningshalten i inkomst- och förmögenhetsuppgifter som klienten har uppgett. På så sätt skulle man också kunna förebygga återkravssituationer.

Avsikten har varit att utarbeta 20 § 20 mom. med beaktande av de grundläggande rättigheterna och syftet med dem.

Enligt regeringens uppfattning kränker den föreslagna lagen inte de grundläggande fri- och rättigheter som skrivits in i regeringsformen, och den kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning. Regeringen anser det dock, på grund av ärendets principiella betydelse, vara önskvärt att utlåtande om bestämmelserna om utlämnande av sekretessbelagda uppgifter och om socialvårdsmyndighetens rätt att få sekretessbelagda uppgifter av penninginstitut begärs hos grundlagssutskottet.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag**om klientens ställning och rättigheter inom socialvården**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 kap.

Allmänna bestämmelser

1 §

Lagens syfte

Syftet med denna lag är att främja klient-medverkan och förtroendefulla klientrelationer samt klientens rätt till gott bemötande inom socialvården.

2 §

Lagens tillämpningsområde och samband med annan lagstiftning

Denna lag tillämpas både på socialvård som ordnas av myndigheter och på socialvård som ordnas av privata, om inte något annat bestäms i denna eller någon annan lag.

Kommunens skyldighet att ordna socialvård och anvisa den resurser bestäms enligt vad som därom föreskrivs särskilt.

3 §

Definitioner

I denna lag avses med

1) *klient* den som ansöker om, anlitar eller är föremål för socialvård,

2) *socialvård* socialservice som nämns i 17 § socialvårdslagen (710/1982), stödåtgärder, utkomststöd, underhållsstöd samt med nämnda tjänster och förmåner sammanhängande åtgärder som är avsedda att främja och upprätthålla enskilda personers och familjers sociala trygghet och funktionsförmåga, samt med

3) *handling* en i 5 § 1 och 2 mom. lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) nämnd handling som innehåller uppgifter om en klient eller någon annan enskild och som ansluter sig till socialvård som ordnas av myndigheter eller privata.

2 kap.

Klientens rättigheter och skyldigheter

4 §

Rätt till gott bemötande

En klient har rätt till gott bemötande utan diskriminering från den som lämnar socialvård. Klienten skall bemötas så att hans eller hennes människovärde inte kränks och så att hans eller hennes övertygelse och integritet respekteras.

När socialvård lämnas skall klientens önskemål, åsikt, fördel och individuella behov samt modersmål och kulturella bakgrund beaktas.

5 §

Klientens rätt att få en utredning om åtgärdsalternativen

Socialvårdspersonalen skall för klienten utreda olika alternativ och deras verkningar samt andra omständigheter som är av betydelse för klientens sak.

Utredningen skall ges så att klienten förstår dess innehåll och betydelse tillräckligt.

Om socialvårdspersonalen inte behärskar det språk som klienten använder eller om

klienten på grund av en sinnesdefekt eller ett talfel eller av någon annan orsak inte kan göra sig förstådd, skall i mån av möjlighet tolkning ordnas och en tolk skaffas. Är det fråga om ett ärende som kan anhängiggöras av en myndighet, skall tolkning och översättning ombesörjas på det sätt som bestäms i 22 § lagen om förvaltningsförfarande (598/1982).

6 §

Beslut eller avtal om ordnande av socialvård

Ordnande av socialvård skall basera sig på ett myndighetsbeslut eller, när privat socialvård ordnas, på ett skriftligt avtal mellan den som lämnar socialvård och klienten.

7 §

Service- och vårdplan

När socialvård lämnas skall en service-, vård-, rehabiliterings- eller någon annan motsvarande plan utarbetas, ifall det inte är fråga om tillfällig rådgivning och handledning eller ifall det inte i övrigt är uppenbart onödigt att utarbeta en plan.

Planen skall i mån av möjlighet göras upp i samförstånd med klienten samt, i de fall som avses i 9 och 10 §, med klienten och dennes lagliga företrädare eller med klienten och en anhörig till klienten eller någon annan klienten närstående. Angående planens innehåll och de delaktiga gäller dessutom vad som därom bestäms särskilt.

8 §

Självbestämmanderätt och medbestämmande

När socialvård lämnas skall i första hand klientens önskemål och åsikt beaktas och klientens självbestämmanderätt även i övrigt respekteras.

Klienten skall ges möjlighet att delta i och påverka planeringen och genomförandet av de tjänster som tillhandahålls klienten. Det samma gäller andra åtgärder som ansluter sig till den socialvård som ges klienten.

Angående åtgärder oberoende av klientens vilja samt tvång och begränsningar i anknytning till vården av eller omsorgen om klien-

ten inom socialvården gäller vad som därom bestäms särskilt.

9 §

Självbestämmanderätt i specialsituationer

Om en myndig klient på grund av sjukdom eller nedsatt psykisk funktionsförmåga eller av någon motsvarande orsak inte kan delta i och påverka planeringen och genomförandet av de tjänster som tillhandahålls klienten eller de andra åtgärder som anknyter till den socialvård som ges klienten eller förstå föreslagna alternativa lösningar eller beslutens verkningar skall klientens lagliga företrädare eller en anhörig eller någon annan närstående höras utöver klienten för att klientens vilja skall kunna utrönas. Den lagliga företrädaren skall höras även annars, om det finns grundad anledning till detta.

En sak som gäller klienten skall behandlas och avgöras så att klientens fördel beaktas i första hand.

Om en myndig klient i en sak som rör klientens person eller ekonomi är i uppenbart behov av intressebevakning, bör den socialarbetare som ansvarar för klientens sak göra en anmälan enligt 91 § lagen om förmyndarverksamhet (442/1999) till förmyndarmyndigheten för att en intressebevakare skall förordnas för klienten.

10 §

Minderåriga klienters ställning

En minderårig klients önskemål och åsikt skall utredas och beaktas på det sätt som klientens ålder och utvecklingsnivå förutsätter.

I alla åtgärder som vidtas inom offentlig eller privat socialvård och som gäller minderåriga skall i första hand den minderåriges fördel beaktas.

En minderårig har rätt att av grundad anledning förbjuda att upplysningar som gäller honom eller henne lämnas till den lagliga företrädaren, om detta inte klart strider mot den minderåriges fördel.

Om den minderåriges fördel står eller sannolikt kan stå i strid med vårdnadshavarens fördel i ett enskilt socialvårdsärende som rör den minderåriges person, skall ett organ som avses i 6 § socialvårdslagen göra en ansökan enligt 72 § lagen om förmyndarverksamhet

eller en anmälan enligt 91 § i nämnda lag om förordnande av en intressebevakare för den minderårige, ifall det är viktigt för tryggnad av den minderåriges fördel. Den minderåriges önskemål och åsikt angående saken skall utvärderas på det sätt som avses i 1 mom.

11 §

Lämnande av uppgifter till klienten eller dennes företrädare

Den som ordnar eller lämnar socialvård får i fall som avses i 9 och 10 § till klientens lagliga företrädare eller en anhörig eller någon annan närstående lämna de uppgifter som behövs för att företrädaren, den anhörige eller den närstående skall kunna höras, om inte något hinder mot detta föreligger av en anledning som avses i 10 § 3 mom. eller på grund av en intressekonflikt som avses i 10 § 4 mom. En anhörig eller närstående får inte heller lämnas sådana uppgifter som han eller hon i egenskap av företrädare för klienten inte har rätt till av anledningar som nämns i 11 § 2 mom. lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet.

Angående klientens och dennes lagliga företrädares rätt att ta del av uppgifter i handlingar som gäller klienten samt undantag från rätten att ta del av handlingar gäller vad som därom bestäms i denna lag samt i 3 kap. lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet. Bestämmelser om förfarandet vid lämnande av uppgifter ingår i 4 kap. i den nämnda lagen.

Angående klientens rätt att kontrollera uppgifter om honom eller henne som ingår i socialvårdshandlingar och klientens rätt att yrka att uppgifter rättas gäller vad som därom bestäms i personuppgiftslagen (523/1999).

12 §

Klientens och företrädares skyldighet att lämna uppgifter

Klienten och dennes lagliga företrädare skall till ett organ som avses i 6 § socialvårdslagen (710/1982) lämna de uppgifter som är nödvändiga vid ordnandet och lämnandet av socialvård.

Klienten skall upplysas om vilka andra uppgiftskällor som kan användas för att in-

hämta upplysningar om honom eller henne oberoende av samtycke.

13 §

Information om behandling av uppgifter

Klienten och dennes företrädare har rätt att innan uppgifter lämnas till den som ordnar eller lämnar socialvård få veta för vilket ändamål de uppgifter som han eller hon lämnar behövs, vilket användningsändamålet är, för vilka ändamål uppgifterna normalt utlämnas samt i vilken i personuppgiftslagen avsedd registeransvarigs personregister uppgifterna kommer att registreras.

Klienten och dennes lagliga företrädare skall upplysas om hur klienten kan utöva sina i personuppgiftslagen avsedda rättigheter, om klienten inte redan har fått denna information.

3 kap.

Sekretess, tystnadsplikt och utlämnande av sekretessbelagda uppgifter

14 §

Handlingssekretess

Socialvårdshandlingar som innehåller uppgifter om socialvårdsklienter eller andra enskilda skall hållas hemliga.

En sekretessbelagd handling eller en kopia eller utskrift av en sådan handling får inte förete för eller lämnas ut till utomstående eller med hjälp av en teknisk anslutning eller på något annat sätt förete för eller lämnas ut till utomstående.

15 §

Tystnadsplikt och förbud mot utnyttjande

Den som ordnar eller producerar socialvård samt den som är anställd hos denne, liksom den som innehar ett förtroendeuppdrag inom socialvården, får inte röja en handlings sekretessbelagda innehåll eller en uppgift som vore sekretessbelagd om den ingick i en handling, och inte heller någon annan omständighet som han eller hon har fått kännedom om i samband med uppdrag inom socialvården och för vilken tystnadsplikt föreskrivs genom lag. En uppgift för

vilken tystnadsplikt gäller får inte heller röjas efter det att verksamheten hos den som ordnar eller producerar socialvård har upphört eller det uppdrag som utförts för dennes räkning har avslutats.

Vad som bestäms i 1 mom. gäller också en praktikant eller någon annan som verkar på uppdrag av någon som ordnar eller producerar socialvård eller för dennes räkning och den som med stöd av lag eller ett tillstånd som utfärdats med stöd av lag har fått kännedom om en sekretessbelagd uppgift, om inte något annat följer av lagen eller tillståndet. En klient eller hans eller hennes företrädare eller biträde får inte för en utomstående röja en sekretessbelagd uppgift som erhållits på grundval av klientskapet och som gäller någon annan än klienten själv.

En person som avses i 1 eller 2 mom. får inte använda sekretessbelagda uppgifter för att skaffa sig själv eller någon annan fördel eller för att skada någon annan. En klient eller hans eller hennes företrädare eller biträde får dock använda en uppgift om en annan person än klienten själv när det är fråga om ett ärende som gäller den rätt, det intresse eller den skyldighet som klientens rätt att få information har grundat sig på.

16 §

Samtycke till lämnande av uppgifter

Uppgifter ur en sekretessbelagd handling får lämnas med klientens uttryckliga samtycke eller på det sätt som särskilt bestäms i lag. När klienten saknar förutsättningar att bedöma betydelsen av samtycket, får uppgifter lämnas med samtycke av klientens lagliga företrädare. Uppgifter får emellertid inte lämnas med samtycke av en minderårig klients lagliga företrädare, om företrädaren själv inte har rätt att få informationen av en anledning som avses i 10 § 3 mom. eller på grund av en intressekonflikt som avses i 10 § 4 mom.

17 §

Lämnande av sekretessbelagda uppgifter för tryggnad av vården av och omsorgen om klienten

Om samtycke enligt 16 § inte kan erhållas eller om klienten eller dennes lagliga företrädare uttryckligen förbjuder att en uppgift

utlämnas, får den som ordnar eller lämnar socialvård utan hinder av skyldigheten att iaktta sekretess ur handlingen lämna ut sådana uppgifter som är nödvändiga för att behovet av vård av, omsorg om eller utbildning för klienten skall kunna utredas, för att vården, omsorgen eller utbildningen skall kunna ordnas eller genomföras eller för att förutsättningarna för försörjningen skall kunna tryggas. Uppgifter får dock lämnas endast

1) om den som handlingen gäller är i uppenbart behov av vård eller omsorg på grund av att hans eller hennes hälsa, utveckling eller säkerhet äventyras och det inte annars går att utreda behovet av vård eller omsorg eller att vidta vård- eller omsorgsåtgärder,

2) om uppgifterna behövs på grund av ett barns fördel, eller

3) om uppgifterna behövs för att trygga klientens oundgängliga fördelar och rättigheter och klienten själv saknar förutsättningar att bedöma sakens betydelse.

I de fall som avses i 1 mom. får uppgifter lämnas till en socialvårdsmyndighet, till en enskild eller sammanslutning som på uppdrag av socialvårdsmyndigheten sköter uppgifter inom socialvården samt till andra myndigheter.

Till den som privat ordnar socialvård eller till en privat verksamhetsenhet för hälso- och sjukvård eller till en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården får den som ordnar eller lämnar socialvård i de fall som avses i 1 mom. dock lämna uppgifter endast i den utsträckning som är nödvändig för genomförande av omedelbar vård av eller omsorg om klienten eller av någon annan orsak som kan jämföras med detta.

Dessutom får en socialvårdsmyndighet lämna uppgifter till klientens lagliga företrädare eller till en annan enskild eller sammanslutning i den utsträckning som är nödvändig för utredande av behovet av socialvård som myndigheten ordnar eller för lämnande av sådan socialvård.

18 §

Lämnande av sekretessbelagda uppgifter i vissa andra situationer oberoende av klientens samtycke

Utan hinder av vad som bestäms någon annanstans i lag får den som ordnar eller lämnar socialvård, om det är nödvändigt på grund av ett barns fördel eller ett synnerli-

gen viktigt allmänt eller enskilt intresse, lämna uppgifter ur en sekretessbelagd handling oberoende av klientens eller dennes lagliga företrädares samtycke till en domstol eller någon annan myndighet i ett ärende där socialvårdsmyndigheten har lagstadgad rätt eller skyldighet att anhängiggöra ärendet eller att delta i ärendets behandling eller verkställande genom att avge ett utlåtande eller en utredning eller på något motsvarande sätt. Dessutom får uppgifter ur en sekretessbelagd handling lämnas till en annan myndighet eller inrättning som behandlar sociala förmåner för utredande av oegentligheter som gäller en förmån, om det finns grundad anledning för misstanke om oegentligheter.

Uppgifter ur en sekretessbelagd handling får lämnas till de myndigheter som nämns i 2 mom. också när det föreligger misstanke om ett brott som är smärre än vad som nämns i momentet, om den som ordnar eller lämnar socialvård bedömer att utlämnandet är nödvändigt på grund av ett barns intresse eller ett synnerligen viktigt allmänt eller enskilt intresse.

Den som ordnar eller lämnar socialvård får enligt prövning till de myndigheter som nämns i 2 mom. lämna uppgifter ur en sekretessbelagd handling också när det föreligger misstanke om att någon är skyldig till ett brott som är smärre än vad som nämns i momentet, om detta är nödvändigt på grund av ett barns fördel eller ett synnerligen viktigt allmänt eller enskilt intresse.

En socialvårdsmyndighet får utöver i de fall som avses i 1—3 mom. lämna uppgifter ur en sekretessbelagd handling också när det är nödvändigt i myndighetens egen verksamhet

1) för fastställande av socialvårdsförmåner eller återkrav av förmån,

2) för tillgodoseende av ersättning eller något annat krav, eller

3) vid kontroll av uppgifter som en klient lämnat.

19 §

Upphörande av sekretess

Angående upphörande av sekretess som skall iakttas i fråga om handlingar inom socialvården gäller vad som därom bestäms i 31 § lagen om offentlighet i myndigheternas

verksamhet.

4 kap.

Socialvårdsmyndighetens rätt att få sekretessbelagda uppgifter och handräckning

20 §

Socialvårdsmyndighetens rätt att få sekretessbelagda uppgifter

Statliga och kommunala myndigheter samt andra offentlighetsrättsliga samfund, folkpensionsanstalten, pensionsmyndigheten, pensionsstiftelser och andra pensionsanstalter, försäkringsanstalter, utbildningsanordnare, producenter av socialservice, sammanläggningar och verksamhetsenheter som bedriver hälso- och sjukvårdsverksamhet samt yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården är skyldiga att på begäran av en socialvårdsmyndighet avgiftsfritt och utan hinder av sekretessbestämmelserna lämna till denna alla sådana uppgifter och utredningar som de förfogar över och som myndigheten behöver för att utreda behovet av socialvård, för att ordna socialvård och vidta därtill anknutna åtgärder samt för att kontrollera uppgifter som lämnats till myndigheten.

Den skyldighet som avses i 1 mom. gäller också penninginstitut, om socialvårdsmyndigheten inte får tillräckliga uppgifter och utredningar av dem som nämns ovan och om det finns grundad anledning för misstanke om att de uppgifter som klienten eller dennes lagliga företrädare har lämnat är otillräckliga eller otillförlitliga. Begäran skall framställas skriftligen till penninginstitutet, och en tjänsteinnehavare inom socialvården som ett organ som anges i 6 § socialvårdslagen har förordnat att sköta uppgiften eller den som denne har bemyndigat är berättigad att framställa begäran. Innan begäran framställs till penninginstitutet skall klienten underrättas om den.

21 §

Utlämnande av uppgifter med hjälp av teknisk anslutning

En socialvårdsmyndighet kan av skattemyndigheterna och folkpensionsanstalten med hjälp av teknisk anslutning få sekretessbelagda personuppgifter ur dessas personre-

gister oberoende av klientens samtycke för fastställande av avgift och kontroll av uppgifter. Socialvårdsmyndigheten skall i förväg underrätta klienten om denna möjlighet.

Innan en teknisk anslutning öppnas skall den myndighet som ber om uppgifter förete en utredning om att uppgifterna kommer att skyddas på tillbörligt sätt.

22 §

Socialvårdsmyndighetens rätt att få handräckning

En socialvårdsmyndighet har rätt att av andra myndigheter få den handräckning som den behöver för att sköta sina lagstadgade uppgifter.

Den som ger handräckning skall utan hinder av skyldigheten att iaktta sekretess röja för socialvårdsmyndigheten de uppgifter som skötseln av handräckningsuppdraget förutsätter.

5 kap.

Anmärkning och socialombudsman

23 §

Anmärkning

Klienten har rätt att framställa anmärkning med anledning av hur han eller hon bemöts till den som ansvarar för en verksamhetsenhet inom socialvården eller till en ledande tjänsteinnehavare inom socialvården. Anmärkningen skall besvaras inom skälig tid från det att den framställdes.

Andring i ett svar på en anmärkning får inte sökas genom besvär.

Framställandet av anmärkning inskränker inte klientens rätt att anföra klagan angående sin sak hos de myndigheter som övervakar socialvården.

24 §

Socialombudsman

Kommunen skall utse en socialombudsman. Socialombudsmannen kan vara gemensam för två eller flera kommuner.

Socialombudsmannen skall

1) ge klienterna råd i frågor som gäller tillämpningen av denna lag,

2) bistå klienten i den fråga som avses i 23 § 1 mom.,

3) informera om klientens rättigheter,

4) också i övrigt arbeta för att främja klientens rättigheter och för att de skall bli tillgodosedda, samt

5) följa hur klienternas rättigheter och ställning utvecklas i kommunen och årligen till kommunstyrelsen avge en redogörelse för detta.

6 kap.

Särskilda bestämmelser

25 §

Närmare bestämmelser

Närmare bestämmelser om verkställigheten av denna lag utfärdas vid behov genom förordning.

26 §

Behandling och förvaring av handlingar

Social- och hälsovårdsministeriet kan vid behov meddela allmänna anvisningar om förfarandena vid behandling och förvaring av klientuppgifter.

27 §

Tillämpningsområde för bestämmelserna om datasekretess och handräckning

Vad som i 3 och 4 kap. bestäms om de sociala myndigheternas rätt att få och utlämna sekretessbelagda uppgifter samt om handräckning gäller också de i 3 § socialvårdslagen nämnda myndigheter som svarar för ledningen och övervakningen av socialvården när dessa sköter sina uppgifter i anknytning till enskilda och övervakning.

Vad som bestäms i 1 mom. samt i 3 och 4 kap. gäller i tillämpliga delar också samarbete med sådana utländska instanser som sköter uppgifter som avses i de nämnda bestämmelserna. När sekretessbelagda uppgifter utlämnas skall härvid om möjligt särskild försorg dras om att de används bara för sådana ändamål som avses i denna lag och att de skyddas på tillbörligt sätt.

Vad som i 3 kap. bestäms om sekretessbelagda handlingar eller om upphörande av

sekretess gäller i tillämpliga delar också uppgifter som omfattas av tystnadsplikt.

Vad som ovan i denna lag bestäms om skyldigheten att iaktta sekretess inom socialvården gäller också den som har fått en sekretessbelagd uppgift i fall som avses i 3 och 4 kap. När polisen, åklagarmyndigheterna eller en domstol med stöd av 18 § får kännedom om något som är sekretessbelagt enligt denna lag, skall förundersöknings- och rättegångsmaterialet hållas hemligt till denna del och muntlig förhandling ske utan att allmänheten är närvarande. Vid förfarandet iakttas i tillämpliga delar lagen om offentlighet vid rättegång (945/1984).

28 §

Anteckning om inhämtande eller lämnande av uppgifter

Den som ordnar eller lämnar socialvård skall göra en anteckning i handlingarna, om uppgifter inhämtas hos utomstående eller lämnas med stöd av 16—22 eller 27 §.

29 §

Straffansvar

Straff för brott mot den skyldighet att iaktta sekretess i fråga om handlingar som avses

i 14 § och mot den tystnadsplikt och det förbud mot utnyttjande som avses i 15 § utdöms enligt 40 kap. 5 § strafflagen, om inte gärningen skall bestraffas enligt 38 kap. 1 eller 2 § strafflagen eller om inte strängare straff för den bestäms någon annanstans i lag.

Den som bryter mot den skyldighet att lämna uppgifter som avses i 20 § eller 22 § 2 mom. skall, om inte strängare straff för gärningen bestäms någon annanstans i lag, *för brott mot den skyldighet att lämna uppgifter som föreskrivs i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården* dömas till böter eller till fängelse i högst ett år.

Allmän åklagare får inte väcka åtal för en gärning som avses i 2 mom., om inte en socialvårdsmyndighet har anmält den till åtal.

7 kap.

Ikraftträdelsebestämmelser

30 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den .

Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

2.

Lag**om ändring av socialvårdslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i socialvårdslagen av den 17 september 1982 (710/1982) 39 § 3 mom. samt 40 § och 56—58 §, av dessa lagrum 40 § sådan den lyder delvis ändrad i lag 736/1992 och 58 § sådan den lyder delvis ändrad i lag 665/1995,

ändras 12 §, sådan den lyder i nämnda lag 736/1992, samt

fogas till 10 §, sådan den lyder i nämnda lag 736/1992, ett nytt 2 mom., varvid det nuvarande 2 mom. blir 3 mom., som följer:

10 §

Kommunen skall till sitt förfogande ha tjänster vilka tillhandahålls av en tjänsteinnehavare som deltar i klientarbetet och har yrkesmässig behörighet som socialarbetare.

organet har förordnat att sköta uppgiften har rätt att enligt de av organet fastställda grunderna och dess allmänna anvisningar på organets vägnar i brådska fall besluta om vård oberoende av egen vilja och därtill avslutna andra åtgärder och att i dessa fall själv eller genom ombud föra organets talan.

12 §

Ett i 6 § 1 mom. angivet organs lagstadda beslutanderätt och rätt att föra talan kan i en instruktion delegeras till tjänsteinnehavare som är underställda organet, fränsett beslut om vård oberoende av egen vilja.

En tjänsteinnehavare som avses i 10 § 2 mom. och som det i 6 § 1 mom. angivna

Denna lag träder i kraft den

Om det i den övriga lagstiftningen hänvisas till sådana bestämmelser som har upphävts genom denna lag, skall hänvisningen i fråga om bestämmelser som upphävs anses avse motsvarande bestämmelser i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (/).

3.

Lag**om ändring av 8 och 12 § lagen om missbrukarvård**

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i lagen den 17 januari 1986 om missbrukarvård (41/1986) 8 § 3 mom. samt ändras 12 §, sådan den lyder i lag 740/1992, som följer:

12 §

Kortvarig vård på grund av våldsamhet och underställande av beslut.

En tjänsteinnehavare som avses i 10 § 2 mom. socialvårdslagen (710/1982) och som ett i 6 § 1 mom. i den nämnda lagen angivet organ har förordnat att sköta uppgiften har rätt att enligt de grunder som fastställts av

organet och enligt dess allmänna anvisningar förordna att en missbrukare oberoende av sin vilja på grund av våldsamhet skall tas in för vård under högst fem dygn för avbrytande av bruket av rusmedel och att besluta om därtill anslutna andra åtgärder samt att i dessa fall själv eller genom ombud föra organets talan.

Beslut varigenom någon oberoende av sin vilja har förordnats till vård skall omedelbart underställas länsrätten för fastställelse.

Denna lag träder i kraft den

4.

Lag**om upphävande av 25 § lagen om utkomststöd**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Genom denna lag upphävs 25 § lagen den 30 december 1997 om utkomststöd (1412/1997).

2 §

Denna lag träder i kraft den

5.

Lag**om upphävande av 78 § lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §
Genom denna lag upphävs 78 § lagen den
23 juni 1977 angående specialomsorger om
utvecklingsstörda (519/1977).

2 §
Denna lag träder i kraft den .

6.

Lag**om upphävande av 14 och 19 § lagen om tillsyn över privat socialservice**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §
Genom denna lag upphävs 14 och 19 §
lagen den 9 augusti 1996 om tillsyn över
privat socialservice (603/1996).

2 §
Denna lag träder i kraft den .

7.

Lag**om ändring av 16 § lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 8 april 1983 angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983)
16 § 3 mom., sådant det lyder i lag 186/1994, som följer:

16 §
Inhämtande av utredning av socialnämnden

da uppgifter på det sätt som bestäms i 18 §
1 mom. samt 27 § 2, 3 och 4 mom. lagen
om klientens ställning och rättigheter inom
socialvården (/).

I utredningen och vid den rättegång som
gäller ärendet får röjas även sekretessbelag-

Denna lag träder i kraft den .

8.

Lag**om ändring av 8 § lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 16 augusti 1996 om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt (619/1996) 8 § 4 mom. som följer:

8 §

*Medlingstid, medlingsrapport och uppgifter
 som skall hemlighållas*

Medlaren har rätt att få uppgifter enligt 12 § och 20 § 1 mom. lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (/) och handräckning enligt 22 § i den nämnda lagen. Beträffande den skyldighet att iaktta

sekretess som gäller medlaren och de andra som fått sekretessbelagda uppgifter i samband med ärendet gäller vad som bestäms i 3 kap. och 27 § i den nämnda lagen. Medlaren bör i sin rapport ta in sådana sekretessbelagda uppgifter som han bedömer vara nödvändiga med hänsyn till barnets bästa när domstolen avgör ett ärende som avses i denna lag.

Denna lag träder i kraft den .

Helsingfors den 29 oktober 1999

Republikens President

MARTTI AHTISAARI

Omsorgsminister *Eva Biaudet*

2.

Lag

om ändring av socialvårdslagen

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i socialvårdslagen av den 17 september 1982 (710/1982) 39 § 3 mom. samt 40 § och 56—58 §, av dessa lagrum 40 § sådan den lyder delvis ändrad i lag 736/1992 och 58 § sådan den lyder delvis ändrad i lag 665/1995,

ändras 12 §, sådan den lyder i nämnda lag 736/1992, samt

fogas till 10 §, sådan den lyder i nämnda lag 736/1992, ett nytt 2 mom., varvid det nuvarande 2 mom. blir 3 mom., som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §

Kommunen skall till sitt förfogande ha tjänster vilka tillhandahålls av en tjänsteinnehavare som deltar i klientarbetet och har yrkesmässig behörighet som socialarbetare.

12 §

Ett i 6 § 1 mom. angivet organs beslutanderätt kan i en instruktion överföras tjänsteinnehavare som är underställda organet, fränsett vad som gäller beslut om vård som ges någon mot hans vilja.

En ledande tjänsteinnehavare inom socialvården som utsetts av organet har rätt att enligt de av detta fastställda grunderna och dess allmänna anvisningar på organets vägnar i brådskande fall besluta om lämnande av socialvård och därtill anslutna andra åtgärder, anhängiggöra ersättningsansökningar och övriga ansökningar, avge utlåtanden, göra framställningar och söka ändring i beslut samt att själv eller genom ombud föra organets talan.

Vad som i 2 mom. stadgas om en ledande tjänsteinnehavare inom socialvården tillämpas på organets ordförande, om kommunen inte har en sådan tjänsteinnehavare eller denne är förhindrad eller jävig att sköta uppgiften.

12 §

Ett i 6 § 1 mom. angivet organs lagstadgade beslutanderätt och rätt att föra talan kan i en instruktion delegeras till tjänsteinnehavare som är underställda organet, fränsett beslut om vård oberoende av egen vilja.

En tjänsteinnehavare som avses i 10 § 2 mom. och som det i 6 § 1 mom. angivna organet har förordnat att sköta uppgiften har rätt att enligt de av organet fastställda grunderna och dess allmänna anvisningar på organets vägnar i brådskande fall besluta om vård oberoende av egen vilja och därtill anslutna andra åtgärder och att i dessa fall själv eller genom ombud föra organets talan.

39 §

(3 mom. upphävs)

Vid lämnande av socialvård skall särskild uppmärksamhet ägnas klientens egna önske-

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

mål och möjligheter att delta i planeringen av den vård som gäller honom. Klienten skall betjänas och service för honom anordnas även med beaktande av hans modersmål.

40 §

En socialvårdsklient och dennes förmyndare skall ge en tjänsteinnehavare och det organ som nämns i 6 § 1 mom. sådana upplysningar som är nödvändiga för lämnande av socialvård.

(upphävs)

Innan upplysningar ges har klienten och dennes förmyndare rätt att få kännedom om varför upplysningarna behövs, för vilket ändamål de används samt till vilken myndighets eller vilka tjänsteinnehavares kännedom de bringas eller kan bringas.

Klienten har rätt att få uppgift om handlingar och annat material som en tjänsteinnehavare inom socialvården eller det i 6 § 1 mom. nämnda organet förfogar över och som har betydelse i hans ärende.

Vad som i 3 mom. är stadgat om rätten för socialvårdsklient att få uppgift om handling och material rörande honom gäller även förmyndare, då befogat skäl därtill föreligger.

56 §

Statlig och kommunal myndighet samt annat offentligrättsligt samfund, folkpensionsanstalten, pensionsskyddscentralen, pensionsstiftelse och annan pensionsanstalt, försäkringsanstalt samt samfund eller institution som bedriver vårdverksamhet eller sjukvårdsverksamhet är skyldiga att på begäran avgiftsfritt lämna socialvårdsmyndigheterna för utförandet av deras uppgifter erforderliga upplysningar och utredningar.

(upphävs)

Barnatillsyningsman är berättigad att taga del av medicinska undersökningar som erfordras för faderskapsutredning utan hinder av vad som är stadgat om tystnadsplikt för läkare och sjukvårdspersonal.

Socialvårdsmyndighet är berättigad att av andra myndigheter erhålla handräckning som krävs vid verkställandet av socialvården.

57 §

Personer i statens och kommuns tjänst, andra personer som utför statliga och kommunala uppdrag eller arbetar i statens eller kommuns verksamhetsenhet, kommuns för-

(upphävs)

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

troendevalda samt personer vilka anlitas som sakkunniga vid organiserandet av socialvården får inte utan vederbörande persons eller, om han inte har förutsättningar att bedöma betydelsen av samtycket, dennes förmyndares eller annan vårdnadshavares medgivande yppa enskild eller familjs hemlighet, som de på grund av sin ställning eller sitt uppdrag har fått kännedom om. Denna tystnadsplikt gäller även person som deltar i verksamhet vid annat offentlighetsrättsligt samfund eller annan socialvårdsanstalt som upprätthålls av enskild serviceproducent eller vid annan verksamhetsenhet eller i eljest anordnad motsvarande verksamhet inom socialvården.

Vad som är stadgat i 1 mom. hindrar ej att något yppas för den som på tjänstens vägnar har rätt att få kännedom om saken.

58 §

Till straff för brott mot tystnadsplikten enligt 57 § döms enligt 38 kap. 1 eller 2 § strafflagen, om inte gärningen skall bestraffas enligt 40 kap. 5 § strafflagen eller strängare straff för den stadgas på något annat ställe i lag.

Vägrar någon i de fall som avses i 56 § att lämna i sagda paragraf avsedda upplysningar, skall han för brott mot den i socialvårdslagen stadgade skyldigheten att lämna uppgifter dömas till det straff som är stadgat i 1 mom.

Allmän åklagare för inte väcka åtal för en gärning som avses i 2 mom., om inte en socialvårdsmyndighet har anmält den till åtal.

(upphävs)

Denna lag träder i kraft den

Om det i den övriga lagstiftningen hänvisas till sådana bestämmelser som har upphävts genom denna lag, skall hänvisningen i fråga om bestämmelser som upphävs anses avse motsvarande bestämmelser i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (/).

3.

Lag

om ändring av 8 och 12 § lagen om missbrukarvård

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i lagen den 17 januari 1986 om missbrukarvård (41/1986) 8 § 3 mom. samt ändras 12 §, sådan den lyder i lag 740/1992, som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

8 §

Centrala principer

Om tystnadsplikt gäller vad som stadgas i socialvårdslagen (710/82).

(3 mom. upphävs)

12 §

12 §

*Kortvarig vård på grund av våldsamhet.
Underställande av beslut.*

*Kortvarig vård på grund av våldsamhet och
underställande av beslut.*

En ledande tjänsteman inom socialvården som utsetts av det organ som anges i 6 § 1 mom. socialvårdslagen kan förordna att en missbrukare oberoende av sin vilja på grund av våldsamhet skall intas för vård under högst fem dygn för avbrytande av bruket av rusmedel. Om kommunen inte har någon ledande tjänsteman inom socialvården eller om denne har förfall eller är jävig att sköta uppgiften, kan ordföranden för det organ som ansvarar för socialvården besluta om vårdförordnande.

En tjänsteinnehavare som avses i 10 § 2 mom. socialvårdslagen (710/1982) och som i 6 § 1 mom. i den nämnda lagen angivet organ har förordnat att sköta uppgiften har rätt att enligt de grunder som fastställts av organet och enligt dess allmänna anvisningar förordna att en missbrukare oberoende av sin vilja på grund av våldsamhet skall tas in för vård under högst fem dygn för avbrytande av bruket av rusmedel och att besluta om därtill anslutna andra åtgärder samt att i dessa fall själv eller genom ombud föra organets talan.

Beslut fattas på framställning av en socialarbetare som är underställd det organ som avses i 1 mom. eller, om framställning inte kan göras, sedan en socialarbetare samtyckt till beslutet om vårdåtgärder. Samtycke kan ges av en socialarbetare vid ett kommunalförbund som sköter socialvårdsuppgifter eller av en socialarbetare vid en verksamhetsenhet som för kommunen producerar service som avses i 4 § 1 mom. 4 punkten lagen om planering av och statsandel för social- och hälsovården.

Beslut varigenom någon oberoende av sin vilja har förordnats till vård skall omedelbart underställas länsrätten för fastställelse.

Denna lag träder i kraft den

4.

Lag

om upphävande av 25 § lagen om utkomststöd

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

25 §

Rätt att få uppgifter samt tystnadsplikt

Om organets rätt att få uppgifter av andra myndigheter samt av samfund och inrättningar gäller 56 § socialvårdslagen.

Vad som i 57 och 58 § socialvårdslagen bestäms om tystnadsplikt och brott mot tystnadsplikten gäller också vid tillämpningen av denna lag.

(upphävs)

1 §
Genom denna lag upphävs 25 § lagen den 30 december 1997 om utkomststöd (1412/1997).

2 §
Denna lag träder i kraft den _____.

5.

Lag

om upphävande av 78 § lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

78 §

Den som bereder specialomsorger är skyldig att på anhållan bereda den som meddelas specialomsorger, hans förmyndare eller annan vårdnadshavare tillfälle att taga del av det för vederbörande uppgjorda specialomsorgsprogrammet och andra handlingar som eljest berör honom, hans tillstånd eller hans vård, i tillämpliga delar med iakttagande av vad om utlämnande av handling till påseende stadgas i lagen om allmänna handlingars offentlighet (83/51). Den som omsorgerna gäller och hans förmyndare eller annan vårdnadshavare har även rätt att under samma förutsättningar erhålla sådana avskrifter av handlingar som han behöver.

(upphävs)

1 §

Genom denna lag upphävs 78 § lagen den 23 juni 1977 angående specialomsorger om utvecklingsstörda (519/1977).

2 §

Denna lag träder i kraft den

6.

Lag**om upphävande av 14 och 19 § lagen om tillsyn över privat socialservice**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse***14 §***Privat serviceproducentens tystnadsplikt*

En privat serviceproducent, de anställda samt andra som utför uppdrag för producenten eller arbetar i dennes lokaler samt personer som anlitas som sakkunniga vid ordnande av servicen för inte utan tillstånd av personen i fråga eller, när denne saknar förutsättningar att bedöma betydelsen av samtycke, av hans vårdnadshavare eller lagliga företrädare röja en privat hemlighet eller familjehemlighet som de fått vetskap om på grund av sin ställning, sitt uppdrag eller sitt arbete. (upphävs)

Tystnadsplikten kvarstår sedan anställningsförhållandet, arbetet eller uppdraget har upphört.

Vad 1 mom. stadgar hindrar inte att saken delges den som på tjänstens vägnar har rätt att få vetskap om saken.

19 §*Brott mot tystnadsplikt*

Om straff för brott mot den tystnadsplikt som avses i denna lag stadgas i 38 kap. 1 eller 2 § eller 40 kap. 5 § strafflagen. (upphävs)

1 §

Genom denna lag upphävs 14 och 19 § lagen den 9 augusti 1996 om tillsyn över privat socialservice (603/1996).

2 §

Denna lag träder i kraft den

7.

Lag**om ändring av 16 § lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen den 8 april 1983 angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983) 16 § 3 mom., sådant det lyder i lag 186/1994, som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

16 §*Inhämtande av utredning av socialnämnden*

I utredningen kan även tas in uppgifter som enligt 57 § 1 mom. socialvårdslagen (710/82) skall hemlighållas, om detta är nödvändigt för barnets bästa.

I utredningen och vid den rättegång som gäller ärendet får röjas även sekretessbelagda uppgifter på det sätt som bestäms i 18 § 1 mom. samt 27 § 2, 3 och 4 mom. lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (/).

Denna lag träder i kraft den .

8.

Lag

om ändring av 8 § lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och
umgängesrätt

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 16 augusti 1996 om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om
barn och umgängesrätt (619/1996) 8 § 4 mom. som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

8 §

*Medlingstid, medlingsrapport och uppgifter
som skall hemlighållas*

Medlaren har rätt att få uppgifter enligt 56 § 1 mom. socialvårdslagen (710/82) och handräckning enligt paragrafens 3 mom. Beträffande medlarens tystnadsplikt gäller vad som stadgas i socialvårdslagen. I medlarens rapport kan dock intas också sådana uppgifter som skall hemlighållas, om detta är nödvändigt med hänsyn till barnets bästa. En uppgift som har intagits i rapporten skall härvid hållas hemlig. Domstolen får överlämna uppgiften bara åt en part i det ärende för vars behandling uppgiften har erhållits, och åt en annan domstol eller myndighet som deltar i verkställigheten av samma beslut.

Medlaren har rätt att få uppgifter enligt 12 § och 20 § 1 mom. lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (1) och handräckning enligt 22 § i den nämnda lagen. Beträffande den skyldighet att iaktta sekretess som gäller medlaren och de andra som fått sekretessbelagda uppgifter i samband med ärendet gäller vad som bestäms i 3 kap. och 27 § i den nämnda lagen. Medlaren bör i sin rapport ta in sådana sekretessbelagda uppgifter som han bedömer vara nödvändiga med hänsyn till barnets bästa när domstolen avgör ett ärende som avses i denna lag.

Denna lag träder i kraft den .

